

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Antropoloji Ana Bilim Dalı

**KÜLTÜR ŞOKUNA ANTROPOLOJİK BAKIŞ: BİLİŞSEL
ANTROPOLOJİ PERSPEKTİFİNDEN ULUSLARARASI
ÖĞRENCİLERİN KÜLTÜR ŞOKU DENEYİMLERİ ÜZERİNE
KÜLTÜRLERARASI BİR ALAN ARAŞTIRMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Emre SEVEN

Sivas
Mart 2023

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Antropoloji Ana Bilim Dalı Başkanlığı

**KÜLTÜR ŞOKUNA ANTROPOLOJİK BAKIŞ : BİLİŞSEL
ANTROPOLOJİ PERSPEKTİFİNDEN ULUSLARARASI
ÖĞRENCİLERİN KÜLTÜR ŞOKU DENEYİMLERİ ÜZERİNE
KÜLTÜRLERARASI BİR ALAN ARAŞTIRMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Emre SEVEN

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Çağdaş DEMREN

Sivas
Mart 2023

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans Tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;

2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;

3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dâhil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;

4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

13/03/2023

Emre SEVEN

TEŞEKKÜR

En başta bana “alan dışından” biri olmama karşın antropolojinin kapılarını açarak, heyecan duyduğum bir konuyu çalışmama izin veren, hem çalışmamda hem de bundan sonraki antropoloji kariyerimde sahip olmam gereken bakış açısı konusunda tecrübeleri ve sayısız tavsiyeleri ile beni yönlendiren ve çalışma düzenimin tüm farklılıkları ve aksaklıklarına ihtiyaç duyduğum hoşgörü ve disiplin dengesi ile yaklaşarak çalışmamı tamamlamamı sağlayan kıymetli danışmanım **Prof. Dr. Çağdaş DEMREN’e**

Kendisinden hem antropoloji, hem hocalık hem de insanlık konusunda hayatım boyunca aklımda taşıyacağım paha biçilmez dersler aldığım, desteğini, yakınlığını ve güler yüzünü sadece ben değil hiçbir öğrencisinden asla esirgemeyen ustamız **Dr. Öğr. Üyesi Akın KONAK’a**

Beyin-Zihin bilim, kültürel psikoloji ve kültürlerarası anlayış alanındaki dünya çapındaki çalışmaları tabiri caizse gözlerimi açarak akademik kariyerimi bu alanda sürdürme kararını vermeme vesile ve esin kaynağı olan, ihtiyaç duyduğum her an görüşlerini ve zamanını benimle sınırsızca paylaşan, fikirlerimi ve çalışmalarımı samimiyetle destekleyen, Japonya Kültürlerarası Enstitü’de aktivitelerimizde birlikte çalıştığımız her saniyeden sonsuz keyif aldığım değerli arkadaşım **Prof. Dr. Joseph SHAULES’a**

Çalışmamda katılımcı olarak yer alan, görüşlerini vakitlerini ve enerjilerini benimle paylaşan tüm **Erasmus öğrencilerine**

Ve tabi ki;

Bana koşulsuz ve sonsuz sevgilerini ve güvenlerini her zaman altın tepside sunan annem **Cemile SEVEN** babam **Erdoğan SEVEN** kayınvalidem **Lilya Z. TOKHTAROVA’ya**

Kendisi ile tanışma şansına sahip olamasam da varlığını her zaman yanımızda hissettiğim rahmetli kayınpederim **Usman TOKHTAROV’a**

Çalışmam boyunca, evde yarattığım tüm problemlere, bitmez tükenmez dağınıklığım, belirsiz ruh hallerime katlanmak zorunda kalan ve evimizi benim için bir yuva haline getiren en iyi arkadaşım, can yoldaşım, hayattaki en büyük şansım eşim **Elvina SEVEN’e**,

Tez önerimi verdikten bir hafta sonra dünyaya gelen, adeta tezimle birlikte büyüyen ve bu süre içinde beni de büyüten, hayatımın en güzel hediyesi canım kızım, mutluluğum **Elmira SEVEN’e** tüm kalbimle teşekkür ediyorum.

Çalışmam boyunca fiziken ve zihnen onlarla olamadığım her saniye için Elvinam’ın ve Elmiram’ın anlayışlarına ve aflarına sığınyorum.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
Araştırmanın Amacı	2
Araştırmanın Önemi.....	3
Araştırmanın Özgünlüğü	3
Araştırmanın Kısıtlılıkları	3
Araştırma Yöntemi.....	4
Araştırma Soruları.....	6
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	7
1.1. Kültür Şoku Kavramına Dair Literatür Değerlendirmesi.....	7
1.2. Bilişsel Antropoloji	10
1.2.1. Tarihsel Gelişimi.....	10
1.2.2. Kuramsal Temelleri.....	15
1.2.2.1. Bilişsel Bir Fenomen Olarak Kültür	15
1.2.2.2. Kültürel Şemalar Kuramı	17
1.3. Kültürel Şemalar Kuramı Bağlamında Kültür Şoku	20
1.3.1. Kültür Şokuna Yol Açan Bilişsel Mekanizmalar.....	20
1.3.1.1. Bilişsel Ekonomi	20
1.3.1.2. Sezgisel Zihin ve Dikkatli Zihin	21
1.3.1.3. Derin Kültür	22
1.3.2. Kültür Şoku Süreci.....	23
1.4. “Sojourn” Kavramı.....	25
1.4.1. Uluslararası Öğrenciler	26
1.4.2. Erasmus Programı	27
İKİNCİ BÖLÜM	29
2. BULGULAR.....	29
2.1. Bozuma Uğrayan Şemalar	29
2.1.1. Yabancıya Karşı Misafirperverlik.....	30

2.1.2. Bireycilik / Kolektiflik	37
2.1.3. Fikir Açısı.....	45
2.1.4. Yabancılık	47
2.1.5. Zaman Yönelimi.....	52
2.1.6. Hiyerarşi	56
2.1.7. Din.....	57
2.1.8. Toplumsal Cinsiyet	69
2.1.9. Yeme - İçme Düzenleri ve Biçimleri	76
2.1.9.1. Çay Tüketimi.....	87
2.1.10. Sigara Kullanımı	89
2.1.11. Kural Oryantasyonu	91
2.1.12. Doğululuk- Batılılık Oryantasyonu	92
2.1.13. Kişisel Alan ve Özel Yaşam.....	94
2.1.14. Ticaret ve Alış-Veriş	96
2.1.15 Yüksek Bağlamlı İletişim & Düşük Bağlamlı İletişim	99
2.2. Diğer Tespitler.....	101
2.2.1. Yabancı Dil Sorunu.....	101
2.2.2. “Yüz” ve Farklılığın Sorunsalı.....	105
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	107
3. SONUÇ VE TARTIŞMA.....	107
3.1. Öneriler.....	109
3.1.1 Araştırmacılar İçin Öneriler	109
3.1.2 Uygulayıcılar İçin Öneriler	110
KAYNAKÇA	113
EKLER.....	123
EK-1 KAYNAK KİŞİ LİSTESİ.....	123
EK-2 GÖRÜŞME SORULARI / INTERVIEW QUESTIONS.....	124
EK-3 ETİK KURUL ONAYI	125
ÖZGEÇMİŞ.....	127

KISALTMALAR

Akt. : Aktaran

vb. : ve benzer(ler)i

vd. : ve diğer(leri)

YÖK : Yüksek Öğretim Kurumu

ÖZET

KÜLTÜR ŞOKUNA ANTROPOLOJİK BAKIŞ: BİLİŞSEL ANTROPOLOJİ PERSPEKTİFİNDEN ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERİN KÜLTÜR ŞOKU DENEYİMLERİ ÜZERİNE KÜLTÜRLERARASI BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Kültür şoku terimi, bilim literatürüne bir antropolog tarafından kazandırılmasına ve antropologların etnografya çalışmaları esnasında “yakalandığı bir meslek hastalığı” olarak görülmesine karşın çoğunlukla psikoloji ve sosyoloji bağlamında incelenmiş bir konudur. Kişinin alışkın olduğu kültürden farklı bir kültüre bir süreliğine ya da geçici olarak geçiş yapması sonucu yaşadığı ruh hali olarak nitelenen kültür şokunu tüm bileşenleri ile anlayabilmek ve tanımlayabilmek, 21.yy’da kültürlerarası temasın büyük bir ivme kazanması ile birlikte pek çok bağlamda önem verilmesi gereken konulardan biri haline gelmiştir. Bu bileşenlerden birisi kültür şokunun antropolojik boyutudur. Özellikle son yıllarda beyin zihin bilim alanında yapılan çalışmalar kültüre bir bilişsel fenomen olarak bakıldığında kültür şokunun tedavi edilmesi gereken bir hastalık değil aksine beynin normal işleyişinin olağan bir sonucu olduğunu ortaya koymuştur. Bu doğrultuda nitel araştırma deseni ile gerçekleştirilen bir alan araştırması olan çalışmamız 2018 – 2022 yılları arasında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi’nde Erasmus Öğrenci Hareketliliği programına katılan uluslararası öğrencilerin kültürü şoku deneyimlerini, zihin ve kültür arasındaki bağı incelemeyi amaç edinen bilişsel antropoloji ekolünün kültürel şemalar kuramı bağlamında incelemiş, kültür şoku esnasında uluslararası öğrencilerin bozuma uğrayan kültürel şemalarını ortaya çıkarmaya ve aralarındaki kültürel ortaklık/farklılıkları anlamaya çalışmıştır. Çalışmada ilk olarak kültür şoku hakkında bir literatür değerlendirmesi ve bilişsel antropolojinin kuramsal çerçevesi sunulmuş sonrasında ise uygulanan metodoloji ile birlikte çalışmanın bulgularına ve tartışmalara yer verilmiş; bulgular ışığında yurtdışında eğitim ve çalışma programlarına katılacak bireyler için hazırlanan kültürlerarası iletişim eğitimlerinin tasarlanmasına dair öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kültür Şoku, Kültürel Şemalar Kuramı, Kültürlerarası İletişim ve Uyum

ABSTRACT

AN ANTHROPOLOGICAL LOOK AT CULTURE SHOCK: AN INTERCULTURAL FIELD RESEARCH ON THE CULTURE SHOCK EXPERIENCES OF INTERNATIONAL STUDENTS FROM THE PERSPECTIVE OF COGNITIVE ANTHROPOLOGY

Although the term culture shock was introduced to the scientific literature by an anthropologist and is seen as an “occupational disease that anthropologists get caught in” during their ethnographic studies, it is a subject that has been mostly studied in the context of psychology and sociology. Being able to understand and define the culture shock with all its components, which is described as the mood that a person experiences as a result of a temporary transition from a culture to which one is accustomed, has become one of the issues that must be given importance in many contexts with the acceleration of intercultural contact in the 21st century. One of these components is the anthropological dimension of culture shock. Especially in recent years, studies in the field of brain and mind science have revealed that when culture is considered as a cognitive phenomenon, culture shock is not a disease that needs to be treated, on the contrary, it is a normal result of the natural functioning of the brain. In this direction, our study, which is a field study conducted with a qualitative research design, examined the culture shock experiences of international students participating in the Erasmus Student Mobility program at Sivas Cumhuriyet University between 2018 and 2022 in the context of the cultural schemas theory of the cognitive anthropology school, which aims to examine the link between mind and culture. It tried to reveal the cultural schemas of international students that were violated during the culture shock and to understand the cultural commonality/differences between them. In the study, firstly, a literature review about culture shock and the theoretical framework of cognitive anthropology were presented, and then the findings and discussions of the study were included with the methodology applied; In the light of the findings, suggestions for designing intercultural communication trainings prepared for individuals who will participate in education and study programs abroad are presented.

Keywords: Culture Shock, Cultural Schema Theory, Intercultural Communication and Adjustment

GİRİŞ

Kendisi de anne karnında bir öteki olarak dünyaya gelen insan dünyadaki tüm ömrünü öteki ile ilişki ve iletişim halinde sürdürür. Bu hem insanın kimlik inşası hem de yaşam devamlılığı için gerekli olan ve tek başına temin edilemeyecek ihtiyaçların giderilmesi için bir zorunluluktur. Öteki olmaksızın bir yaşam kurmak mümkün değildir (Han, 2015:34). İnsanın bu sosyal özelliği bu ilişkilerin yalnızca münferit seviye ya da biçimde değil aynı zamanda topluluklar, toplumlar, milletler gibi gruplar bazında da kurulmasını gerektirir. Nitekim, insanlık tarih boyunca, ticaret yapmak, bilgi edinmek, tahakküm kurmak için sürekli olarak diğer gruplarla iletişim kurmuş ve bu iletişimi gerçekleştirmek için “farklı diyarlara” yolculuk yapmıştır (Ward vd., 2015:4 Furnham, 2019:1833).

21.yy kültürlerarası iletişimin daha önce hiç olmadığı kadar ivme kazandığı bir dönemdir. Gelişen teknoloji, ulaşım yollarının nispeten karşılanabilir maliyeti ve azalan yolculuk süresi, internet erişiminin dünyanın hemen her noktasına ulaşması, uluslararası ticaret kanallarının çeşitlenmesi gibi faktörler, farklı bir kültür ile karşılaşmayı egzotik ya da yalnızca sınırlı sayıda bir kesimin tecrübe edebildiği bir olay olmaktan çıkarmış ve gündelik hayatın rutin bir gerçekliği haline getirmiştir. Ülkeler ve kıtalararası seyahatler, farklı ülkelere mensup kişilerin birlikte çalıştığı uluslararası şirketler, uluslararası öğrenci hareketlilikleri, çok kültürlü evlilikler gibi pek çok kültürlerarası durum artık “olağanüstü” değil “olağan”dır.

Spencer-Oatey ve Franklin’e göre (2009:3) bir durumun “kültürlerarası” olarak kabul edilebilmesi için “katılımcılar arasındaki kültürel mesafenin, etkileşim/iletişim üzerinde en az bir taraf tarafından fark edilebilir bir etki yaratacak kadar önemli derecede farklılık göstermesi” gerekir. Bu doğrultuda kültürlerarası temas pek çok bağlamda gerçekleşebilir. Ward vd’e göre (2015:5) kültürlerarası temas, aynı toplum ya da topluluk içerisinde meydana gelen kültürel temas ve bir kişinin bir amaç doğrultusunda başka bir ülkeye gerçekleştirdiği seyahat sonucunda gerçekleşen kültürel temas olarak iki geniş başlıkta sınıflandırılabilir. İkinci gruptaki kültürel temas, eğitim, iş, turizm, din faaliyetleri, göç, iltica amaçlarıyla gerçekleşmektedir.

Öte yandan salt kültürel temas, yani kültürlerin yalnızca bir araya gelmesi, iyi niyetli bir yaklaşımla gerçekleşse bile her zaman arzu edilen iletişim ya da uyum başarısını garanti etmez (Shaules, 2019a:2 Rhinesmith, 1975:40). Aksine bu başarısızlıklar hem bireyler hem de topluluklar bazında, istenmeyen pek çok sosyal kültürel ve ekonomik sonuca neden olabilir. Örneğin uluslararası şirketler ulusötesi pozisyonlara uyum sağlayamayarak görevlerini yarıda bırakan personeller (Hofstede vd., 2010:384), kültürel anlaşmazlıklar sonucu gerçekleşemeyen ya da istenilen zamandan önce kesilen ekonomik iş birlikleri gibi pek çok nedenden ötürü her yıl büyük miktarda finansal zarara uğramaktadırlar. (Menzies, 2015) Çok sayıda öğrenci benzer sebeplerle uluslararası öğrenci hareketliliklerini tamamlayamadan ev sahibi ülkeyi terk ederek kendi ülkelerine geri dönmektedir (Tuzcu-Eken, 2018:38). Kültürel adaptasyonun gerekliliklerini yerine getiremeyen göçmenler bu uyumsuzluğun travmalarını ömür boyunca taşımaktadır. (Cleary vd., 2018:2) Başarısız bir kültürel temas, öteki olana dair kalıp yargıları ve önyargıları oluşturarak ya da güçlendirerek, etnik ayrımcılık, ırkçılık, nefret suçları ve soykırım gibi sonuçları insan ve toplum yaşamına zarar verecek olgulara zemin hazırlayabilmektedir.

Bu noktada kültürel temasın en önemli çıktılarından biri olan kültür şoku fenomenini tüm bileşenleri ile anlayabilmek ve tanımlayabilmek kritik bir önem taşımaktadır (Befus 1988:382). Bu doğrultuda çalışmamızda ilk olarak kültür şoku kavramına dair kısa bir literatür değerlendirmesine yer verilecek sonrasında ise kültür şoku olgusu bilişsel antropoloji ekolünün kültürel şemalar kuramı perspektifinden ele alınacaktır.

Araştırmanın Amacı

Çalışma farklı kültürlere mensup uluslararası öğrencilerin kültür şoku deneyimleri arasındaki farkların kültürlenme sürecinde edindikleri kültürel şemalardan kaynaklanan sebeplerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu farklar bilişsel antropolojinin çalışma alanlarından kültürel şemalar kuramı bağlamında incelenecektir.

Araştırmanın Önemi

Çalışmamız bilim literatüründe ilk kez antropolog Kalervo Oberg (1960:179) tarafından bir model içerisinde incelenen kültür şoku olgusuna antropoloji perspektifinden karşılaştırmalı olarak yaklaşacaktır. Çalışma farklı kültürlerle mensup kişilerin kültür şoku deneyimleri arasındaki kültürel temelli farkları ortaya çıkararak literatüre katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Araştırmanın Özgünlüğü

Türkçe literatürde kültür şoku üzerine oldukça az sayıda çalışma bulunmaktadır. Dünya literatüründeki kültür şoku çalışmaları ise genellikle tek bir grubun kültür şoku süreçlerine odaklanmakta ve kültür şokunu daha çok engellenmesi ve azaltılması gereken bir olumsuzluk olarak değerlendirmektedir. Bu çalışma ise öncelikle kültür şokunun sadece olumsuz bir ruh hali değil aksine kişinin içinde bulunduğu koşulların gerektiğinden çok daha yüksek seviyede “yoğun bir neşe, heyecan, mutluluk ve kendine güven hali” olarak tanımlanan bir öfori halinde (Karakaş, 2017 www.psikolojisozlugu.com) de deneyimlenebileceğini savlamakta, tek bir kültür grubunun değil pek çok farklı kültürel kimlikten gelen katılımcıların deneyimlerine odaklanmakta ve karşılaştırmalı bir yaklaşım benimsemektedir. Araştırma aynı zamanda Türk literatüründe bilişsel antropoloji perspektifinden gerçekleştirilen az sayıda çalışmadan biridir.

Araştırmanın Kısıtlılıkları

Araştırmamız yalnızca Sivas Cumhuriyet Üniversitesi’nde Erasmus programına katılan öğrenciler üzerinde yapılmıştır. Bu noktada sadece Sivas’ta yaşanan deneyimlerin farklı şehirlerdeki deneyimlere göre farklı ya da ilave sonuçlar çıkarma ihtimali bulunmaktadır. Bu nedenle çalışmanın özellikle büyük şehirlerde gerçekleştirilecek yeni çalışmalarla desteklenmesi ya da sorgulanması gerekmektedir.

Çalışmamızın bir diğer kısıtlılığı ise yapılan görüşmelerin katılımcıların ana dili dışında bir dil ile (İngilizce, Türkçe) gerçekleşmesidir. Erasmus program kuralları gereği katılımcıların tercihen B2 en az B1 seviyesinde İngilizce bilmeleri

gerekmektedir. Bu nedenle bu kısıtlılık bir engel olarak görülmemiştir. Ancak yine de katılımcıların ana dili ile yapılacak görüşmeler katılımcıların kendilerini daha rahat ve iyi ifade edebilmesine imkân sağlayacaktır.

Araştırmamızın son kısıtlılığı ise Türk literatüründe uluslararası öğrencilerin deneyimlerine dair çalışmalar mevcut olsa da pek çok bölgeden gelen uluslararası öğrencilerin aynı yer ve benzer zamanlardaki deneyimlerine odaklanan nitel çalışmalar mevcut olmadığından çalışmamızın bulgularını karşılaştıracığımız bir imkân bulunmamaktadır.

Araştırma Yöntemi

Etnografi, bir grubun kültürünü anlama ve betimleme için yapılan bilimsel çalışmaların bütünüdür (Kartarı, 2017:217). Araştırmamızda incelenen uluslararası öğrenciler, "uluslararası öğrencilik" ve "uzun süreli yurtdışı misafirliği" konularında kendilerine özgü dinamiklere sahip bir kültür grubunu oluşturmaktadır. Öte yandan modern etnografi çalışmaları belirli bir problem üzerinde odaklanarak o problemi doğrudan etkilemeyen diğer unsurları dışarıda bırakan *problem odaklı etnografiye* yönelir. (De Munck 2009:15) Bu doğrultuda öğrencilerin kültür şoku deneyimlerini anlama amacındaki çalışmamızda problem odaklı etnografi yöntemi uygulanmıştır. Veri toplama yöntemi olarak ise katılımlı gözlem ve yarı yapılandırılmış görüşme teknikleri uygulanmıştır. Araştırmaya dahil olan öğrencilerin programını yürüten Erasmus Koordinatörlüğünde öğrencilere rehberlik etmekle görevli olmam yöntem olarak etnografiyi ve katılımlı gözlemi tercih etmemin belirleyici faktörlerden biridir.

Fenomenoloji, insan hayatının yaşanmış deneyimlerine odaklanan bir araştırma yöntemi olarak tanımlanır. Van Manen'e göre fenomenoloji "insan hayatının yaşanmış deneyimi üzerine ayık bir tefekkür çabası"dır. (van Manen, 2007:12) Fenomenolojik araştırma, kökleri felsefe ve psikolojide olan ve araştırmacının katılımcıların bir fenomenle ilgili ilk elden açıklamalarını tanımladığı bir araştırma yaklaşımıdır. Bu yöntem, katılımcıların bir fenomenle ilgili açıklamalarını tanımlamak için görüşmeler yapmayı gerektirir (Akt. Cresswell, 2018:50). Fenomenoloji "bir grup bireyin ortak deneyimlerini vurgular" (Tekindal & Uğuz Arsu 2010:157) Çalışmamızda odaklandığımız olgu olan kültür şoku, araştırma grubunun ortak

deneyimlediği bir süreç olduğu için etnografik bakış açısının yanı sıra fenomenoloji yöntemi de çalışmamızda kullanılmıştır.

Çalışmamızın evrenini Türkiye’de Erasmus öğrenci hareketliliğine katılan uluslararası öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklem olarak, 2018 – 2022 yılları arasında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi’nde Erasmus öğrenci hareketliliği gerçekleştiren öğrenciler arasından, kendilerine görüşmek için ulaşılabilen Azerbaycan, Bosna Hersek, Cezayir, Etiyopya, Fas, Filistin, Gana, İran, İspanya, Karadağ, Kırgızistan, Kolombiya Küba Moldova, Moğolistan, Pakistan Romanya, Rusya, Sırbistan, Somali, Sudan, Tunus, Ürdün, Ukrayna ülkelerinden toplam 87 öğrenci seçilmiştir. Bu öğrencilerin geldikleri ülkeler Avrupa Komisyonunun belirlediği bölge kategorileri göre sınıflandırılmış ve düzenlenmiştir.

Araştırmada katılımcı olarak yer alan öğrenciler 19 - 40 yaş aralığındadır. Yaş ortalaması 26’dır. Cinsiyet dağılımı (öğrencilerin kendilerini tanımladıkları şekliyle) %41 erkek %59 kadın oranındadır. Katılımcıların bilgilerine dair detaylı liste ekler kısmında sunulmuştur.

Görüşme yapılacak kişiler hedef kitlenin kolay erişilebilirlik, coğrafi yakınlık, belirli bir zamanda bulunabilirlik, çalışmanın amacına uygunluk, isteklilik gibi belirli işlevsel kriterleri karşılayan kişilerin çalışmaya dahil edildiği bir olasılık dışı veya rastgele olmayan bir örnekleme türü olan (Etikan, 2016:2) ve bilişsel antropolojinin kültürel model olarak da adlandırılan şema araştırmalarında belirli çeşitlilik kriterlerini karşılamak şartı ile tercih edilen bir yöntem olan (Bennardo & De Munck 2014:59) *kolayda örneklem* tekniği ile belirlenmiştir. Araştırmacının araştırmanın gerçekleştirildiği yerde görevli olması nedeniyle elverişli erişim imkânı ve araştırma amacına uygunluk gerekçeleri ile bu örnekleme yöntemi seçilmiştir.

Çalışmamızda yer alan öğrencilere hareketlilikleri esnasındaki genel deneyimleri, Türkiye’deki süreçleri boyunca kendilerine farklı/zor gelen şeyler, bunların kendi ülkelerinde nasıl bir niteliğe sahip olduğu, kendi ülkelerine dair Türkiye’ye geldikten sonra fark ettikleri şeyler, farklı bir kültür içerisinde bulunmak /

bir yabancı olmak denildiğinde akıllarında canlanan ilk kelimeler başlıklarında, kültür şoku süreçleri ve bu süreci nasıl anlamlandırdıklarını, bozuma uğrayan şemalarının neler olduğunu anlamaya yönelik açık uçlu sorular sorulmuştur. Verilen cevapların yeterli ya da yeterince anlaşılır olmaması durumunda ise öğrencilere ilave sorular ya da detaylar sorulmuştur. Görüşme dili araştırmacının yetkinliği sınırları içerisinde öğrencilerin tercihine bırakılmış, bu tercihlere göre İngilizce ve Türkçe dillerinde gerçekleştirilmiştir.

Öğrencilerin görüşmeler sırasında kültür şoku süreçlerine dair yaptıkları yorumların hangi şemaya işaret ettiğinin tespitinin yapılması (Vaismoradi vd., 2013:3) “veri içindeki örüntüleri (temaları) tanımlama, analiz etme ve raporlama yöntemi” olarak tanımlanan tema analizi tekniği ile gerçekleştirilmiştir. (Braun & Clarke, 2006: 79). Tema analizi ile tespit edilen şemalar daha sonrasında şema türlerine göre kategorize edilmiş, hangi bölgeden gelen öğrencilerde hangi tür şemaların daha yoğunlukla bozuma uğradığı değerlendirilmiştir.

Araştırma Soruları

Erasmus programına katılan uluslararası öğrencilerin kültür şoku deneyimleri hangi kültürel şemaların bozuma uğramasından kaynaklanmaktadır?

Erasmus programına katılan uluslararası öğrenciler yaşadıkları kültür şoku deneyimlerinde ilk olarak hangi konulardan bahsetmektedir?

Erasmus programına katılan öğrenciler “yabancılığı” hangi kültürel şemalar kapsamında nasıl deneyimlemektedir?”

Farklı kültürel gruplardan gelen öğrencilerin deneyimlediği kültür şokunda bozuma uğrayan şemalar bağlamında bir farklılık ya da ortaklık var mıdır?

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kültür Şoku Kavramına Dair Literatür Değerlendirmesi

Kültür şokunu deneyimlemesi muhtemel kişi ya da gruplar ve bu deneyimlerin ortak noktaları olan “yeni çevreye uyum sağlamak” ve “yeni davranış, his ve düşünme yolları öğrenmek” başlıkları antropoloji, ekonomi, eğitim, psikiyatri, psikoloji ve sosyoloji gibi çok sayıda akademik disiplinin ilgi alanına girmektedir (Furnham, 2019:1833). Bu nedenle kültür şoku fenomenini içeren literatür oldukça geniş kapsamlıdır.

Kültür şoku kavramını kimin ürettiğine dair çeşitli görüşler vardır. Dutton’a göre yaygın inanın aksine kavramı yaratan ya da ilk kullanan kişi Kanadalı Antropolog Kalervo Oberg değildir (Dutton, 2011:112 2012:63). Ancak kültür şoku kavramını ilk kez bir model çerçevesinde inceleyen kişi Oberg olduğundan kavramı literatüre kazandıran kişi olarak Oberg kabul edilir. Kalervo Oberg Finlandiya göçmeni bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş ve kariyeri boyunca Brezilya, Ekvator, Peru ve Uganda’da etnografi çalışmaları gerçekleştirmiştir. (Akt.Furnham, 2019:1835) Oberg Rio de Janeiro Kadınlar Kulübü’nde yaptığı ve daha sonrasında bir makale olarak da yayınlayacağı konuşmasında kültür şokunu şu şekilde tanımlar:

“Kültür şoku, sosyal ilişkilerin tüm tanıdık işaretlerini ve sembollerini kaybetmekten kaynaklanan kaygı yüzünden meydana gelir. Bu işaretler veya ipuçları, kendimizi günlük hayatın durumlarına yönlendirmemizin bin bir yolunu içerir: ne zaman tokalaşmalı ve insanlarla tanıştığımızda ne söylemeliyiz, ne zaman ve nasıl bahşış vermeliyiz, hizmetçilere nasıl komut vermeliyiz, bir şeyi nasıl satın almalıyız, davetleri ne zaman kabul edip ne zaman reddetmeli, açıklamaları ne zaman ciddiye almalı ve ne zaman almamalıyız. ..., kelimeler, jestler, yüz ifadeleri, gelenekler veya normlar olabilecek bu ipuçları, herkes tarafından büyüme sürecinde edinilir ve konuştuğumuz dil veya kabul ettiğimiz inançlar kadar kültürümüzün bir parçasıdır. Hepimiz, iç huzurumuz ve verimliliğimiz için çoğunun bilinçli olarak farkında olmadığımız bu yüzlerce ipucuna muhtacız (1960:179).”

Oberg'in kültür şoku modeli Lysgaard'ın "U Eğrisi kültürlenme modelini" (Lysgaard, 1955:51) temel alır. Bu modele göre kültür şoku U şeklini andıran 4 evreyi izler: *balayı*, *kriz*, *iyileşme* ve *uyum*. *Balayı* evresinde kişi bir yabancı ve öteki olarak bulunduğu ev sahibi kültüre büyük bir hayranlık duyar. İlişkiler yüzeysel seyreder ve hisler coşkuludur. İkinci evre olan *kriz* evresinde ise kişi yeni kültürün kavramlarını, değerlerini, iletişim sembollerindeki farklılıkları derinden hissetmeye başlar. Bu farklılıklar kişide yetersizlik hissiyatı yaratabilir ve kişinin yeni kültürde hayal kırıklığı, endişe ve öfke duymasına sebep olabilir. Kültür şokunun olumsuz etkilerinin en çok yaşandığı evre budur. *İyileşme* evresinde kişi içerisinde bulunduğu kültürü ve dili öğrenmeye başlar. *Kriz* evresindeki endişe ve hayal kırıklığı *iyileşme* evresinde yerini çözüm yöntemleri arayışına bırakır. Son evre olan *uyum* evresinde ise endişe ve gerginlik tamamen ortadan kalkmamıştır fakat misafir yeni kültürün içinde işlev görebilmeye ve bundan zevk almaya başlar.

Gullahorn & Gullahorn kişilerin ülkelerine döndüklerinde de Oberg'in modeline benzer bir kültür şoku sürecinden geçtiklerini ifade ederler. Bu nedenle U eğrisine bir U daha ekleyerek modelin ismini W Eğrisi şeklinde güncellemişlerdir (1963:41). Ward vd. bu modellerin araştırmacıya "sezgisel ve ekonomik" bir kolaylık sağlaması nedeniyle araştırmacılar tarafından tercih edildiğini belirtir. Ancak önemli yaşam değişikliklerine veya stres faktörlerine uyum sağlamak her zaman bu U şeklindeki modeli takip etmez. Bunun yerine, daha doğrusal bir biçimde gerçekleşebilir. Örneğin kişi U ya da W eğrisindeki ilk sıkıntı dönemini ve ardından bir iyileşme dönemini yaşamak yerine, zaman içinde kademeli ve tutarlı bir şekilde iyileşebilir. Önemli yaşam değişikliklerine veya stres faktörlerine uyum sağlama deneyimi kişiden kişiye değişebilmektedir (akt. Shupe, 2007:752).

Bochner ise (1982:27) kültür şokunu bir evreler silsilesi yerine kişinin kültürel karşılaşmaya vereceği tepki biçimleri açısından dört başlıkta değerlendirir: *Geçiş*, *Şovenizm*, *Marjinallik*, *Aracılık*. *Geçiş* kişinin kendi kültürünü reddederek kendisini yeni kültüre kaptırdığı evredir. Onun için kendi kültürünün normları silikleşirken yeni kültürün normları dikkat ve önem düzeyine çıkar. *Şovenizm* geçiş biçiminin tam tersidir. Kişi içinde bulunduğu yeni kültürü reddederek kendi kültürünü radikal bir biçimde idealleştirir. Bu durum bireyde milliyetçilik duygusunun artmasına neden olurken aşırı koşullar ırkçılığa yol açabilmekte ve toplum olarak gruplar arası

sürtüşmelere neden olabilmektedir. *Marjinallik* evresinde her iki kültür arasında gidip gelen birey, kim olduğundan, nereye ait olduğundan emin değildir. Her iki kültürün normları birey tarafından karşılıklı biçimde uyumsuz olarak algılanmaktadır. Bu durum birey için zihinsel karışıklığa, sürekli olarak bir şeyleri telafi etme zorunluluğuna ve çatışmaya, toplum için ise reform ve toplumsal değişimlere yol açmaktadır. *Aracılık* bireyin hem kendi kültürünü hem de yeni karşılaştığı kültürü sentezlediği tepki biçimidir. Birey her iki kültür arasında arabuluculuk yapabilir. Her iki kültürün de normları belirgindir ve bütünleştirilebilecekleri şeklinde algılanır. Bu, bireyin kişisel olarak gelişmesine ve toplumun daha yüksek düzeyde gruplar arası uyum ve kültürel koruma sergilemesine olanak sağlar

Kültür şoku psikoloji literatüründeki ilk çalışmalarda bir hastalık, normal dışı durum, kişinin etrafı ile ilişkisini kısıtlayan ve tedavi edilmesi gereken bir bozukluk olarak görülmektedir (Kracke, 2001:614). Bu görüş bağlamında kültür şoku yaşanması istenmeyen fakat kaçınılması mümkün olmayan ve maruz kalan kişinin tıbbi bir yardıma ihtiyaç duyacağı kötü bir deneyimdir (Zapf, 1991:109). Özellikle antropoloji biliminde kültür şoku etnografin alan çalışması sırasında yakalandığı bir meslek hastalığı olarak görülmektedir (Arensberg & Niehoff, 1964:185).

İletişim bilimleri kültür şokunun birey ve içerisinde bir yabancı olarak bulunduğu kültür ve unsurları arasındaki mesaj iletişimi, kodlama ve deşifrelerinde yaşanan uyuşmazlıktan kaynaklandığını savlar (Ward vd., 2015:5). Özellikle dil dolayımında yaşanan bu uyuşmazlık kişinin yeni çevresini anlamlandırmasını ve etrafındaki kişilerle etkileşimini zorlaştırır (Brein & David, 1971:216). Bu nedenle kişinin yaşadığı kültür şokunun ivmesi ve sürekliliği kendisine iletilen ve etrafında bulunan mesajları anlamlandırabilme yetisi ile ters orantılıdır.

Modern yaklaşımlar ise yeni bir kültürel ortam içerisinde bulunmanın stresli bir durum olduğunu kabul etmekle birlikte (Ward vd., 2015:47) kültür şokunu bir patoloji ya da kusur yerine adaptasyon sürecinin doğal bir parçası ve hatta kişiye kültürel öğrenme ve kişisel gelişim imkânı sağlayabilen bir geçiş dönemi olarak görürler (Adler, 1975:14). Kültür şoku bir hastalık değil yabancı bir kültüre uyum sağlamanın, yaşam biçimlerini anlamının ve kendi dünyasından farklı olan dünyayı

görmenin önemli bir parçasıdır. Bu da esasen kültürel antropolojinin birincil amacını ve metodolojisini oluşturmaktadır (Da Matta, 1978:4).

Yakın zamanlarda yapılan kuram temelli çalışmalarda antropologlar kültür şoku sürecini (a) kişinin kendi kültürünü kaybetmesi ve bunun sonucundaki bir yas süreci; (b) bir "geçiş ayını" olarak, bir kültüre üyelikten en azından başka bir kültüre aşına olmaya geçişi işaret eden bir tür *erginlenme*; (c) başka bir kültüre yeniden *sosyalleşme*; (d) bir kişinin kişiliğini yeniden düzenlemesi, eski çatışmaları yeni yollarla çözmesi için terapi ya da psikanaliz gibi bir süreç tanımlamalarından biri olarak kabul etmişlerdir (Kracke, 2001:614-615).

Biz çalışmamızda kültürü bir bilişsel fenomen olarak kabul eden görüşü benimseyerek kültür şoku fenomenini bilişsel antropoloji ekolünün kültürel şemalar kuramı bağlamında irdedeceğiz. Bu nedenle bir sonraki bölümde ilk olarak bilişsel antropoloji ve kültürel şemalar kuramının tarihsel geçmişine ve kuramsal temellerine değinmekte fayda görüyoruz.

1.2. Bilişsel Antropoloji

1.2.1. Tarihsel Gelişimi

Bilişsel Antropoloji ekolünün başlangıcı olarak 1950’li yıllarda dilbilimde ve psikoloji bilimlerinde yaşanan ve çıkış noktası Yale Üniversitesi’ndeki çalışmalar olarak görülen atılımlar kabul edilse de ekolün temelini oluşturan “her kültürün dünyayı algılayış biçiminin özerk olduğu” ana fikri kökenlerini Boas’ın kültürel görecelilik kuramından alır (Altuntek, 2007:142). Fakat, zihinsel yapılar ve bunların altında yatan ilkeler üzerine odaklanan sorular sistematik olarak ancak geçtiğimiz 70 yıl içerisinde incelenmeye başlanmıştır (Blount, 2011:11).

Colby’e göre bu sistematik yaklaşıma duyulan gereksinimin ana nedeni, antropoloji bölümlerinden çok sayıda mezun verilmesi nedeniyle aynı kültürel grup üzerinde birden çok antropoloğun çalışması ve bu etnografi çalışmalarının birbiri ile uyuşmayan sonuçlar ortaya çıkarması sonucunda gündeme gelen geçerlilik problemidir (1996:209). Bu geçerlilik probleminin bir çözümü olarak antropologlar, özellikle de bir dilde anlamı değiştiren en küçük birim olan fonem’in keşfi ve

Chomsky'nin dili yüzeysel bir semboller toplamından ziyade etkin bir kuvvet olarak kabul eden teorilerinin etkisi ile, inceledikleri kültür grubunun konuştuğu dilin daha büyük anlam birimlerinin dağılımını incelemeye başladılar. Ayrıca araştırmacılar kendi kültürel ve dil sistemleri yerine yerlilerin düşünce ve kategorizasyon sistemlerini incelemeyi amaçlayan mülakat ve analiz yöntemleri uyguladılar. İnsanın düşüncesinin dil dolayısıyla şekillendiğine dayanan (akt Altuntek 2007: 245) dillerin ve kültürlerin zihinsel yapılarının birbiriyle karşılıklı ilişkisini ve dilin kültür üzerinde belirleyici olduğu ve dünyayı yerel dilimizde kategorilere ayırarak algıladığımız görüşünü savunan Sapir-Whorf hipotezi de (Erickson & Murphy 2017:175 Eriksen & Nielsen 2001: 66) birçok etnobilimcinin, yapısalci dilbilimden de alınan yöntemlerle kültürün izlerini dil içerisinde aramaya yönelmesinde etkili olmuştur (McGee & Warm 2003: 386). Bu yeni yaklaşım etnobilim adını aldı (Altuntek, 2007:242 Blount, 2011:11 Colby 1996:209).

Aslında etnobilim uzun zamandır yerli halkların biyoloji, zooloji, astronomi ve ilgili konular hakkında ne bildiklerinin incelenmesiyle ilgilenen etnografinin küçük bir alt alanı idi. Bu ilgi, başlangıcından itibaren herhangi bir toplumda bulunabilecek zengin kültürel bilgi çeşitliliğiyle ilgilenen Boas tarzı etnografyanın da önemli bir parçasını oluşturmaktaydı. Ancak bu yaklaşımın bir bilim dalı haline gelmesi Özellikle Yale Üniversitesi'nden Floyd Glenn Lounsbury ve Ward Goodenough'un, bir dilbilim yöntemi olan *bileşen analizi* metodunu kullanarak akrabalık terimlerinin anlamsal analizi üzerine 1956 yılında yayınladıkları iki makale - Goodenough'un yazdığı, "Bileşensel Analiz ve Anlam Çalışması" ve Lounsbury'nin yazdığı, "Pawnee Akrabalık Kullanımının Semantik Analizi" makaleleri - sayesinde oldu (Altuntek, 2007:243-244 Colby, 1996:2011 D'Andrade, 1995:14-15). Etnobilimciler 1970'li yıllara kadar yerli halkların dillerindeki, bitki, renk hayvan isimleri, akrabalık terminolojileri gibi kategorizasyon sistemlerini incelemeyi sürdürdüler.

1970'lere gelindiğinde etnobilim, yerli halkın taksonomilerine yönelik çalışmaların "zenginleştirilmiş sözlüksel anlambilim" olarak kabul edilebileceğini, ancak gerçekte yerel bilgiyi tam olarak yansıtmayacağını, bu bilgilerin insanların "beklenen ve uygun bir şekilde davranmak için bilmesi gerekenlerin" (Goodenough, 1964:167) yalnızca küçük bir parçasını oluşturduğunu fark ederek, dilbilimden ve

dilbilimsel yöntemlerden uzaklaşmaya başladılar (Blount, 2011:15 Keesing, 1972:308- 313). Chomsky'nin dilin tüm insanlar tarafından paylaşılan bir gramere sahip olduğuna dair teorisi, etnobilimciler tarafından kültürler arası bilişsel farklılıktan ziyade benzerlikler bulunduğunun ve kelime isimleri yerine kültüre özgü emik değerlerin altında yatan sistemlerin araştırılması gerektiğinin düşünülmesinde ve bilişsel antropolojinin yöneliminin hafıza, muhakeme gibi zihinsel süreçlere kaymasında, etkili oldu (Altuntek 2007:253 D'Andrade 1995: 247).

Bu dönemde bilişsel antropolojiyi etkileyen en önemli çalışma psikolog Eleanor Rosch'un *prototip* kuramıdır. Kültürü "bir kategorinin niteliklerini en iyi temsil eden örneği" (D'Andrade'dan akt. Altuntek 2007:254) anlamına gelen *prototipler* üzerinden inceleyen kuramın ortaya çıkarılmasında ise yerel renk terminolojileri ve sınıflandırmaları üzerinde çalışan Brent Berlin ve Paul Kay'in 20 farklı dilin konuşanları üzerinde yaptığı deneyin etkisi büyüktür. Deneyde katılımcılara çipler halinde tüm renkleri içeren bir renk spektrumu sunuldu ve katılımcılardan kendi dillerinde ismi olan her bir rengin başlangıç ve bitiş kısımlarını ve o rengi en iyi temsil eden noktayı göstermeleri istendi. Aynı kişiler üzerinde birkaç kez tekrarlanan araştırma sonucunda kişilerin beyan ettikleri renklerin başlangıç ve bitiş noktaları arasında dil bazlı kültürel bir ortaklık gözlenmedi. Üstelik katılımcıların teste farklı zamanlarda verdikleri kendi cevapları arasında da farklılıklar gözlemlendi. Ancak şaşırtıcı bir şekilde, bir rengi en iyi temsil eden çip üzerinde hem kültürel hem de zamansal olarak büyük bir uzlaşma vardı. Bir başka deyişle aynı dili konuşan katılımcılar, her seferinde kendi dillerinde ismi olan bir rengi en iyi temsil eden çip olarak aynı noktayı işaret ettiler. Bu da "kültürel etkinin, sınırlardan çok daha büyük ölçüde odaksal belirginlik üzerinde" olduğunu gösterdi (Blount, 2011:16 D'Andrade, 1995:108).

Berlin ve Kay'in renk terminolojileri ve sınıflandırmaları üzerinde yaptığı çalışmaları, Yeni Gine bölgesinde yaşayan Dani halkı üzerinde yaptığı etnografik çalışmalardan elde ettiği bulgular ile sentezleyen Eleanor Rosch insanların çevrelerini, tıpkı renkler gibi, çevredeki unsurları en iyi temsil eden örneğe yani prototiplere dayanarak algıladığına ve kategorize ettiğine, bu prototiplerin bir özellikler listesi olarak değil, bir gestalt veya konfigürasyon bütünü olarak algılandığına ve

hatırlandığına dair kuramını sundu (akt. D'Andrade 1995:115). Bu kuram bilişsel antropologların odağını, halk sınıflandırmalarının sınırlarının başlangıç ve bitiş noktalarından, incelenen kültür alanının (domain) mensuplarının o alanı en iyi temsil ettiği konusunda mutabık oldukları en iyi örneğe yani prototiplere çevirmiştir. Ancak kültür kavramını açıklamada prototiplerin sınırlı çerçevesi yetersiz kalmış 1980'lerden itibaren ise yerini kültürel şemalar kuramına bırakmıştır (Altuntek, 2007:254). Aslında, *insan zihninin herhangi bir şey hakkında sahip olduğu müphem, genelleyici ve değişime açık bilgi kümesi* anlamına gelen şema kavramının kendisi oldukça eski bir tarihe dayanır. Alman felsefeci Immanuel Kant *Saf Aklın Eleştirisi* isimli eserinde “geçmişin her biri kendi spesifik özelliğini muhafaza eden bir unsurlar grubu olmaktan ziyade bir kitle halinde işlev gördüğünü” (akt Casson, 1983: 430) ifade ederek şema ismini kullanmasa da kavramın işlevlerine dair bilinen ilk açıklamayı yapmıştır (Seven, 2022:365). Kavramı literatüre kazandıran kişi ise 1932 yılında şemaların insan belleğinin inşasındaki rolünü keşfeden psikolog Sir Frederic Charles Bartlett'tir. Fakat deneysel yöntemi bir zorunluluk olarak kabul eden dönemin hâkim ekolü davranışçı yaklaşım sebebi ile Bartlett'in çalışmaları çağdaş bilişsel psikolojinin dikkat bellek problem çözme gibi zihin temelli yönelimlerinin ortaya çıktığı 1950'lerin sonuna kadar göz ardı edilmiştir (Altuntek, 2007:255).

Şema kuramı zihin temsillerinin dış dünyayı olduğu gibi yansıttığını savunan çağrışımçı yaklaşıma bir tepki olarak meydana gelmiştir. Kuram, Tyler'ın "bilginin yapısı, dünyanın salt bir resminden, hatta dış dünyanın öğelerine gönderme yapan veya bunlarla bire bir ilişki içinde olan bir dizi kavramdan oluşamaz" görüşü ile doğru orantılıdır (1978:98). Kurama göre şemalar belleği oluşturan birbiri ile alakalı bilgi grupları halinde düzenlenmiş geçmiş deneyimlerin genelleştirilmiş bilgi koleksiyonlarından oluşan zihinsel temsillerdir (Casson, 1983:439 Nishida, 2005:403). Bu temsiller ve onlardan müteşekkil olan insan belleği var olanı ya da deneyimleneni birebir yansıtmaz. Bu bağlamda bellek *yapılandırılmıştır*. Bu yapılandırma işleminin nedeni ve faili ise bilişin yapı taşları olan ve bilgiyi işleme anlama ve anlamlandırma, kategorizasyon ve planlama, tanıma ve hatırlama, problem çözme ve karar verme işlemlerine tabi tutan şemalardır. Bir başka deyişle şemalar herhangi bir deneyimi yorumlarlar hangi uyarının *bellekte nasıl depolanacağına* doğrudan etki ederek belleği kur(gul)arlar. Bu yorumlama ve kurgulama esnasında

şemalar herhangi bir durumda karşılaşılan bilgiye bellekte halihazırda var olan bilgiler ve bu bilgilerin ürettiği varsayımlar doğrultusunda ekleme ya da çıkarmalar yaparak *verilen bilginin ötesinde bilgi erişimi* sağlarlar (Hastie, 1981:41 Strauss & Quinn 1997:49). Örneğin, bize bir kişinin *dalga seslerini dinlediği* bilgisi verilirse otomatikman kişinin bulunduğu ortamın deniz kenarında bir yer olduğunu varsayarsınız. Kişinin *deniz kenarında olduğu* bilgisi dalga seslerini dinleme bilgisinde direkt olarak mevcut değildir – hatta bu bilginin doğruluğu da kesin değildir. Kişi dalga seslerini herhangi bir aygıttan dinliyor da olabilir. – Ancak biz *dalga seslerini dinleme* bilgisi ya da uyarı ile karşılaştığımızda bu yorumlamayı belleğimizdeki şemalardan hareketle kendimiz yaratırız. Herhangi bir şey hakkında zihnimizde var olan ve belleği kuran şemalar ise önceki deneyimler ve etkileşimler dolayımı ile oluşurlar. Bu şemalar, *bir oturma odasında bulunmak* veya *bir çocuğun doğum günü partisine gitmek* gibi stereotipik bir durumu temsil eden bir veri yapısı” ve bu verilere bağlı halde bulunan, şemanın nasıl kullanılacağına dair genel bilgiyi yani bir sonraki adıma dair beklentileri, bu beklentiler karşılanmazsa yapılacak şeyler gibi bilgileri içerirler (Minsky, 1988:156). Taylor & Crocker’e göre bir şema “belli bir uyarının etki alanının temsiline bir parçası”dır. Bu parça şemanın özellikleri arasındaki ilişkiler ve temsil edilen şeye dair örnek durumlar dahil olmak üzere o alan hakkında genel bilgileri içerir. Bu genel bilgiler uyarıları yorumlama ve toplama planlarını ve bu uyarılar hakkında genel hipotezler sağlarlar (1981:91). Bu beklentiler ve hipotezler, deneyim yorumlarının oluşturulmasında ortamın sağladığı bağlam ve uyarının sağladığı bilgilerle birleştirilir. Bu nedenle bu bilgilerin nasıl yorumlandığını ve kullanıldığını belirlemede büyük etki sahibidirler (Bobrow & Norman 1975:131). Neisser’e göre “şemalar sadece planın kendisi değil planın uygulayıcısı, sadece *olayın* örüntüsü değil *olay için* bir örüntüdür” (1976:56). Bu nedenle şemalar varsayılan durum tarafından sağlanmayan ya da doğrulanmayan çok sayıda ayrıntı içerebilir. Bu ayrıntılar karşılaşılan uyarı hakkında zihnin doğruluk payı yüksek genellemeler yapmasını sağlarlar (Minsky, 1988:156). Bu bağlamda şemalar sadece bilgi yapıları değil aynı zamanda bilgi işleyicileridir (Rumelhart 1980,:34).

Şemaların oluşmasını sağlayan bu deneyimler ve bu deneyimlerin kurguları popülasyonlardaki dağılımlar bakımından üçe ayrılır. *Evrensel şemalar*, zihnin doğuştan gelen yetileri ve/veya doğal dünyadaki işleyiş biçimlerinin etkisi ile tek

türlüdürler (Casson, 1983:440). Matematik kuralları, doğaya kanunları gibi bazı genel geçer bilgiler evrensel şemaları oluştururlar. *Kişisel şemalar*, kişisel geçmişlerinin ve yaşam deneyimlerinin özgünlüğünün sonucu olarak bireylerin kendilerine özgüdür. Bir başka deyişle hiçbir iki insanın yaşam hikayesi ve deneyimleri birbirinin tıpatıp aynısı olamadığı için şemalar da biriciktir. Kültürel ortam ise yalnızca o kültür mensuplarının maruz kaldığı ortak deneyimler barındırırlar. Bu ortak deneyimler *kültürel şemaları* meydana getirirler. Kültürel şemalar ne bireylere özgüdür ne de tüm insanlar için ortaktır. Onlar genel özellikleri ile bir kültür grubunun üyeleri tarafından kendi içlerinde paylaşılır (Casson, 1981: 20-21).

Günümüzde bilişsel antropologlar kültürel şemalar ve onların daha geniş bir içeriği kapsayan hali olan kültürel modeller ile ilgilenmeye ve bunları çözümlemeye devam etmektedir (Casson, 1983:440). Çalışmamızda başvuracağımız yöntemin temel dayanağı kültürel şemalar kuramıdır. Kuramı daha iyi açıklayabilmek adına ilk olarak kültürü bilişsel bir fenomen olarak kabul eden bilişsel antropolojinin kuramsal temellerine değinmeyi gerekli görüyoruz.

1.2.2. Kuramsal Temelleri

1.2.2.1. Bilişsel Bir Fenomen Olarak Kültür

Blount'a göre kültürün bir bilişsel fenomen olarak ele alınması oldukça yeni bir yaklaşım olsa da bir bilim olarak antropoloji içerisinde Tylor tarafından yapılan ilk tanım kültürün bilişsel yönüne işaret eder (2011:12). Tylor, kültürü “insanın bir toplumun bir üyesi olarak kazandığı bilgi, inanç, sanat, hukuk, ahlak, gelenek ve diğer yetenekleri içeren karmaşık bir bütün” olarak tanımlamıştır (2010: 1). Bu tanıma göre insanların bilgi, inanç vb. edinme ve üretme yeteneğine atıfta bulunan *yetenekler* kelimesi kültürü *biliş* çerçevesi içerisine alır. 1950'lerden itibaren çoğu antropolog kültürü, anlamlar, anlayışlar, bilgiler değerler, inançlar vb'den oluşan zihinsel bir fenomen olarak görmektedirler (D'Andrade, 2001:146)

Bu noktada kültürü bir bilişsel çerçevede değerlendirmesi bakımından bilişsel antropoloji ekolünün kurucularından kabul edilen Ward Goodenough'un kültür tanımına yer vermeyi anlamlı buluyoruz. Goodenough'a göre:

“Bir toplumun kültürü, bir kişinin o kültürün üyeleri tarafından kabul edilebilir bir şekilde faaliyet gösterebilmek için bilmesi veya inanması gereken her şeydir... Kültür maddi bir fenomen değildir; şeyler, insanlar, davranışlar veya duygulardan oluşmaz. Daha çok bu şeylerin bir organizasyonudur. Kültür, insanların zihninde olan şeylerin biçimleri; ve bu biçimleri algılama, ilişkilendirme ve başka şekilde yorumlama modelidir. (1964:167).”

Bloch’a göre eğer kültür insanların “bilmesi ya da inanması gerekenler” ise ilk olarak insanlar bu bilgiyi ya doğuştan gelen potansiyellerin geliştirilmesi yoluyla, ya da dış kaynaklardan ya da her ikisinin birleşiminden edinmeli ve ikincisi, bu edinilen bilgi, gerektiğinde nispeten kolay erişilebilir hale getirilecek şekilde sürekli olarak depolanmalıdır. Bu da kültürel bilgiye kaçınılmaz olarak bilişsel bir nitelik kazandırır (Bloch, 1998:4).

Quinn’e göre bir toplum içerisinde paylaşılan pratikler, kültürel kurumlar ve üretilmiş nesneler, onları kullananların, yaşayanların ve yeniden üretenlerin zihinlerinde kavramsallaştırılır ve düzenlenir. Bu görüş 20. yüzyılın ortalarında beyin bilimlerinden ortaya çıkan ve çeşitli disiplinler üzerinde derin bir etkisi olan bilişsel alandaki gelişmeler sayesinde ortaya çıkmıştır (2013:120).

Goodenough’a göre kültür, bir kişinin deneyimleri ve uyarılar sonucu edindiği, bir şeyin “ne olduğu; ne olabileceği, ona karşı nasıl hissedildiği, hakkında ne yapılabileceği, onu başarmak için neler yapılabileceğinin standartlarını” içerir. (1963:258-259). Bunlar, kişi tarafından kişinin ötekini “algılama, değerlendirme, inanma ve yapma” amacı ile ötekine atfettiği standartlardır. Bu standartların işlevleri olan *algılama değerlendirme inanma ve yapma* bilişsel bir süreci işaret etmektedir (Merriam-Webster (t.y). “Cognitive”)

Goodenough’un bahsettiği standartların kültürel boyutu ise, bu standartların bireysel değil kolektif özellik taşımasından kaynaklanır. Bir başka deyişle bunlar kişinin diğer kişilerle etkileşimler sonucu edindiği ve aynı kültürün diğer mensupları ile diğer gruplardan ayrılacak seviyede paylaştığı standartlardır. Mai-Nguyen Kültür Ağacı Teorisi’nde bu standartları “ağacın dalları” kısmında konumlandırır. Bu teoriye göre ağacın gövdesi ve kökleri insanlığın evrensel ve değişmesi neredeyse imkânsız özelliklerini ifade eder. Bu özellikler insanın hayatta kalmasını sağlarken aynı zamanda onu hayvandan ayıran ve tüm toplumların paylaştığı temel kaygılardır. Örneğin sadakat tüm kültürlerde bulunan ve kişiye içerisinde bulunduğu topluma karşı

bir aidiyet sağlayan ve bu sayede kişinin hayatta kalmasına yardımcı olan ve çoğunlukla insana özđü bir niteliktir. Ağacın dalları ise kùltürlerin tüm insan ve toplumlarda bulunan bu evrensel özellik ve niteliklere *atfettikleri* önem derecesini ifade etmektedir. (Nguyen-Phuong-Mai, 2017:51-52). Önem atfetme, ya da derecelendirme kavramları, Alfred Kroeber ve Clyde Kluckhohn'un tespit ettikleri 164 kùltür tanımından hareketle vardıkları “Kùltürün esas özü, geleneksel (yani, tarihsel olarak türetilmiş ve seçilmiş) fikirlerden ve özellikle bunlara iliştirilmiş değerlerden oluşur” sonucunda da yer almaktadır (1952:357). Örneğin sadakat evrensel bir kaygıdır ancak her kùltürde insanların içerisinde bulundukları topluma ve topluluğa ya da kurumlara karşı göstermeleri gerektiğine inanılan sadakat derecesi, yani o toplumunun kolektif aklının sadakat kavramına *atfettiği* önem ve değer diğerlerine göre farklıdır. Bireyselci olarak değerlendirilen toplumlarda (ABD, İngiltere Norveç vs.) kişinin topluluğa ait olmaya verdiği önem derecesi düşükken, kolektif kùltürlerde (Latin Amerika, Türkiye vs.) bu derece yüksektir (Hofstede, 2001:215).

Tüm bu tanım ve teoriler bir araya geldiklerinde kùltürü, mensuplarının etraflarındaki dünyayı algılama değerlendirme ve kategorize etmesini sağlayan ve kùltürün dışındaki bireylerden farklı, kùltürün mensuplarının sahip olduklarına yakın bir bilişsel standartlar dizisi çerçevesine sokar. Bu bağlamda kùltür “kolektif bir zihin yazılımıdır” (Hofstede, 2001:1).

1.2.2.2. Kùltürel şemalar Kuramı

Bilişsel antropologlar, farklı kùltürlerden insanların kendi dünyalarını oluşturan nesneleri ve olayları nasıl kavradığı ve organize ettiği sorunu üzerinde çalışırlar (D'Andrade 1995:1). Bu yönelimin odağında *paylaşılan* bilgi ve *özerk* bilgi arasındaki ayırım vardır. Paylaşılan bilgi yani kùltürel bilgi bir toplumun üyeleri arasında paylaşılır; ancak özerk bilgi yani kişisel bilgi, bireysel biyografinin özerkliğinin bir fonksiyonu ve sonucu olarak işlev görür. Kùltürel bilgi bir nüfus veya topluluk arasında paylaşılır ve kalıplaşmış davranışlar, söylem ve kamusal semboller aracılığıyla çoğaltılır ve yeniden üretilirken, özerk bilgi, benzersiz bir biyografik tarihin ve kişiye göre değerşen deneyimlerin ürünüdür (Dengah II vd., 2020:11).

Bilişsel antropologlar bir topluluktaki paylaşılan yani kùltürel bilginin izini sürerler. Bu bilginin nasıl sınıflandırıldığı ne oranda paylaşıldığı da bilişsel

antropolojinin araştırma konuları arasında yer alır (Casson 1983:402 Dengah II vd.,2020:11). Kültürel bilginin yapı taşı ise kültürel şemalardır. Nishida'ya göre kültürel şemalar:

...kendi kültürümüzdeki deneyimler yoluyla bellekte depoladığımız bilgilerin genellenmiş koleksiyonlarıdır. Kültürel şemalar, tanıdık durumlar ve davranış kuralları ile kendimiz ve çevremizdeki insanlar hakkında genel bilgiler içerir. Kültürel şemalar ayrıca eğitim sürecinde bize öğretilen gerçekler, problem çözme stratejileri ve kültürümüzde sıklıkla bulunan duygusal deneyimler hakkında bilgiler içerir. Bu kültürel şemalar, davranışımızın altında yatan karmaşık bir bilişsel yapı oluşturan ilgili sistemlerle birbirine bağlıdır (2005:404).

Spiro'ya göre kültürel şemalar, benzer yaşam deneyimlerinin bir sonucu olarak toplulukların karşılaştıkları bir tür nesne veya olaya dair tipik (tekrarlanan ve paylaşılan) yorumudur (1987:163). Kültürel şemalar bir toplumun üyeleri tarafından geniş çapta paylaşılan dünyanın varsayılan ve kanıksanmış modellerdir (Quinn ve Holland 1987:4). Bu modeller topluluk üyelerinin dünyayı birbirleri ile aynı olmasa da benzer şekilde anlamlandırmalarında ve kurgulandırmalarında önemli rol oynarlar. Kültürel şemalar ortalama olarak her ne kadar bir kültürel benzerliği işaret etseler de evrensellik, bireysellik ve kolektiflik arasında salınır dururlar. Evrensellik insan türünün bedensel ve biyolojik ortaklığına, bireysellik ise hiçbir deneyimin bir diğeri ile aynı olamayacağı esasına dayanır. Kültürel şemalar ise dayanağını uyarıların ortaklığından alır.

Kültür mensupları bitkiler ya da sıvı kapları gibi ufak fiziksel nesnelerden sosyal adalet gibi geniş kapsamlı soyut olaylara kadar her şey hakkında benzer kültürel şemalara sahiptirler. (D'Andrade 1995:1).

Örneğin KAHVALTI evrensel şeması *gece açlığı sonunda yenilen yemektir*. Bu dünyadaki tüm topluluklarda geçerli olan ve tüm insanlık tarafından paylaşılan tanımdır. KAHVALTI özerk şeması ise kişiye özgü olarak değişir. Her bir kişinin kahvaltı tercihi (öğün zamanı, mekan, yiyecek türleri, hız vs.) farklılık gösterebilir. KAHVALTI kültürel şeması ise o topluluk bireylerinin paylaştığı yorumdur. Örneğin İtalyan kültüründe kahvaltı yol üzerindeki bir cafe ya da büfede hamur işi birkaç ürün ve kahve eşliğinde hızlı bir tempoda tüketilen ve ihtiyaç giderme temelli bir öğün

çağrışımı yaparken, Türk kültüründe KAHVALTI şeması sabah erken bir saatte, evde, çay, zeytin peynir domates yumurta ekmek reçel vb çok sayıda ürünün bir arada sunulduğu bir masada aile ile birlikte tercihen ağır bir tempoda gerçekleştirilen yalnızca ihtiyaç giderme değil aynı zamanda sosyal nitelik de taşıyan bir etkinlik niteliğindedir. Aynı kavram, her kültürün mensuplarının zihninde çağrıştırdığı anlam, önem, bileşenler ve bu bileşenlerin ilişkileri bağlamında birbirinden kültürlerarası farklılık gösterebilmektedir.

Bu farklılığın sebebi kültürel şemaların kültürlenme sürecinde sosyal etkileşim sonucu oluşmalarıdır (Mandler, 1984:55-56). Kültür mensupları maruz kaldıkları ya da karşılaştıkları bir uyaran, durum nesne olay vs. hakkında aynı kültürün diğer mensupları birkaç defa iletişime girdiklerinde, o durum ya da nesne hakkında birkaç kez konuştuklarında, kültürel şemalar oluşur ve beynimizde depolanırlar. Benzer durumlarla tekrar tekrar karşılaşmak, ya da bu bilgiler hakkında daha fazla konuşmak ise şemalarımızı daha organize, soyut ve kompakt hale getirir. Bu da şemaların daha kolay ve hızlı bir biçimde işlev görebilmesini, daha kolay erişilmesini sağlarken (Nishida 2005:404) aynı zamanda şemaların bilinç düzeyinden çok örtük olarak herhangi bir çaba gerektirmeksizin bilinçli farkındalığın dışında işlev görmelerine (McDaniel & Samovar, 2014:10) ve ihlal edilmedikleri sürece kişi tarafından fark edilmemelerine ya da sorgulanmamalarına neden olurlar (Dengah II vd.,2020:7).

Doğal ve sosyal çevre hakkında ortak ve paylaşılan standartlara ve anlayışlara yani kültürel şemalara sahip olmak, bir gruba veya topluluğa ait bireyler arasında karşılıklı olarak anlaşılabilir ve öngörülebilir düşünce, davranış ve iletişime olanak sağlar (Dengah II vd., 2020:11). Bu standartlar ve anlayışlardan oluşan modeller insanların dış dünyayı mümkün olan en az eforla anlamlandırmasına ve geleceğin bilinmezliğine zihinsel olarak tahammül edebilmesine mümkün kılar. Böyle bir model veya haritanın yokluğu, insanların dünyayı tamamen kaotik ve öngörülemez olarak deneyimlemek zorunda kalmasına yol açacaktır (Zapf, 1991:106). Bu insan zihninin bilişsel kapasitesinin kaldıramayacağı bir iş yüküdür. Kültür bireylerin “sinir sistemlerini aşırı enformasyon yükünden koruyan” (Meier, 1963: 1) bir perde görevi görerek bireylerin “neye dikkat edip neyi ihmal edeceklerini belirler” (Hall’dan akt. Kartarı 2014:87).

Bu noktada “şema” sözcüğünün bu kuram içerisinde ve araştırmamız bağlamında “bir şeyin ana hatları ve sınırlarını gösteren çizim” anlamındaki (TDK <https://sozluk.gov.tr>) sözlük tanımından farklı tanımlandığını özellikle vurgulamakta yarar görüyoruz. İnsan yaşantısı ve deneyim, kuralları, sınırları formaliteleri olan bir kalıp içerisine hapsedilemez. İnsanlar yaşamlarını “bir şemalar ya da modeller içerisinde yaşamazlar” (Demren,2020:41). Kastedilen “şema” ya da “model” insan davranışına bütünü ile karar veren katı kurallardan salt gerçekliklerden formalitelerden ibaret olan bir kalıp değildir. Aksine kültürel şemalar yapıları itibari ile katı sınırlar barındırmazlar. Daha çok akışkan olarak tanımlanabilirler. Var olan sınırlar deneyimin içeriği ve gereği ile birlikte sürekli olarak güncelleme ve yeniden yapılanma halindedirler.

1.3. Kültürel Şemalar Kuramı Bağlamında Kültür Şoku

1.3.1. Kültür Şokuna Yol Açan Bilişsel Mekanizmalar

1.3.1.1. Bilişsel Ekonomi

Varoluş insan için yapı itibari ile hem bilinmezliklerle, belirsizliklerle doludur hem de “vazgeçilmez ve hayatidir” (Demren, 2020:7) Bu belirsizliklerin bilinmezliklerin içeriğini ise insanın maruz kaldığı uyaranlar oluşturmaktadır. İnsan doğduğu andan itibaren hem biyolojik olarak hayatta kalabilmek hem de sosyal olarak var olabilmek için etrafındaki dünyadan gelen uyaranları yorumlamak ve anlamlandırmak; aynı zamanda bu yorumlama işlemini kendi bedeni ve kimliğinden gelen içsel bilgiler ve uyaranlar bağdaştırmak zorundadır. Anlamlandırmak zorunda olduğu bu bilgi kümesinin sonsuz hacmi ile başa çıkabilmek ve sonsuz olmayan kaynaklarını, canlılığını mümkün olan en uzun süre sürdürebilmek adına en verimli şekilde kullanabilmek için çeşitli stratejilere ihtiyaç duyar. İnsanın hem biyolojik hem de sosyal varlığını sürdürebilmesi için en hayati konumdaki organı olan ve bu nedenle korunması gerekli olan en önemli kaynağın insan beyni olduğu ve insanın zihinsel kapasitesinin ve bu kapasiteye dair farkındalığı düşünüldüğünde bu stratejilerin başında *bilişsel ekonomi* ilkesinin bulunduğu söylenebilir.

Bilişsel ekonomi insan zihninin dünyayı mümkün olan en az efor ile en fazla sonuca ulaşılarak anlamlandırmaya yönelik eğilimine verilen isimdir. (Colman, 2014) Mümkün olan en az efor ile en fazla sonuca ulaşmak (APA Dictionary of Psychology, t.y.) insanın bilişsel kaynaklarının mevcudiyetini korumasını ve kaynak miktar ya da niteliğini artırmasını sağlaması bağlamında önemlidir (Skillings & Dobbins 1991:208).

Bu noktada insan zihninin kendisi için gereken eforu en aza indiren ve aynı zamanda ona arzuladığı sonucu sağlaması en muhtemel uyaranlara yönelik bir eğilimi vardır. Sperber & Wilson (1986:270) bu prensibin bir yönünü dil bağlamında inceleyerek ilgililik (relevance) kuramını ortaya koymuşlardır. Bu kurama göre "her söz, muhatabın onu işlemek için harcadığı çabaya değecek kadar ilgili olduğu bilgisini taşır". İnsan bilişi, bu çaba sonuç oranı ilgililik düzeyini en üst düzeye çıkarmaya yönelik olma eğilimindedir. Tarihsel olarak, insan türünün evrimsel olarak hayatını devam ettirmeye dair isteği, potansiyel olarak ilgili uyaranları tanıyan ve ilgili sonuçlar çıkarmaya çalışan bilişsel sistemlerle sonuçlanmıştır. Bir başka deyişle "sezgisel olarak, algılama, bellek ve çıkarım için gereken çaba ne kadar büyükse, girdi işlemek için o kadar az ödüllendirici olacaktır ve dolayısıyla dikkatimizi o kadar az hak edecektir." (Wilson & Sperber 2004:609)

1.3.1.2. Sezgisel Zihin ve Dikkatli Zihin

Bilişsel ekonomi prensibinin bir gereği olarak insan zihninin iki farklı çalışma modu vardır. Bu iki mod Sistem 1 ve Sistem 2, (Kahneman, 2012) Sezgisel Zihin, Dikkatli Zihin, Bilinç ve Bilinçdışı gibi farklı şekillerde isimlendirilir (Evans 2010:5-6). Biz bu çalışmamızda Evans'ın isimlendirme şeklini tercih ederek bu iki mod için *Sezgisel Zihin* ve *Dikkatli Zihin* tabirlerini kullanacağız.

Sezgisel zihin daha çok efor gerektiren kısa süreli hafıza gereksinimi taşımadığı için, daha az enerjiye ihtiyaç duyar. Özerk bir yapıda çalışan sezgisel zihin kararlarını bağımsız ve hızlı bir biçimde verirken aynı anda paralel pek çok veriyi işleme ve tek yönlü değil çok yönlü ve eşzamanlı biçimde çalışma kapasitesine sahiptir. Çoğunlukla yaptığı bu işler bilinç düzeyinde fark edilmez, daha çok bilinç dışında işlev görür. Sezgisel zihin yaratıcıdır fakat kolay ve hızlı sonuca ulaşma isteği

nedeniyle verdiği kararlarda özne ve ön yargılıdır. Uyaranın kendisinden ziyade, içerisinde bulunduğu bağlama ve detaylardan ziyade büyük resme odaklanır. Açık uçludur ve katı kurallardan bağımsızdır ve bir güdüm gereksinimi duymadan otomatik biçimde işlev görür. Sezgisel zihin için çağrışımlar önem taşır. Evrimsel olarak daha uzun zamana dayandığı için deneyimler karar sürecinde etkindir ve nispeten daha yeni bir özellik sayılabilecek bilişsel işlevlerden bağımsızdır. Bu nedenle sezgisel zihin dilden çok sözsüz iletişim ve sezgi odaklıdır (Shaules 2015'ten akt. Seven, 2022:97).

Sezgisel zihnin hemen hemen tam tersi özelliklere sahip olan dikkatli zihin ise kapasitesi oldukça sınırlı olan kısa süreli belleğe ihtiyaç duyar. Bu nedenle dikkatli zihnin aktif olduğu anlarda beyin daha çok yorulur. Dikkatli zihin bilgileri bir bağlam içerisinde işleyen ve bağlama daha fazla odaklanan sezgisel zihnin tersine, karşılaştığı bilgileri ve uyaranları bağlamından ayırarak inceleme ve zihin simülasyonu kullanma eğilimindedir. Bu nedenle aynı anda tek bilgiye, büyük resim yerine detaylara odaklanır. Daha yavaş işlev gördüğü bu süreç içerisinde nesnel ve normatif kararlar verir. Harcanan enerji miktarı beyni uyarılma hâline geçirdiği için yaptığı işler bilinç düzeyindedir. Evrimsel olarak daha yakın zamanda gelişen dikkatli zihin, edinilmiş ve genelleştirilmiş tecrübelerden ziyade kurallarla, kıyaslamalarla yani analitik düşünce ile hareket eder. Sözsüz uyaranlar ve sezgi yerine dil odaklıdır. Bilişsel becerilere ve akışkan zekaya daha çok bağlı bir niteliğe sahiptir (Shaules 2015'ten akt. Seven,, 2022:98).

1.3.1.3. Derin Kültür

İnsanın mensubu olduğu kültür, kendisine, maruz kaldığı uyaranları tahmin edilebilir kılan ve dolayısıyla en az bilişsel eforu sarf ederek maksimum sonucu alma imkanını sağlayan bir bilgi haznesi sağlar. Bir önceki bölümde *kolektif bir zihin yazılımı* olarak tanımladığımız bu bilgi haznesi yani kültür, mensup birey tarafından “kültürleme sürecinde edinilir. Kişi hayatta olduğu sürece devam eden bu süreç kişinin “doğumdan erişkinliğe kadar aile, çocukluk ve erişkinlik döneminde arkadaşlık ve okul çevresi, erişkinlikten itibaren de akranlar topluluğu, iş çevresi, sınıf, toplumsal tabaka gibi çeşitli gruplar içinde, kendi kişiliği ile toplumun beklentileri arasındaki dengeyi” kurmasını sağlar. Kültürleme, “bir tür toplumsal uyarlanma sürecidir” (Aydın 2003: 537-538).

Kültürel bilginin sağlamış olduğu işlevsellik ve kaynak tasarrufunun temelinde kültürel şemaların işleyiş biçimi yatmaktadır. Kültürel şemalar etraftaki bilginin kategorize edilmesi imkânı sağlarlar. Bilginin kategorize edilmesi onun hem kolay depolanmasını hem de gerekli durumda hatırlanarak uygulanmasını kolaylaştırır. (D’Andrade, 1995:115) Örneğin kişi kendisinin aşına olduğu bir kültür içerisinde yer alan tipik bir restorana girdiğinde, kültürel bilgi sayesinde o restoranda daha önce hiç bulunmamış olsa bile, orada bulunma amacını – yemeğe ulaşma - ona sağlayacak davranış biçimlerini, – sipariş verme, yemek tüketilecek yere oturma, ücret ödeme vb. – gerekli sıralamayı, otomatikman ve oldukça az bir zihinsel eforla hatırlar ve uygular.

Bu otomatikleşmiş süreç kişinin bilinç düzeyinde dikkate yani bir bilişsel kaynak harcamasına değer bulunmadığı için kişinin çoğunlukla kanıksadığı, kendisine normal ve/ya doğru gelen ve çoğunlukla başka türlüünün var ya da mümkün olabileceğini düşünmeyeceği bir niteliğe sahiptir. Shaules kültürün kişinin bilinç düzeyinde farkına varmadığı ve sezgisel akıl olarak isimlendirdiğimiz düşünce sisteminin aktif olduğu, “diğer insanlarla etkileşime girerken deneyimlerimizi yorumlamamıza izin veren bilinçsiz anlamlar, değerler, normlar ve gizli varsayımlar”dan müteşekkil bu niteliğini *derin kültür* olarak isimlendirir (2004: 11-12). Kültürün bu derin yönünü ilk kez dile getiren kişi antropolog Edward T. Hall’dur. Hall’e göre “kültür her birimizi fitri at gözlükleriyle, düşüncelerimizi kontrol eden ve kültürel süreçlerin bilinç düzeyine ulaşmasını engelleyen gizli ve ifade edilmemiş varsayımlarla donatır” (1976: 220). Bu ifade ya da fark edilmemiş varsayımlar kişinin normallerini oluşturur. Kişinin mensubu olduğu kültür içerisindeki yaşamı içerisinde nadiren bilinç düzeyine çıkan bu normaller kişi tarafından sorgulanmaz. Bir başka deyişle kişi bu normallerin başka türlü olabileceğini ya da başka normallerin var olduğunu çoğunlukla fark etmez ya da düşünmez. Kültürel bilgi *derin* bir konuma sahiptir.

1.3.2. Kültür Şoku Süreci

Kültürün bir önceki bölümde bahsettiğimiz bu sorgulanmayan ve başka türlüünün var ya da mümkün olmadığını varsaydığımız derin niteliği, kültürümüz tarafından donatıldığımız “fitri at gözlüklerinin” (Hall, 1959:220) yarattığı bir illüzyondur. Kültürel bilgi çoğunlukla yalnızca o kültürün içerisinde yer alan ve kişinin

belleğindeki şemayı oluşturmuş kültürel bağlamda geçerlidir. Bir başka deyişle kültürümüze ait kültürel değerler bize “anamlı” gelirken, yabancı algılama biçimleri bize tuhaf veya yanlış görünebilir. Bu, Edward Hall’e ait olan, bilinçdışı zihnin önemli şekillerde kültürel kalıplar tarafından şekillendirildiği görüşünün bir teyididir (Shaules, 2019b:8).

İnsanlara ve durumlara ilişkin yorumlarımızın ve yargılarımızın dayandığı ve bir kültür içerisinde işlev görebilmemizi, dünyanın kaotikliği içerisinde bir anlam bulmamızı ve yaratmamızı sağlayan sosyal bilgiden müteşekkil şemalarımız yabancı ortamlarda bozuma uğrar. Davranışlar ve anlamlar tahmin edilemez ve kestirilemez hale gelir. Kişi karşılıklı varsayımlarının artık geçerli olmadığı, gerçeklik hakkında bir fikir birliğine varamadığı, arka plandaki beklentilerin paylaşılmadığı bir durum içerisinde (Zapf,1991:107). Pek çok canlıda görülmekte olan tahmin edilebilir bir çevre ihtiyacı (Dutton 2012:90) karşılanamaz hale gelir.

Kişi bu farklı durum içerisinde yer almaya başladığında o kültürün içerisinde işlev gören kültürel şemaları anlamlandırması kendi kültüründeki seviyeye kıyasla çok daha fazla bilişsel efor gerektiren ve dolayısıyla başta dikkat olmak üzere kişinin halihazırda zaten kısıt olan zihinsel kaynaklarını daha fazla harcamasını gerektiren bir durum haline gelir. Dikkat sadece kısıt bir kaynak değil, aynı zamanda normalde de kullanılması çaba gerektiren bir kaynaktır. Çoğu zaman bilinç hareket halindedir. Bu yüzden onu sabit ve odaklanmış halde tutmak çaba gerektirir. (Csikszentmihalyi & Nakamura 2010: 182).

Kişinin yeni kültür içerisinde bulunduğu bu öğrenme ve uyum süreci, gözlem yapmaktan ve yeni yorumlara varmaktan çok daha fazlasını içerir (Shaules 2011). Yeniden kültürlenme (reculturation) adı verilen bu kişinin yeni kültürü öğrenme sürecinde, yeni kültür içerisinde henüz işlevini yerine getiremeyen sezgisel zihnin yeniden programlanması, kültürel şemaların güncellenmesi ve değiştirilmesi ve yeni kültürel ortama uyum sağlaması gerekmektedir. Misafir için işlenecek çok fazla bilgi vardır. Bir misafir sadece yüzlerce yeni ipucu ve bilgi parçasını özümsemekle kalmamalı, aynı zamanda çevredeki tanıdık algılama ve davranış biçimlerini yeniden değerlendirmeyi ve gözden geçirmeyi de yavaş yavaş öğrenmelidir (Befus 1988:386). Bu süreç içerisinde dikkatli zihin olarak isimlendirdiğimiz zihin modu, normalde

sezgisel zihnin gerçekleştirdiği işlevleri üstlenmeye başlar. Ancak dikkatli zihnin kapasitesi sezgisel zihne göre oldukça kısıtlıdır.

Bu nedenle tanıdık olmayan çevreler, sosyo-bilişsel sistemleri strese sokar, olumsuz yargılar ve eleştiri gibi bir tehdit tepkisini tetikleyebilir ve kişinin çaresiz ve dışlanmış hissetmesine neden olabilir (Shaules 2019b:8). Kişinin kültürel şemalarının bozuma uğraması ve onların yeniden düzenlenmesi sürecinde normalin üstünde bilişsel efor ve enerji sarf etmesi sonucu yaşanan, kimi zaman psikosomatik belirtiler de gösterebilen ve çoğunlukla kişinin durumundan hoşnutsuz olduğu ancak bazı durumlarda kişinin normalin üzerinde heyecan duyduğu bir öforiye de dönüşebilen bu ruh hâli *kültür şokudur*.

1.4. “Sojourn” Kavramı

Türkçe’ye *kalma*, *geçici ikamet*, *uzun süreli yurtdışı misafirliği*, *konukluk* gibi kelimelerle çevrilmeye çalışılsa da tam olarak çevirisi bulunmayan *sojourn* kavramı “yeni bir yerde geçici olarak kalma” olarak tanımlanır (Ward vd. 2015:143). Sojourn eylemini gerçekleştiren *sojourners* “seyahatlerinin amacına ulaştıktan sonra kendi ülkelerine geri dönecekleri beklentisiyle belirli bir amaç veya hedefe ulaşmak için uluslararası seyahat eden kişilerdir.” Sojourn aktivitesi deneyimin gönüllülük ve sınırlı ve sonsuz olmayan bir zaman içerisinde gerçekleşmesi bağlamında sojourn gerçekleştiren kişilere ortak bir unsur sağlar (Safdar & Berno 2016:173). Süresi açısından bir sojourn’u tanımlamak için sabit bir kriter ya da kural yoktur. Literatürde 6 aydan 5 yıla kadar olan süreler yaygın olarak belirtilen parametrelerdir. (Ward vd., 2015:143)

Ward vd.’e göre Expatlar, diplomatlar, silahlı kuvvetler mensupları, öğrenciler, gönüllüler, yardım çalışanları ve misyonerler Sojourn eylemini gerçekleştiren, gruplardır (2015:143). Safdar & Berno ise turistlerin kalışlarını da sojourn grubu içerisinde değerlendirir (2016:173). Ancak Ward’a göre sojourner kavramı içerisinde gerçekleşen kalış turistlerin göçmenlerin ve mültecilerin gerçekleştirdiği kalıştan farklıdır. Sojournerlar yeni mekanlarına göçmenler kadar dahil olmamakla birlikte,

turistlere kıyasla daha çok bağıdırlar (2015:192). Bir başka deyişle turist deneyimi sojourn deneyimine göre daha yüzeysel gerçekleşir. Shaules'e göre de turist deneyimi bir sojourn deneyiminden farklılık gösterir Turistler de sojournerlar gibi kalışlarını gönüllü olarak gerçekleştirirler de onlar “oteller, servis otobüsleri ve tur rehberleri tarafından ağırlanır ki bu da onları yerel toplumdaki ayıran bir altyapıdır.” Sojournerlar ise bulundukları bölgenin bir sakini olarak, muhitlerini tanıyarak, dillerini geliştirerek, yeni arkadaşlar edinerek vb uyum sağlamak zorundadırlar (Shaules, 2010:2). Turistlerin için uyum ya da kültür öğrenme başlıca motivasyonlar arasında yer almaz. Onlar genellikle kendi milletlerinden kişilerle birlikte ve personelin kendi dillerini konuştuğu konaklama yerlerinde kalmayı tercih ettiklerinden derin ve özgün bir kültürlerarası temas yaşamaları muhtemel değildir (Ward vd., 2015:20).

Göçmenler gibi sojournerlar da bu kalış eylemini çeşitli motivasyonlarla gönüllü olarak gerçekleştirirler fakat göçmenlerin kalıcılığından farklı olarak sojournerlar için “eve dönüş” mutlaka öngörülür ve planlanır. (Ward vd. 2015:143) Mülteciler genellikle iç savaş, soykırım, kıtlık, hapis ve işkence gibi göç öncesi travmalara maruz kalmışlardır. İstmeden kendi ülkelerinden çıkarıldıkları ve yabancı ortamlara 'itildikleri' için yer değiştirmeleri gönülsüzdür. Bu bağlamda, onların deneyimleri sojournerların ve göçmenlerin deneyimlerinden önemli ölçüde farklıdır (2015:25).

1.4.1. Uluslararası Öğrenciler

Uluslararası öğrencilik ve kültürlerarası eğitim oldukça eski bir tarihe dayanmaktadır. Buna karşın uluslararası öğrencilerin kültürlerarası temas deneyimlerine ve bu deneyimlerin sonuçlarına dair çalışmalar ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yüksek öğretim amacı ile yurtdışına giden öğrencilerin sayıca artması ile başlamıştır (Ward vd., 2015:144 Safdar & Berno, 2006:176), Uluslararası öğrencilerin sayısı 1990 yılında 1.3 milyon, 2000 yılında 2.1 milyon 2011 yılında 4.3 milyona çıkmıştır. 2025 yılında bu sayının 7.2 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir (Safdar & Berno, 2006:176). UNESCO'nun 2018 yılında yayınladığı çalışma sonucuna göre “Türkiye 125.138 öğrenci sayısı ile yükseköğretimde dünyada en çok

uluslararası öğrenciye sahip 10. ülke olmuştur” (Yok.gov.tr <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/hedef-odakli-uluslararasıilasma.aspx>)

Uluslararası öğrencilerin deneyimleri üzerine yapılan çalışmalar çoğunlukla öğrencilerin yaşadıkları uyum sorunlarına odaklanmış ve kültürlerarası kontakın sonuçlarına ve öğrencilerin deneyimlediği kültür şokuna dair dair önemli veriler sağlamıştır (Bochner & Furnham, 1986:113). Bu çalışmalar katılımcılar arasındaki kültürel mesafenin derecesi ile öğrencilerin etkileşim güçlükleri arasındaki oran, kültür öğreniminin (veya kültürleşmenin) sistematik bir gelişim sırasını takip edip etmediği, uyumun bir U-eğrisini mi, W-eğrisini mi, bir öğrenme eğrisini mi yoksa başka bir şekli mi izlediği gibi tartışmalara ve ikinci kültür etkilerine maruz kalmanın bir fonksiyonu olarak benlik kurgusunda değişiklikler; tanıdık olmayan kültürlerle maruz kalan kişilerde stres ve baş etme tepkilerinin doğası ve belirleyicileri; önyargı ve etnosentrizmin belirleyicileri; ve gruplar arası gerginlikleri önlemek veya en azından azaltmak için olası iyileştirici eylemler gibi konulara odaklanmıştır. Potansiyel araştırma katılımcıları olarak daha fazla erişilebilir olmaları nedeniyle uluslararası öğrenciler ilgili ampirik literatürde belirgin bir şekilde yer almışlardır (Ward vd., 2015:145),

1.4.2. Erasmus Programı

Erasmus Avrupa Birliği'nin finansörlüğünde ve yürütücülüğünde uygulanan ve bireylere belli bir süre dahilinde başka bir ülkede hareketlilik imkânı sağlayan bir değişim programıdır. Bu değişim programının Yükseköğretim başlığında yer alan öğrenci hareketliliği üniversite öğrencilerine yurtdışındaki bir yükseköğretim kurumunda ya da öğrencinin öğrenim gördüğü alanda faaliyet gösteren bir kuruluştaki öğrenim görme ya da staj yapma imkânı tanıyan bir değişim faaliyetini ifade eder.

Araştırmamızın gerçekleştirildiği aynı zamanda araştırmacının da görev yaptığı Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Erasmus programının başlangıcından itibaren programda aktif olarak yer alan bir kurumdur. Özellikle Avrupa Birliği dışındaki ülkelerle gerçekleştirilen öğrenci hareketlilikleri kapsamında Türkiye'deki

üniversiteler arasında en fazla hareketlilik sayısına sahip üniversitelerden biridir. Bu da örneklem çeşitliliği bağlamında araştırma için elverişli bir ortam sağlamaktadır.

Araştırmamızda Erasmus programının araştırma bağlamı olarak tercih edilmesinin başlıca nedeni hem bir sosyo-demografik çerçeve hem de katılımcı çeşitliliği sağlamasıdır. Program katılımcıları geldikleri üniversitede öğrenci statüsünde bulunan kişilerdir. Öğrencilik statüleri belirli bir oranda eğitim düzeyi ve sözlü ifade becerisine sahip olduklarını varsaymamızı sağlamıştır. Ayrıca programa katılım şartlarından biri katılımcıların en az B1 düzeyince İngilizce dil yeterliliğine sahip olmasıdır. Bu da ortak görüşme dili olarak İngilizcenin kullanılmasına imkân sağlamıştır. Program kapsamında öğrenciler belirli bir süre boyunca (2-5 ay) hareketlilik gerçekleştirmektedir. Kültür şoku sürecinde yabancı ortamda geçirilen sürenin önemi düşünüldüğünde bu sınırlı süre değerlendirme için gerekli standardı işaret etmektedir. Programın öğrencilere aylık olarak avro biriminde burs sağlaması (800 Avro) öğrencilerin araştırmanın gerçekleştirildiği ülke ve şehrin geçim standartları referans alındığında, literatürde öğrencilerin yurtdışı deneyimlerinde yaşadıklarını ilettiği ya da bir yurtdışı deneyiminden kaçınmalarına yol açan önemli etmenlerden biri olan finansal sorunlar yaşamalarının önüne geçerek deneyimlerine odaklanmalarını kolaylaştırmaktadır. Öğrencilerin pek çok farklı ülkeden gelmeleri ise kültürel kıyaslamalara imkân sağlaması itibari ile antropoloji bağlamında değerli bulunmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BULGULAR

Çalışmamızın ana fikrinde kültür şoku olarak isimlendirilen ruh halinin ortaya çıkmasında kişinin mensubu olduğu kültür içerisinde kültürleme sürecinde edindiği ve genel hatlarıyla kültürün diğer mensupları ile paylaştığı “şeylerin nasıl olması gerektiği”ne dair kolektif bilinçdışı varsayımlar olarak tanımlanan kültürel şemaların kırılması olayının olduğu hipotezi vardır. Bu hipoteze göre kırılmaların öğrencilerin geldikleri kültürlere göre farklılık gösterdiği öne sürülmektedir. Kişinin kendi kültürü içerisinde kanıksamış olduğu durumların davranışların, görüntülerin farklı bir türü ile karşılaşmasını ifade eden bu şema kırılması deneyiminin üst seviyede yaşanması sonucu kişinin yukarıdaki bölümlerde sezgisel zihin olarak isimlendirdiğimiz zihin modu bir alarm durumuna geçerek görevini dikkatli zihin moduna bırakır. Kapasite olarak sezgisel zihine göre oldukça kısıtlı olan dikkatli zihnin normalden fazla çalışması beyinde olağan dışı bir enerji ve kaynak tüketimine neden olur. Bu fazla enerji tüketiminin yol açtığı ruh hali kültür şokudur. Kültür şoku sadece olumsuz değil aynı zamanda kişinin yeni kültürdeki hemen her şeye normal üstü bir ilgi ve yakınlık duyması olarak tanımlanabilecek bir ruh hâlini de kapsayabilmektedir. Özellikle kısa süreli deneyimlerin bu tip normal üstü olumlu bir hissiyata yol açması daha da olasıdır.

Araştırmamızda öğrencilerin Erasmus programında geçirdikleri süre içerisinde kendilerine alıştıklarından farklı gelen böyle durumların yani bozuma uğrayan şemalarının neler olduğu ve hangi bölgeden gelen öğrencilerde daha çok hangi şemaların kırıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

2.1. Bozuma Uğrayan Şemalar

Öğrencilerin kültür şoku deneyimlerini anlatırken en çok Türkiye’deki insanların davranış özelliklerinden bahsettikleri ve bunları farklı buldukları gözlenmiştir. Bu da öğrencilerde en çok ETRAFTAKİ KİŞİLERİN DAVRANIŞLARI

genel şemasının bozuma uğradığına işaret etmektedir. Bir başka deyişle öğrencilerin kültür şoku deneyimlerinin özünde, Türkiye’de geçirdikleri süre boyunca karşılaştıkları insanların davranış biçimleri ve bu davranış biçimlerinin kendi ülkelerindeki insanların davranış ve yaşayış biçimlerinden farklılığını fark etmeleri vardır. Bu noktada öğrencilerin kültürü en çok etraftaki insanların davranışı ile bağdaştırdıkları da dikkat çekicidir.

İnsanların iletişim tarzları, giyim tarzları, toplumsal cinsiyet kimliklerinin dışavurumları, dini yaşantıları, sohbet konuları, yabancılar ile iletişimleri, yeme içme tür ve alışkanlıkları, ticaret öğrencilerin kendi kültüründe kanıksamış oldukları ancak yeni bir kültür içerisinde değişiklik gösterdiğini fark ettikleri başlıklardır.

2.1.1. Yabancıya Karşı Misafirperverlik

Misafirperverlik çok eski bir kökene ve onurlu bir geleneğe sahip olan (Gorman, 2007:17) bir davranış biçimidir. TDK Misafirperver olan kişiyi “konuklarına iyi davranan, onları iyi ağırlayan ve kendisine konuk gelmesinden hoşlanan” kişi olarak tanımlamaktadır” (“Konuksever” TDK Sözlük, <https://sozluk.gov.tr>). Pek çok disiplinden araştırmacılar ve özellikle filozoflar konukseverlik olgusu üzerinde kafa yormuş ve görüş bildirmiştir. Bunlar içerisinde en ünlüleri Derrida ve Kant’tır. Kant “evrensel bir barış” için evrensel bir misafirlik şartlarının gerekliliğini ve konukluk hakkını vurgular (Minkinen, 2007:54). Ona göre misafirperverlik bir hayırseverlik meselesi ya da lütuf değil bir hak meselesidir. Konuğun başka bir diyara gittiğinde kendisi herhangi bir zarara sebep olmadığı sürece hak ettiği düşmanca muamele görmeme ve geçici bir kalış hakkıdır. Dünyanın bir küre olması nedeniyle insanlar sonsuz bir şekilde dağılamayacak ve bir noktada mutlaka bir araya geleceklerdir. Bu bağlamda dünya ortak sahip olunan bir yüzeydir. Konukluk hakkı bu kaçınılmaz birliktelik içerisinde, insanların birbirlerinin varlığına tahammül gösterme zorunluluğundan doğar. Sonuçta “başlangıçta hiç kimsenin dünyanın belirli bir bölümü üzerinde diğerinden daha fazla hakkı yoktur” (1923:357-358).

Derrida ise Kant’ın bu misafirlik anlayışına eleştirel yaklaşmaktadır. Ona göre yabancı sevgisini oluşturan şey ahlaki bir temelden ziyade kural koyucu bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım misafirliği belli başlı kriterlere sokar bu da ev sahibi dolayısıyla yabancıyı şekillendirmesi bağlamında ev sahibine bir üstünlük ve “misafiri özneleştirme gücü” atfeder. Böyle bir anlayış ise “konukseverliğin her an konuksevmezliğe dönüşebileceği” ip üstünde bir ilişki doğurur (Akt. Karataş 2021:27). Oysa Derrida’ya göre misafirperverlik:

...gelen kişiyi, herhangi bir koşul koymadan, onun hakkında bir şey bilmeden veya sormadan, bu bir isim veya bir kimlik parçası olsun, karşılamayı içerir... Misafirperverlik öteki olana hitap edebilmek için her şeyi yapmaktan ibarettir. Ona adını bahşetmekten, daha doğrusu adını sormaktan...ancak bunun bir şart, bir polis sorgusu, bir sorgulama-soruşturma bir hudut kontrolü olmasının önüne geçerek... Bu ikisi arasındaki fark oldukça incedir ancak temel bir farktır...

Bu bağlamda misafirperverlik görünüşte birbiriyle çelişen iki temel zorunluluk arasındaki müzakereden oluşur: Herhangi bir bilgi tanınma veya koşuldan, hatta herhangi bir isim veya kimlikten önce, karşındakini kayıtsız şartsız kabul etme zorunluluğu ve belirsiz herhangi birini değil, adı, kimliği ve kökeni olan birini etkili bir şekilde karşılama zorunluluğudur. Ötekini, kimliği ve karakterinden emin olmadığımız ve bu yüzden belki de bir tehdit unsuru olabilecek, bize evimiz dediğimiz şeye dair hakkımızı sorgulatabilecek ve hatta bizi o evden ve bizim olarak kabul ettiğimiz her şeyden kovmaya çalışabilecek olanı koşulsuzca karşılamaksızın tam anlamıyla bir misafirperverlik mümkün olmaz (Derrida’dan akt. Naas, 2005:9).

Misafirperverlik dönüştürücüdür. Yabancıları tanıdıklara, düşmanları arkadaşlara, arkadaşları daha iyi arkadaşlara, dışardakileri içerdekilere, hasımları hısımlara dönüştürür. Misafirlik davranışları ise insanların sosyal gruplara girip çıkması ve hiyerarşik yapıların halka ilanı ve meşruiyeti için sembolik aracılıklar sağlar. Ayrıca misafirperverlik esasen bir paylaşma eylemini de içerdiğinden (yiyecek, konaklama, eğlence paylaşma) paylaşma sürecinin bizzat kendisi bir baskınlık/otorite

rolü de ihtiva edebilir. (Selwyn, 2000:19,26,27). Yerlilerin oluşturduğu şehir “belli bir vatandaşlık bilincinin edinildiği ve dolayısıyla, baştan vatandaş olmayanın, yani yabancıların kurgulandığı” bir yerdir. Bunun sonucunda “yabancıya karşı konukseverlik, yalnızca sosyo-politik ve legal bir altyapıya sahip değil, aynı zamanda kültürel bir anlam da taşımaktadır. Bu anlam, doğrudan doğruya ev sahibi konumunda olan özneye (host) konuk edilen özne (guest) karşısında birtakım üstünlükler atfetmekte ve bunları, hem yasal hem de sosyo-kültürel bir zemine dayandırmaktadır” (Karataş 2021:26)

Misafirperverlik anlamındaki İngilizce *hospitality* kelimesinin etimolojik kökeninde de benzer bir güç ilişkisi gözlemlenebilir. Hospitality kelimesi misafir, yabancı anlamındaki “ghosti-” ve efendi, güçlü, sahip anlamındaki “-poti” kökünün birleşmesinden türetilmiştir (“Hospitality” Etymonline.com). Bu bağlamda kelime “misafirlerin/yabancıların efendiliği-sahipliği” anlamını doğurmaktadır. Slav kökenli bir dini bir yakarış ifadesi olan “gospodi” kelimesinin de Slav dillerinde kişinin zorluk anında Tanrıya ithafen dilinden dökülen “ey yabancıların efendisi” anlamında olması da bu noktada anlamlıdır.

Benzer bir etimolojik güç ilişkisi kavramın Türkçe kelimelerinde de mevcuttur. Misafir, yabancı, konuk kelimeleri yolculuk, yersiz yurtsuzluk, yabanlık, acemilik, bilgisizlik gibi kökenler barındırırken, misafiri ağırlayan kişinin ev *sahibi* olarak anılması benzer bir tahakkümü ifade eder. Ev kutsaldır. Ağırlayan o evin *sahibidir*. Kalıcıdır. Misafir ise yoldadır, ihtiyaç sahibidir, bu nedenle ev sahibinin bakımına ve ilgisine muhtaçtır. “Misafirperver” ya da “konuksever” sözcükleri ise ev sahibinin misafir ağırlama sürecinden hoşnutluğunu ifade eder.

Gorman da misafirperverliğin etimolojik kökeninden hareketle bu misafir-ev sahibi ilişkisine farklı bir yorum getirir. Gerek Latince gerekse Yunan dilinde misafir, ev sahibi, yabancı, düşman anlamlarına gelen sözcükler aynı kelimedenden (hostis) türemiştir. Geleneksel olarak misafir kendisi ile karşılıklı misafirperverlik yükümlülükleri bulunan kişidir. Aynı zamanda misafir yabancıdır ve bir yabancı tehlikeli olabilir. Yabancıardan korkulur çünkü onların niyetleri genellikle bilinemez,

onlar sihirli ya da çeşitli mistik güçlere sahip olabilirler (2007:18). Bu bağlamda misafirperverlik “kendisinden korunmak için yabancıyı koruyan bir çeşit mütekabiliyet garantisidir” (Muhlman, 1932:463).

Araştırmamıza katılan öğrencilerin Türk insanının davranışlarına dair ilk dikkatlerini çeken durumlar ile ilgili yaptıkları yorumlarda en çok Türk insanının misafirperverliğini dile getirmişlerdir.

“İlk aklıma gelen şey kesinlikle Türk insanının misafirperverliği ve cömertliği” FAS5 / GÜNEY AKDENİZ/ KADIN / 31 YAŞ

“Orada geçirdiğim vakit inanılmazdı. İlk aklıma gelen kelime “misafirperverlik” KÜBA2 / LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER / KADIN / 31 YAŞ

“Türkiye’de bir yabancı olmak demek her zaman güzel karşılanacaksın ve sana her zaman misafirperver davranılacak demektir” SUDAN2 / SAHRAALTI AFRİKA/ ERKEK / 20 YAŞ

“Aklıma üst düzey bir misafirperverlik geliyor, tam anlamıyla üst düzey” UKRAYNA2 / DOĞU KOMŞULUĞU / ERKEK / 22 YAŞ

“Türkler çok ama çok yardımsever arkadaş canlısı ve misafirleri çok güzel ağırlıyorlar” TUNUS1 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 26 YAŞ

“Misafirperverlik ve insanların cömertliği aklıma geliyor hep. Bunlar Fas’ta da var olan değerler. Sanırım İslam kültüründen kaynaklanıyor.” FAS5 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 31 YAŞ

“İnsanların misafirperverliği ve seni kabul eden yapıları çok çok farklı ve çok değerli” ETİYOPYA1 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 39 YAŞ

“Aklıma gelen ilk kelimeler... Kibarlık ve Misafirperverlik diyebilirim. Türkiye’de isen bu yabancılik deneyimini yaşamak çok güzel çünkü insanlar genellikle çok misafirperverler. ” SİRBİSTAN6 / BATI BALKANLAR / KADIN / 24 YAŞ

Yabancılar karşı misafirperver tabiri istisnasız tüm bölgelerden gelen öğrencilerin Türklere atfettiği bir yorumdur. Öğrenciler kendilerine gösterilen misafirperverliği oldukça olumlu olarak değerlendirmektedir. Kendilerine göre Türklere yabancılar oldukça misafirperver ve nazik davranırlar. Bu misafirperverliğin önemli bir kısmını yardımseverlik oluşturmaktadır. Türklere yabancılar hiçbir konuda – çoğu zaman kendileri ile ortak dilde iletişim kuramazlar da - yardımcı olmaktan çekinmezler.

“Çok nazik ve kibar insanlar Türklere. Sana (yabancılar) zorda kaldığında mutlaka yardımcı oluyorlar” AZERBAIJAN2 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 22 YAŞ

“Buradaki insanlar yabancı öğrencilere herhangi bir problemde yardımcı oluyorlar. Onlar ülkelerini çok seviyorlar ve yabancılar ülkelerinin tüm güzelliklerini göstermek istiyorlar” MOLDOVA6 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 20 YAŞ

“İnsanlar genellikle iyiler ve yabancılar yardımcı olmaya her zaman hazır” BOSNA HERSEK2 / BATI BALKANLAR / KADIN / 21 YAŞ

“Çok iyi insanlar var burada. Sana yardım etmek için hep hazır” KARADAĞ1 / BATI BALKANLAR / KADIN / 22 YAŞ

“Türkiye’nin misafirlere yardımcı olmaya çok istekli insanları var” İRAN1 / ORTADOĞU / KADIN / 35 YAŞ

Bu durumun şema bozumu ile ilişkisi ise gösterilen misafirperverlik boyutudur. Yerel ve yabancı arasındaki misafirperverlik bağlamındaki ilişki bazı istisnalar dışında çoğu öğrenciye kendi kültürlerindeki ilişkinin niteliğinden farklı gelmektedir. Misafire

yerel insandan daha iyi bir muamele göstermek araştırmamıza katılan öğrenciler için onlara kendi ülkelerindeki ilişkiyi sorgulatan sıra dışı bir durumdur. Bu nedenle öğrenciler farklı bir kültür içerisinde kendilerine bu denli misafirperver davranılacağını öngörmemişler ve MİSAFİRPERVERLİK şemaları bozuma uğramıştır:

“Gördüğüm en büyük farklardan birisi Türklerin, bir yabancıya yardım etmeye Ruslara göre daha çok hazır ve çok daha nazik olmaları” RUSYA1 / DOĞU KOMŞULUĞU / ERKEK / 23 YAŞ

“Biz Ruslar yabancılarla konuşmaya çok gönüllü değilizdir. Ama burada insanlar sen bir kamusal alanda tek başına iken kendini yalnız hissedebileceğini düşünüp sana yaklaşabiliyor” RUSYA4 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 20 YAŞ

“Türk insanının misafirperverliği salt yabancıları en iyi şekilde ağırlamak üzerine kurulmuş. Gerçekten inanılmaz” SOMALİ1 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 30 YAŞ

“Türkiye’de bu denli yüksek seviyede bir misafirperverlik ile karşılaşacağımı hiç beklemezdim. Misafirlere gerçekten çok saygı duyuyorlar burada” GANA3 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 36 YAŞ

“Türkler gerçekten çok kibarlar ve misafirleri çok seviyorlar onlarla ilgileniyorlar. Benim ülkemdeki insanlar çok kaba ve çok benciller” MOLDOVA2 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 24 YAŞ

“Moldova’daki insanlar yabancılarla karşı (aslında herkese karşı) Türkiye’dekine göre çok soğuk ve kabalar” MOLDOVA3 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 21 YAŞ

“Burada belgelerle koşturup çok uğraştım. Bu zaman ve enerji alıcı bir şey. Ama buradaki insanların yardımseverliği sayesinde hepsini hallettim. Bizim orada insanlar

yabancılara bu kadar yardımcı olmuyorlar” MOLDOVA4 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 21 YAŞ

“Türkiye’de insanlar Romanya’dakilere göre kesinlikle daha misafirperver ve insanlara yardıma daha hazırlar” ROMANYA2 / DOĞU KOMŞULUĞU / ERKEK / 24 YAŞ

“Türkler gerçekten yabancılara karşı oldukça dost canlısı insanlar. Ben benim ülkemin dünyadaki en konuksever ülkelerden biri olduğunu biliyorum ancak Türkiye kesinlikle çok daha konuksever. İnsanlar sürekli seninle iletişim kurmak istiyor ve çok yakınlar” KIRGIZİSTAN4 / ORTA ASYA / KADIN / 23 YAŞ

Ukraynalı bir öğrenci ise Türkler’in yabancılara oldukça yardımsever davranmasının yanı sıra, insanların yabancılarla fiziksel temas kurmaktan, onlara sarılmaktan hatta yanaktan öpmekten çekinmemelerine dair eğilimini de belirtmiştir. Bu kendi kültüründeki yerli-yabancı arasında kurulması beklenen fiziki temastan farklıdır. Ona göre yabancı ile fiziksel temas sınırlı olmalıdır. Türkler’de ise böyle bir sınırlama yoktur.

“Buradaki insanlar yabancılara hep güler yüzlü ve yardımsever davranıyorlar. Sana sarılıyorlar ve yanaktan iki kere öpüyorlar” UKRAYNA1 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 18 YAŞ

Romanyalı bir öğrenci Türklerin misafire karşı bu yakın tavrını ailenin bireye kazandırdığı bir özellik olarak tahmin etmektedir. Öğrencinin tahmine dayalı yorumu ve öğrencinin bunu şaşırdığı bir kültürel farklılık olarak nitelemesi, kendi kültüründe ya da aile yaşantısında böyle bir deneyimle karşılaşmadığını ve bir kıyaslama yaptığını göstermektedir. Ayrıca tahmin odaklı bir yaklaşımda bulunması bu tip bir özelliği kültürleme ile bağdaştırdığını göstermektedir.

“Türkiye’de insanlar yabancılara karşı arkadaş canlısı ve yardımseverler. Sanırım bu aileden gelen bir şey. Bu benim en çok şaşırdığım kültürel farklılık.” ROMANYA3 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 22 YAŞ

Misafirperverliğin önemli unsurlarından biri olan “yabancılık” ayrı bir başlıkta detaylı olarak incelenmiştir.

2.1.2. Bireycilik / Kolektiflik

Kültürlerarası karşılaştırma teorilerinin pek çoğunun üzerinde durduğu boyutlardan biri toplumların bireycilik ve kolektiflik yönelimleridir (Hofstede 2001). Bu boyut bir toplumdaki birey ile kolektivite arasındaki ilişkiyi tanımlar. Bu ilişkinin yansımaları insanların birlikte yaşama biçimlerinde gözlemlenebilir ve o toplumdaki değerler ve davranışları doğrudan etkiler. Bazı kültürlerde bireycilik bir lütuf ve bir esenlik kaynağı olarak görülür; diğerlerinde ise bireyi topluma yabancılaştırıcı bir etkiye sahip olarak kabul edilir (Hofstede, 2001:209)

Araştırmaya katılan öğrenciler Türkiye’deki yaşantılarında kendilerine farklı gelen durumlara dair bazı yorumları insanların onların kendi kültürlerinden alışkın oldukları bireycilik, kolektiflik yöneliminden farklı bir yönetime sahip olduğunu hissettiklerini bir başka deyişle BİREYSELLİK/KOLEKTİFLİK şemalarının bozuma uğradığını ortaya koymaktadır.

Özellikle Doğu Komşuluğu ve Batı Balkanlardan gelen öğrenciler Türkiye’deki insanların kendi kültürlerine göre daha kolektif bir düşünce ve yaşam tarzına sahip olduğunu düşünmektedirler. Bu durumun yansımaları ise Türklerin aileye ve akrabalarına verdikleri önem, büyük topluluklar halinde hareket etmeleri, grup içi yardımlaşmanın yaygın olması gibi unsurlarda gördüklerini ifade etmişlerdir.

Moskova gibi büyük bir şehirden Sivas gibi nüfus olarak Moskova’ya göre oldukça küçük olan bir şehre gelen bir öğrenci insanların birlikteliğine şaşırmıştır.

Sözlerinden insanlar arasındaki birlikteliğin boyutunu bölgedeki insan sayısı ile bağdaştırmadığını anlamaktayız:

“Türklerin gerçekten birlik içerisinde olduğunu hemen fark ettim. Genç insanlar büyük gruplar halinde zaman geçiriyorlar. Yaşlılar da sürekli olarak akrabaları ve arkadaşları ile birlikte olmaktan çok hoşlanıyorlar. İlk başlarda etrafımda bu kadar insan bulunması, bu kadar insan tarafından çevrelenmiş olmak bana çok tuhaf hissettirmişti” RUSYA2 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 26 YAŞ

Benzer doğrultuda, Avrupa’nın en küçük ülkelerinden biri olan Moldova’nın yine en küçük şehirlerinden Komrat şehrinden gelen bir öğrenci de insanların birlikteliğini farklı bulduğunu iletmektedir.

“Burada birlikte çok eğlenen ve birlikte olmaktan çok hoşlanan büyük insan grupları var. Gençler özellikle. Beraber olmak birlikte olmak onlar için çok önemli.” MOLDOVA2 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 24 YAŞ

Moskova şehrinden gelen ve Sivas’ta pek çok arkadaş edinen, kimi zaman onların evine de konuk olan bir erkek öğrenci ise aile bağlamında bu birlikteliğin hiyerarşik bir yapısı olduğunu düşünmektedir.

“Aile içerisinde ilginç bir bağ gördüm. Birbirlerine saygı otorite itaat gibi kavramlarla bağlılar. Yani ilişkileri bu temelde kurulmuş gibi. Bana Rusya’daki aile anlayışından çok farklı geldi bu. Bizde aramızda o kadar hiyerarşi yok.” RUSYA1 / DOĞU KOMŞULUĞU / ERKEK / 23 YAŞ

Ukraynalı öğrenciler ise Türk toplumunun “kardeş” sahibi olmaya ve “kardeşliğe” verdiği önemi vurgulamıştır.

“Gördüğüm farklılıklardan biri Türklerin geleneksel olarak büyük ailelere sahip olması. Hemen herkesin mutlaka kardeşleri var. 2-3 tane. Ve bu onlar için o kadar

normal ve alışılmış ki ben tek çocuğum deyince buradaki insanlar çok şaşıyorlar”
UKRAYNA1 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 18 YAŞ

İnsanlar burada kardeşliğe ve beraberliğe çok önem veriyorlar. Bu hemen hissediliyor” UKRAYNA2 / DOĞU KOMŞULUĞU / ERKEK / 22 YAŞ

Sırbistanlı öğrenciler Türk insanının birbirlerine ve gruplarına olan bağlarının ve birbirlerine yardım için hazır bulunuşluklarının ve motivasyonlarının kendi ülkelerindeki insanlara göre oldukça yüksek olduğunu belirtmektedirler.

Aklıma gelen ilk farklılık insanlar arasındaki ilişki. Birbirlerine bağlılıkları, birbirlerini ve aralarındaki bağları bizdekine göre çok önemsemeleri. Sanki herkes büyük bir aile gibi. Buradaki insanların birbirlerini bizdeki insanlara göre daha çok önemsedğini fark ettim. Evet Sırbistan’da da size yardımcı olacak insanlara rastlayabilirsiniz ama çoğu “çok işim var” modundadır” SIRBİSTAN4 / BATI BALKANLAR / KADIN / 22 YAŞ

“Topluluk hissi burada çok farklı bence. Türkiye’deki insanlar topluluklarına daha bağlı görünüyor. Ve birbirlerine yardım için çok daha istekliler. Bunu çok ilginç buldum. Sırbistan’da insanlar genellikle toplumdan, çoğunluktan ayrı bireysel bir hayat yaşar. ” SIRBİSTAN6 / BATI BALKANLAR / KADIN / 24 YAŞ

“İnsanlar burada aile ve akrabalara çok daha önem veriyor. Bu onlar için pek çok şeyden daha değerli gibi. Bireyden ziyade kişinin ait olduğu toplum öne çıkıyor”
SIRBİSTAN7 / BATI BALKANLAR / ERKEK / 27 YAŞ

36 yaşında, eşinden boşanmış ve 12 yaşında bir çocuk sahibi olan aslen Gagauz bir Moldova’lı böğrenci ise Türkiye’de ailenin etkisinin olması gerekenden fazla olduğunu gözlemlediğini paylaşmıştır. Ona göre ailenin çocuk üzerinde kurduğu korumacılık temelli tahakküm boyutundaki baskı bireyselliğe zarar vermektedir:

“Türkiye’de şunu gözlemledim. Aileler çocuklarına karşı fazla korumacı ve baskıcılar. Çocuklarının hayatını kendileri belirlemek istiyorlar. Onlara hiç özgürlük ya da karar şansı tanımıyorlar. Onların bütün işlerini kendileri hallediyorlar onlara hiç sorunlarını kendi çözme fırsatı tanımıyorlar. Sorumluluk vermiyorlar. Yasaklama da çok. Ama böyle olunca çocuklar kendi başına bir birey olamıyor. Hep o ailenin üyesi olarak kalıyor. Tüm ihtiyaçlarının onlar tarafından karşılanacağını bekleyerek hayatını yaşıyor.” MOLDOVA1 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 36 YAŞ

Batı Balkanlar bölgesinden gelen Sırbistanlı ve Bosnalı iki öğrenci kolektif düşünce yapısını insanların diğerlerinin meselelerine dahil olma oranında gözlemlediklerini ifade etmektedirler. Onlara göre Türkler etrafındaki insanların meseleleri içerisinde yer alarak etraflarına yardımcı olmak istemektedirler. Ancak kendi kültürlerinde ise insanlar genellikle meselelerini kendi içlerinde çözerler.

“Burada insanlar diğerlerinin yaşamlarına ve düşüncelerine benim ülkemdekilere göre daha fazla müdahil olmak istiyorlar” SİRBİSTAN4 / BATI BALKANLAR / KADIN / 22 YAŞ

Bosnalı öğrenciye göre bu yardımcı olmaktan çok bir kişinin “işine karışmak”tır. Ortak düşünce ortak hareket Türklerin önemseydiği ve meyilli olduğu bir biçimdir.

“Türkler her yerde her koşulda başkalarının işlerine karışmayı onlarla beraber olmayı çok seviyorlar. Bu onlar için güya birbirine “yardım etmek” demek. Bosna’da ise herkes kendi işine bakar. Daha bireysel bir tarz var.” BOSNA HERSEK3 / BATI BALKANLAR / KADIN / 21 YAŞ

Bazı öğrenciler ise Türklerin kolektif kimliğinin milliyetçi bir biçimde şekillendiğini fark ettiklerini ifade etmektedirler. Onlara göre bu çoğunlukla olumlu bir durumdur ancak kimi zaman oldukça etnosantrik bir hâl de alabilmekte ve stereotipleştirmeye dönüşebilmektedir.

“Türkler kendi ülkelerini ve kendi milletlerini gerçekten çok seviyorlar bu çok belli. Aynı şeyi Moldova için söylemek zor.” MOLDOVA6 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 20 YAŞ

Ukrayna Odessa şehrinde uluslararası ilişkiler bölümü öğrencisi olan ve Erasmus faaliyeti kapsamında bulunduğu Sivas’ın haricinde pek çok şehri seyahat amaçlı ziyaret etme fırsatını bulmuş bir öğrenci ise Türkiye’de aynı milliyetten daha fazla insan bulunduğunu, farklı bir kökenden gelen bir kişinin bunu dile getirmesinin daha az muhtemel olduğunu gözlemlediğini iletmiştir.

“Türkiye’de Milli kimlik anlayışını farklı buldum. Ukrayna’da kimse tamamen Ukraynalıyım demez. Vatandaşlar arasında Ruslar Lehler Yahudiler Türkler Bulgarlar Gürcüler Almanlar Hintliler ve Çinliler var. Türkiye’de ise herkes Türk. Biri mesela etnik olarak farklı bir kökenden ise bunu söylemeye meyilli değildir” UKRAYNA2 / DOĞU KOMŞULUĞU / ERKEK / 22 YAŞ

Ürdün ve Cezayir’den gelen, kendilerini Arap olarak tanımlayan Arapça konuşan ve Müslüman üç erkek öğrenci ve Bosna Hersek’ten gelen Müslüman bir kadın öğrenci ise Türklerin milliyetçilik boyutunu başka kültürler hakkında daha az bilgi sahibi olmakla bağdaştırmaktadır.

“Burada bana farklı gelen şeylerden biri milliyetçilik. İnsanların çoğu milliyetçi ve milletlerini çok seviyorlar her olayı birlikte kutluyorlar her şeyi beraber yapıyorlar. Evet yabancılara da yardımcı oluyorlar iyi davranıyorlar ama bence biraz çok kültürlü olmaları iyi olur. Diğer kültürleri bilmeliler ve anlamalılar.” ÜRDÜN1 / ORTADOĞU / ERKEK / 21 YAŞ

“Benim ülkem ile Türkiye’de arasında kültüre ve kültürel geçmişe bağlılık açısından bir farklılık gördüğümü söyleyebilirim. Türkiye’deki insanlar kendi kültürlerine ve birbirlerine çok bağlılar ve bununla gurur duyuyorlar. Eğer benim görüşümü soruyorsanız bence diğer kültürler hakkında biraz bilgi sahibi olsalar daha iyi olur.

Bunun katma değeri olduğunu düşünüyorum” CEZAYİR6 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 36 YAŞ

“Türk insanının tabiatını çok farklı buldum. Türkiye’de yaşayan çok sayıda yabancıya rağmen Türk insanı o kadar kapalı yani benmerkezci düşünüyor ki, her şey kendi ülkeleri etrafında dönüyor sanıyorlar. Diğer ülkeler veya ülkelerin kültürleri hakkında çok bilgisizler. Örnek vereyim, Cezayirliyim dediğimde hemen Müslüman olup olmadığını veya Cezayirlilerin Müslüman olup olmadığını soruyorlar.” CEZAYİR2 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 29 YAŞ

“Türkler bence çok etnik merkezci. Çoğu, dünyayı onların yönettiğini ve her şeyin Türkiye’den çıktığını düşünüyorlar. Kendi ülkelerine anormal derecede saygı ve sevgi gösteriyorlar. Evet kendi ülkeni sevmek birlik olmak güzel bir şey tabi ki (mesela Bosnalılar ülkelerini bu kadar sevmez ya da önemsemezler) ama bazen bu kadarı biraz fazla ve baskıcı geliyor bana.” BOSNA HERSEK3 / BATI BALKANLAR / KADIN / 21 YAŞ

Filistinli ve Arapça konuşan bir öğrenci ise kendisinin Arapça konuşması nedeniyle stereotipleştirme ile karşılaştığını düşünmektedir. Öğrenci sadece Arapça konuştuğu için Suriyeli sanılmaktan rahatsızdır. Bir anlamda, kendi milli kimliğinin görmezden gelindiğini düşünmektedir.

“Ben Arapça konuştuğumda Türkler hemen Suriyeli olduğumu düşünüyorlar. Onlara göre Arapça konuşan herkes Suriyeli. Bu ırkçı bir tavır.” FİLİSTİN2 / ORTA DOĞU / KADIN / 25 YAŞ

Kırgızistan’dan gelen bir öğrenci ise insanlara kendisinin Kırgız olduğunu söylediğinde insanların kendisini, sahip oldukları “Kırgız” stereotipi ile değerlendirdiğini söylemiştir. Bu kendi kültüründe fazla rastlamadığı bir durumdur. Ona göre Türkiye’deki insanlar ona göre stereotiplerle düşünmeye daha çok meyillidir

ve bu stereotiplerin çoğunlukla milliyet ve/veya geldiği ülke temelli olduğunu düşünmektedir.

“Türkiye’de senin milli kimliğin ile ilgili hemen olumlu ya da olumsuz stereotiplerle düşünüyorlar. Kırgız’ım deyince onların kafasındaki “Kırgızlar” diye bir şeye uydurmaya çalışıyorlar. Bizde bu pek yok.” KIRGIZİSTAN4 / ORTA ASYA / KADIN / 23 YAŞ

Aynı öğrenci üniversitede bir personel ile farklı bir milliyetçilik tartışması yaşadığını iletmektedir. Kendisi ile diyalogda kendisinin Kırgız olduğunu söylediğinde aldığı “sen Kırgız değilsin aslında Türk’sün” cevabı karşısında üzülür ve kızar. Ona göre bu kişi kendisinin milletine özgü kültürel varlığını yok saymaktır.

“Kaldığımız misafirhanede yaşayan bir adam var. Sanırım hoca. Geçen gün kahvaltıda yanıma gelip benim nereli olduğumu sordu. Kırgız’ım dedim. ‘Hayır’ dedi, ‘bak yanlış söyledin, siz aslında Türk’sünüz, ben Türk’üm demen lazım’ dedi. Buna çok üzüldüm ve kızdım. ‘Aslında’ Türk’sün ne demek. Ben ne aslımın olduğunu bilmiyor muyum? Niye Kırgız’ım demeyecek miyim?.” KIRGIZİSTAN4 / ORTA ASYA / KADIN / 23 YAŞ

Sırbistan’dan gelen bir yüksek lisans öğrencisi ise ülkesine dair stereotiplerin daha çok olumsuz taraflarından mustarip olduğunu söylüyor. Ona göre Türk insanı, Sırlar ve Boşnaklar arasında tarihte yaşanan gerginliklerden dolayı Sırbistan’a karşı bir önyargıya ve olumsuz stereotiplere sahiptir. Kendisi insanlara ülkesinden bahsettiğinde bu önyargılar ve stereotipler insanların ona dair fikirlerini etkilemektedir.

“Ülkemin adını yani nereden geldiğimi söylediğimde biraz problem yaşadım. Sırbistan ismi burada biraz olumsuz çağrışım yapıyor sanki. İnsanlar Balkan yarımadasının Osmanlı egemenliğindeki yıllarından kalan bazı detayları hatırlıyor

gibiler ve ben memleketimi söylediğimde bunu aşamıyorlar. Seninle ilgili düşünceleri bu fikirlerden çok etkileniyor.” SIRBİSTAN7 / BATI BALKANLAR / ERKEK / 27 YAŞ

Etiyopyalı ve ana dil olarak Amharca ve Oromca konuşan bir öğrenci ise Türklerin milliyetçiliğini anadilini kullanmaya yönelik istek ve motivasyon bağlamında değerlendirmiştir. Ona göre kendi kültüründe bir yabancı dili konuşabiliyor olmak övünülecek bir durum iken Türkiye’de ise anadilini konuşmak daha değerlidir.

“Neredeyse tüm Türklerin kendi dilleri ve kültürleri ile gurur duyduğunu gözlemledim. Bu onları bir arada tutan bir şey. Benim ülkemde ise insanlar ana dilde konuşmaktan o kadar gurur duymazlar genelde yabancı dil konuşmayı tercih ederler.” ETİYOPYA2 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 35 YAŞ

Pakistan, Gana ve Ürdün ülkelerinden gelen 3 öğrenci ise Türklerin başkalarının işine karışmayan ya da müdahale etmeyen ve daha çok bireysel hareket eden ve kendi öznelliklerini önceleyen bir yapıda olduğunu iletmektedirler.

“İlk şunu fark ettim. Şehirde gözlemledim bunu. Özellikle şehir merkezinde. Burada insanlar satıcılar vs sadece kendi işlerine bakıyorlar. Kimse kimsenin işine müdahale etmiyor. Herkes bir birey gibi kendi alanında çalışıyor ya da yaşıyor. Gana’da insanlar genellikle iç içedir. Herkesin her şeyden haberi vardır.” GANA4 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 22 YAŞ

“Burada insanlar sadece kendi işlerine güçlerine bakıyorlar. Çalışkanlar ve yardım severler ama kimse diğerlerinin meselelerine müdahale etmiyor. Herkes kendi işini kendi çözüyor. Pakistan buradan farklı. Bir mesele genelde ortak çözülür.” PAKİSTAN2 / ASYA / ERKEK / 34 YAŞ

“İlk aklıma gelen farklılık, bireycilik ve özel hayat. Burada nereye gidersen git ne yaparsan yap özel yaşamın var. Bu bağlamda herkes kendi halinde bir birey. Ama aynı

zamanda çok milliyetçiler de. Bu çok ilginç.” ÜRDÜN1 / ORTADOĞU/ERKEK/21 YAŞ

Aynı öğrenci karşılaştığı bu durumun kendisinde de bir dönüşüm yaşattığını ifade etmektedir.

“Buradaki yaşamımı düşündüğümde daha çok bir birey haline geldiğimi gördüm. Burada herkes her işini kendi hallediyor. Herkesin kendi alanı var. Bu nedenle ben de buna uyum sağladığımı dönüştüğümü hissediyorum.” ÜRDÜN1 / ORTADOĞU / ERKEK / 21 YAŞ

Cezayirli bir öğrenci ise Türklerin aile bağı konusunda Cezayir’e göre daha bireyci olduğunu düşünmektedir.

“Cezayir kültürü aileye çok önem verir. Aileler çok büyüktür ve büyük olmalıdır. Komşuluk ilişkileri de neredeyse kutsal sayılır. Birlik beraberlik çok önemli. Türkiye’de ise bana tam tersi göründü bu. Sanki insanlar ailelerden çok kendilerine önem veriyorlar.” CEZAYİR7 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 37 YAŞ

2.1.3. Fikir Açısı

Araştırmamıza katılan öğrenciler deneyimleri boyunca karşılaştıkları ya da belirli bir etkileşime/iletişime girdikleri insanların “fikir açılarını” yani kapalı ya da açık fikirliliğini yorumlamışlar, bunların kendi ülkelerindekine göre farklılığını dile getirmişlerdir. Öğrenciler fikir açısını çoğunlukla muhafazakarlık ve modernlik ikiliği bağlamında yorumlamışlar ve daha muhafazakâr olma görüşünü “kapalı görüş” bazen de “dar görüş” olarak nitelemişlerdir.

Öğrencilerin bu özellikleri etkileşime girdikleri kişilere birey bazında değil Türklerin geneline ithaf ettikleri görülmektedir. Öğrenciler kimi zaman Türkleri bu bağlamda yaşlılar ve gençler olarak ikiye ayırmakta, gençler ve yaşlılar arasında fikir açısı farklılığı olduğunu ifade etmektedirler.

“Benim ülkemde insanlar daha açık fikirli... Burada ise daha muhafazakâr insanlar var. Bunu anlamak bana buradaki dönemimde biraz zor geliyor” ROMANYA1 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 23 YAŞ

“Romanya’ya dair ilk fark ettiğim farklılık insanların orada daha açık fikirli olması. Türklere kıyasla bu böyle. Türkler çok daha muhafazakârlar. Özellikle doğuya gidildiğinde bu muhafazakarlık daha da artıyor.” ROMANYA4 / DOĞU KOMŞULUĞU / ERKEK / 24 YAŞ

“Burada fazla muhafazakâr ve kültürel farklılığı anlamayan insanların sayısının çok olması beni oldukça zorladı” SİRBİSTAN2 / BATI BALKANLAR / KADIN / 21 YAŞ

“Buradaki insanların çoğunda özellikle kendini muhafazakâr olarak gören ve tanıtan kişilerde çok sert bir zihin yapısı var. Yani eleştiriye tamamen kapalılar” FAS2 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 33 YAŞ

“Türkler Ruslara göre oldukça inatçı ve sabit fikirliler. Onlar için farklı ya da başkalarının fikirleri ile muhatap olmak bu fikirleri kabul etmek zor görünüyor.” RUSYA2 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 26 YAŞ

Doktora tezinde söylem analizi ve politika çalışan Cezayirli bir öğrenci ise Türklerin özellikle tarih konusunda sabit fikirli olduğunu ifade etmektedir.

“Tarihi meseleleri konuşmaya gelince Türkler gerçekten çok dogmatik davranıyorlar. Kanıtlardan ya da bilgilerden çok duyguları ile konuşuyor ve hareket ediyorlar. Bu nedenle onlarla tartışamıyor farklı fikir beyan edemiyorsunuz. Cezayir’de ise sizden farklı düşünen biri ile çok rahat tartışabilirsiniz.” CEZAYİR2 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 29 YAŞ

Bosna Hersekli bir öğrenci ise muhafazakarlık ve açık görüşlülük bağlamında yaşın etkisinden bahsetmektedir. Ancak kendi ülkesindeki gençleri de Türkiye'deki gençlere kıyasla daha açık fikirli bulmaktadır.

“Burada özellikle yaşlı insanlara farklı bir şey anlatmak çok zor. Çok sabit fikirliler. Gençler yeni ya da farklı fikirlere daha açıklar ama yine de Bosna'daki kadar değil”
BOSNA HERSEK 3 / BATI BALKANLAR / KADIN / 21 YAŞ

Bu bağlamda insanların fikir açıları yani tartışmaya, yeni fikirlere açıklık ya da kapalılıkları öğrencilerin yeni bir kültürü deneyimlemeleri esnasında bozuma uğrayan bir şema olarak kabul edilmiştir.

2.1.4. Yabancılık

Yabancı kelimesinin TDK'ya göre anlamı yedi farklı başlıkta tanımlanmıştır: “1. Başka bir milletten olan, başka devlet uyruğunda olan (kimse), bigâne, ecnebi 2. Başka bir milletle ilgili olan 3. Aileden, çevreden olmayan (kimse veya şey), özge 4. Tanınmayan, bilinmeyen, yad 5. Aynı türden, aynı çeşitten olmayan 6. Bir konuda bilgisi, deneyimi olmayan 7. Belli bir yere veya kimseye özgü olmayan” (“Yabancı” TDK Sözlük, <https://sozluk.gov.tr>)

Kelime etimolojik olarak ise “çöle ait, medeni olmayan, barbar” anlamına gelen Farsça *yābānī* sözcüğünden türemiştir. (“Yabancı” - Nişanyan Sözlük, <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/yabancı>). Türkçe ile benzer bir dil ailesine mensup Japonca'da da “barbar, vahşi” anlamındaki 野蛮人 (yabanjin) kelimesinin varlığı ise anlamlıdır.

Pek çok dilde kişiye dışlanmışlık hissi vermesi nedeniyle olumsuz bir çağrışımı olan bu kelime özellikle Türkiye'deki devlet dairelerinde terkedilmeye çalışılmakta onun yerine “uluslararası” sıfatı kullanılmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çok büyük bir kısmı yabancılıklarının fark edilmesi ve kendilerine hissettirilmesi deneyimini ilk kez yaşamaktadırlar. Kendi kültürleri içerisinde sıradan, herhangi biri konumunda olan bireyler farklı bir kültür içerisinde gerek fiziki görünüşleri gerekse kullandıkları dil gibi özellikler ile insanlar tarafından fark edildiklerini ve insanların bu durum ile ilgili yorumlar yaptıklarını sezdiklerini iletmektedirler. Bazı öğrenciler bunu oldukça eğlenceli bulurken bazıları ise bu durumdan hoşlanmamaktadır.

21 yaşındaki Bosnalı bir İngiliz Dili ve Edebiyatı öğrencisi insanların kendileri için ayrı bir kelime kullanmasından duyduğu rahatsızlığı ifade etmiştir. Yabancı hemen her dilde var olan bir sıfattır. Ancak onun rahatsız olduğu konu insanların bunu bir kategori ismi olarak kullanmasıdır.

“İnsanlar sürekli olarak bizi görünce ‘yabancı’ diyorlar... Otobüse biniyorum yabancı diyorlar. Restoranda yabancı oraya gidiyorum yabancı buraya gidiyorum yabancı. Bu kelimenin anlamını bilmiyordum ama sürekli duyunca merak ettim ve öğrenmiş oldum. Açıkçası bu durumdan pek hoşlanmıyorum. Neden sürekli bizim için bir kelime kullanıyorlar?” – BOSNA HERSEK3 / BATI BALKANLAR / KADIN / 21 YAŞ

Türkçe bilgisi olan Ukraynalı bir öğrenci de bu sözcüğün kendisinde yarattığı çağırışımından bahsetmektedir.

“Bazen oldukça anlamlı olan ‘ha, yabancı bu’ sözünü duyuyorum ve bu da benim mutlaka bir şeyi yanlış anladığım ya da yaptığım anlamına geliyor” UKRAYNA4 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 23 YAŞ

Benzer şekilde Cezayirli bir doktora öğrencisine göre de yabancılığının anlaşılmasının sebebi yerel insanların kanıksadığı bir şeyi yanlış/farklı yapmasıdır:

“Mesela bir şeyi yanlış yaptığında, örneğin bir parayı hesaplayamadığında ya da otobüse yanlış kapıdan bindiğinde tek bir kelime konuşmadan yabancı olduğunu anlıyorlar” CEZAYİR8 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 35 YAŞ

Kübalı koyu tenli bir doktora öğrencisi ise bir ortamda kendisinin yabancı olduğunun anlaşılmasını ve insanların ona ve nereli olduğuna dair merakını eğlenceli bulmaktadır.

“İnsanlar bana hep “nerelisin” diye soruyorlar. Konuşmadıklarında bile bana bakarken bu soruyu düşündüklerini hissediyorum. Yüzlerinde görüyorum. “Nerden gelmiş ki bu kız?” Bence bu çok eğlenceli ve komik”. – KÜBA2 / LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER / KADIN / 31 YAŞ

Öğrencilerin nereli olduğunun Türkler tarafından bu kadar merak edilmesi onları şaşırtan bir durumdur. Bu bir anlamda yabancılığının teşkil ettiği önemi göstermektedir. Kırım Tatar asıllı, açık tenli renkli gözlü, tesettürlü ve oldukça iyi seviyede bir Türkçe bilgisine sahip olan 19 yaşındaki Ukraynalı bir öğrenci de yabancılığı kendisine sorulan “nerelisin” sorusu ile bağdaştırmaktadır.

“Türkiye’de yabancı olmak sürekli olarak sana milliyetinin nereli olduğunun sorulması demek” UKRAYNA3 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 19 YAŞ

Öğrenciler Türklerin yabancılar ile kurdukları ilişkilerin ve onlara davranış biçimlerinin kendi ülkelerinde yabancılar gösterilen yaklaşımdan oldukça farklı olduğunu ve bu duruma şaşırdıklarını ifade etmektedirler. Onlara göre Türkler yabancıların kendi şehirlerinde bulunmalarına şaşıyorlar ve onları gözlüyorlar. Bu “yabancıyı gözleme” durumu en çok Doğu Komşuluğu ve Batı Balkanlar’dan gelen öğrencilerin dikkatini çekiyor:

“Burada Türkler bir yabancı görünce çok şaşıyorlar.” ROMANYA4 / DOĞU KOMŞULUĞU / ERKEK / 24 YAŞ

“Burada yabancılar olarak sürekli gözleendiğimizi, insanların gözlerini bize dikip baktığını hissediyoruz” ROMANYA1 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 23 YAŞ

“Burada yabancılar karşı bana farklı gelen bir yaklaşım var. Küçük bir şehir burası. Ve insanlar sana yabancı olduğun için garip garip bakıyor. Bu durum rahatsız hissettirebiliyor.” BOSNA HERSEK2 / BATI BALKANLAR / KADIN / 21 YAŞ

Türkler bu şaşkınlığın ve farklılığın etkisi ile yabancıları merak ediyor onlarla tanışmak ve konuşmak istiyorlar.

“Yabancı olmak yerel halktan oldukça ilgi görmek ve onlardan farklı olduğunu hissetmek demek” MOLDOVA1 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 36 YAŞ

İnsanların kişilerin yabancı olduklarının farkına varma sebeplerinden biri Ukraynalı bir öğrenci tarafından dış görünüş olarak yorumlanıyor:

“İlk hissettiğim şey kesinlikle görüntü olarak yerel insanlardan oldukça farklı olduğum oldu. Görünüşüm ve ne giydiğim epey dikkat çekiyordu. Kendi ülkemde de yeteri kadar ilgi görüyorum ama hiç buradaki kadar değil!” UKRAYNA4 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 23 YAŞ

Sırbistanlı İngiliz Dili ve Edebiyatı lisans son sınıf öğrencisi bir katılımcı ise yabancıya duyulan ilgiyi dış görünüş ve kılık kıyafetin haricinde cinsiyet farklılığına da bağlamaktadır. Ona göre Türk erkekleri yabancı kadınlara yabancılıklarından dolayı bir merak duyuyor ve onlarla konuşmak istiyorlar:

“Yabancı olmak demek, senin farklı giyinme tarzın, farklı davranış biçimlerinden ve dilinden dolayı senin başka bir ülkeden geldiğini fark etmeleri demek. Bazen başka bir dil konuştuğun için sana bakıyorlar. Pek çok kişi yabancı olduğun için seninle iletişim kurmaya çalışıyor. Özellikle de erkekler” SIRBİSTAN4 / BATI BALKANLAR / KADIN / 22 YAŞ

Ganalı bir erkek öğrenci için ten renginden dolayı fark edilmek daha önce yaşamadığı ve çoğunlukla rahatsız edici bir deneyimdir. Ona göre bu durum özellikle karşı cinsle bir ilişki kurmayı zorlaştırmaktadır.

“Aklıma gelen ilk farklı şeylerden biri bir ortamda “yabancı” olarak kolaylıkla tespit edilmem. Özellikle çoğu kadın için tamamen tuhafım.” – GANA1 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 32 YAŞ

Öğrencilerin farklı buldukları noktalardan biri ise yabancıların Türkçe bilmeleri ya da Türkçe konuşmaya çabalamalarının, insanlardan gördükleri ilginin ve desteğin boyutunu artırması olmuştur.

“İnsanlar benim Türkçe konuşmaya çalışmamı çok güzel karşılıyorlar, bu oldukça cesaretlendirici bir şey. Ukraynalıların yabancılara ve kötü bir dil konuşanlara karşı bu kadar sabırlı olduklarını sanmıyorum” UKRAYNA4 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 23 YAŞ

“İnsanlar yani satıcılar Türkçe konuşmaya çalıştığını görünce sana bedava şeyler de veriyorlar. Çok ilginç. Ruslar bunu asla yapmaz” RUSYA4 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 20 YAŞ

Ancak ne kadar ilgi yardım ve destek görürlerse görsünler yabancılık hissi onların peşini bırakmamaktadır.

“Yabancı olmak demek bunu etrafından hissetmek demek. Ailemin arkadaşlarımın yanında olmaması. Annemin yemeğine uzak olmak demek” MOLDOVA4 / DOĞU KOMŞULUĞU

“Etrafında ne kadar insan olursa olsun yalnız ve garip hissetmek demek yabancı olmak.” ÜRDÜN1 / ORTA DOĞU / ERKEK / 21 YAŞ

Bu öğrenciler için sosyal kimliklerini zorlayıcı bir ikilem oluşturur. Onlar hem bir ortamda farklılıklarından dolayı ilgi çeken özel insanlardır hem de bu farklılıklarından dolayı grup ya da ilgi dışında kalan kişilerdir.

“Yabancı olmak bence kendini aynı anda hem özel hem de dışlanmış hissetmek demek”
GANA3 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 36 YAŞ

“Bazı günler herkes için ilginç biri oluyorsun yani herkesin ilgisini çekiyorsun. Bazı günler ise kayıp hissediyorsun. Sanki orada yoksun gibi davranılıyor.” BOSNA HERSEK1 / BATI BALKANLAR / KADIN / 21 YAŞ

2.1.5. Zaman Yönelimi

Kültürlerarası iletişim alanının kurucusu kabul edilen antropolog Edward T.Hall uzun yıllar süren bir etnografik çalışmanın eseri olan *Silent Language* isimli kitabında kültürleri zaman yönelimlerine göre Monokronik ve Polikronik olarak iki gruba ayırmaktadır. Ona göre monokronik bir yönelime sahip kültürler görev odaklıdır, işleri mümkün olan en hızlı biçimde halletmeyi ve başkalarının mahremiyetini önemserler, planlara bağlı kalırlar, nadiren özel mülk ödünç alırlar veya ödünç verirler ve diğer insanlarla kısa vadeli ilişkilere alışkındırlar (Hall, 1973). Aksine, polikronik oryantasyona sahip insanlar planları değiştirmeye, sık sık ödünç alıp vermeye, görevler ve mahremiyet yerine ilişkileri vurgulamaya ve aile üyeleri, arkadaşlar ve iş ortaklarıyla uzun vadeli ilişkiler kurmaya eğilimlidirler (Bluedorn vd., 1992:19 Hall, 1973).

İçinde bulunulan toplumdaki zaman yönelimi, bir başka deyişle insanların zaman algısı ve uygulamaları o topluma özgü olan ve bireylerin kanıksadığı bir olgudur. Farklı bir zaman yönelimi ile karşılaşmak öğrencilerin şemalarını bozuma uğratmıştır.

Özellikle Doğu Komşuluğu ve Batı Balkanlar bölgelerinden gelen öğrenciler Türkiye’deki insanların zaman yönelimini daha esnek yani daha polikronik bulmaktadır.

“Türkiye’de insanlar programları ve son tarihleri çok önemsemiyorlar. Dersler programdakinden farklı saatte başlayabiliyor ve bitebiliyor. Bu uyum sağlamayı güçleştiriyor. Benim alışkın olmadığım bir durum” RUSYA3 / DOĞU KOMŞULUĞU / ERKEK / 25 YAŞ

“En büyük farklılık bence zaman yönetiminde yatıyor. Bosnalılar bir şeyi zamanında yapma ya da bitirme konusunda oldukça strese giriyorlarken Türkler zaman konusunda gerçekten çok rahatlar ve bir iş için hiç acele etmiyorlar. Benzer şekilde işe zaman konusunda yaklaşımları da çok farklı. Bizde yani Bosna’da bir iş için ayrılan belirli bir zaman vardır. İş o sınırlar içerisinde yapılır ve biz bu sınırları geçmeyiz. Burada ise insanlar zaman olduğu sürece çalışmaya devam ediyorlar ” BOSNA HERSEK3 / BATI BALKANLAR / KADIN / 21 YAŞ

Ancak Etiyopyalı ve Faslı iki öğrenci ise bunun tam tersi bir durumu ifade etmektedir:

“Türkiye’deki insanlar gerçekten çok dakikler. Benim ülkemde ise geç kalmak normal ve kabul edilebilir bir durum olarak görülür. Burada ise bu normal değil” ETİYOPYA2 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 35 YAŞ

“Burada insanlar randevularına saatinde gitmeye çok özen gösteriyorlar. Bu bana farklı geldi” FAS2 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 33 YAŞ

Öğrencilerin zaman ile ilgili ayırdına vardıkları başka bir konu ise yaşam hızıdır. Yaşam hızı, günlük yaşamdaki olayların icra hızı ve kişinin bu hareketli sistemde kişisel bir denge kurabilmek için bu hızı nasıl uygulaması gerektiği olarak tanımlanabilir. Yaşam hızı kültürden kültüre değişiklik gösterebilir. Bu nedenle farklı

kültürlere mensup insanlar ev sahibi ülkeye girdiklerinde, ev sahibi ülkede yaşam hızının kendi ülkelerine göre çok daha hızlı veya daha yavaş olduğunu hissedebilirler (Nazir, 2022:155).

Yabancı bir tempoya uyum sağlamak, yabancı bir dil öğrenmek kadar zor olabilir (Levine 1997:5). Spradley & Phillips, yurtdışı görevlerinden geri dönen bir grup Barış Gönüllüsünün karşılaştıkları kültürel farklılıklara dair yorumlarını araştırmışlar, ve katılımcılara kültürel olarak adaptasyon gerektiren zorlukları sormuşlardır. Katılımcılar en büyük iki sosyal zorluktan birinin insanların dakikliğe verdiği önem, diğerinin ise "yaşamın genel hızı" olduğunu söylemişlerdir (1972:524).

Bununla aynı doğrultuda, araştırmamıza katılan öğrenciler de kendi ülkeleri ile Türkiye’deki yaşam hızı arasında farklılık gördüklerini ifade etmektedirler. Yaşam hızı kanıksanmış bir şema olarak yeni kültürde bozuma uğramıştır.

Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen dört öğrenci Türkiye’deki yaşam hızını kendi ülkelerindekine kıyasla oldukça yavaş bulmaktadır. Kendi ülkelerindeki insanlar eğlenirken bile acele ederlerken Türkiye’deki insanlar ise bir iş esnasında uzun uzun muhabbet edebilir, çay içmeye vakit ayırabilirler. Bu bölgelerden gelen öğrenciler Türklerin iş ve eğlence zamanlarının her ikisinde de kendi ülkelerindekine göre oldukça yavaş hareket ettiğini düşünmektedirler. Kendi ülkelerindeki insanlar eğlencede bile iş düşünmekte, zamanı “verimli” kullanmaya çalışmaktadırlar. Ancak Türkler iş esnasında bile kendi keyiflerinin peşinden gitmektedir.

“Şunu fark ettim ki, Türkler benim ülkemdekilere göre oldukça rahat ve yavaş hareket ediyor. Bizdeki yaşam hızı çok daha yüksek” MOĞOLİSTAN2 / ASYA / KADIN / 26 YAŞ

“İnsanlar Romanya’da çok aceleciler. Burada ise çok daha yavaş bir yaşam var” ROMANYA1 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 23 YAŞ

“Türkiye’de insanların daha rahat olduklarını fark ettim. Romanya’da ise herkes bir şeyler için acele eder.” ROMANYA2 / DOĞU KOMŞULUĞU / ERKEK / 24 YAŞ

“Rusya’da insanlar her meselede hatta eğlence zamanlarında bile sürekli acele ederler. Oradan oraya koştururlar. Türkiye’de insanlar uzun uzun konuşmalara muhabbetlere çay içmeye vs bolca zaman ayırıyorlar” RUSYA2 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 26 YAŞ

Latin Amerika ve İspanya’dan gelen iki öğrenci de benzer bir “yavaşlığı ve sakinliği” gözlemlediklerini ifade etmektedirler. Kolombiyalı öğrenciye göre bu olumlu bir özelliktir.

“Pek çok farklılık var burada. En çok dikkatimi çekenlerden biri ise hayatın burada daha sakin aktığı. İnsanlar mesela çay yapmak için bile zamanı yavaş yavaş kullanıyorlar. Buna bol bol zaman ayırıyorlar. Kolombiya’da herkesin bir yerlere bir şeylere koşuşturduğunu görebilirsiniz. Biz Kolombiyalılar sürekli aceleciz ya da bir şeylerin olmasına karşı sabırsızız. Burada yaşamın o kadar acele olmaması gerektiğini düşünüyor insanlar.” KOLOMBİYA2 / LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER / ERKEK / 20 YAŞ

İspanya’nın Vigo şehrinden gelen bir öğrenci için ise bu katlanılmaz bir durumdur. Geldiği günden bu yana kendisini boş yavaş ve sıkıcı bir hayatın içerisinde hissetmektedir.

“Burada yaşam inanılmaz yavaş ve insanlar neredeyse hiç aktif değiller. Hiçbir şey kıpırdamıyor gibi. İnsanlar hiçbir şey yapmıyor gibi sanki. Buna alışmakta çok zorlanıyorum. İspanya’da yaşam uçuyor. Biz aktifiz. Burada ise zaman duruyor.” İSPANYA2 / GÜNEY AVRUPA / KADIN / 21 YAŞ

Kendisi ile aynı üniversiteden gelen bir diğer İspanyol öğrenci benzer bir durumdan yakınmaktadır:

“Gerçekten, kaldığımız yurttaki öğrenciler sanırım hayatlarında hiçbir şey yapmıyorlar. Saatlerde yurdun bahçesinde dolaşıyorlar telefonla konuşuyorlar bekliyorlar, oturuyorlar. Onları gördükçe bu yaşam beni boğuyor gibi hissediyorum. Bazen onları kollarından tutup ‘hey haydi biraz hareket edin haydi haydi’ demek istiyorum.” İSPANYA1 / GÜNEY AVRUPA / KADIN / 20 YAŞ

Bu durum öğrencilerin kendi kültüründeki zaman yönelimi ve bunun derecesine göre içerisinde yeni oldukları kültürün zaman anlayışından etkilendiğini, bir başka deyişle ZAMAN YÖNELİMİ şemalarının bozuma uğradığını ve bunun kültür şoku esnasında deneyimlenen bir durum olduğunu göstermektedir.

2.1.6. Hiyerarşi

Sosyolog ve sosyal antropolog Geert Hofstede, Kültürel Boyutlar Kuramı isimli çalışmasında kültürlerin “güç mesafesi” boyutunda birbirlerinden farklılık gösterdiğini farklı toplumların insan eşitsizliğini farklı biçimlerde ele aldığını söyler. “Prestij, zenginlik ve güç gibi alanlarda eşitsizlik oluşabilir; farklı toplumlar, bu alanlar arasındaki statü tutarlılığına farklı ağırlıklar verir.” Ona göre güç mesafesi “bir ülke içindeki kurum ve kuruluşların daha güçsüz üyelerinin gücün eşitsiz dağılmasını ne ölçüde bekledikleri ve kabul ettikleri”nin ölçüsüdür. “Güç mesafeleri önemli ölçüde toplumsal olarak belirlenmektedir” (Hofstede, 2001:79).

Öğrenciler Türkiye’de geçirdikleri süre boyunca, kendi ülkelerindekinden farklı olduğunu belirttikleri bu eşitsizlik oranını ve insanların buna dair tavırlarını en çok hoca-öğrenci ilişkilerinde gözlemlediklerini iletmışlerdir:

“Burada hoca - öğrenci ilişkisi oldukça açık ve rahat bir tarzda kuruluyor. Benim ülkemde ise hoca ve öğrenci arasındaki ilişki “patron-hizmetkâr” ilişkisine daha yakın” ETİYOPYA2 / SAHRA ALTI AFRİKA / ERKEK / 35 YAŞ

“Türkiye’de hocalar çok insancılar. Hiç onlardan hiyerarşik olarak aşağıda olduğumu hissettirmiyorlar. İnsan onların yanında kendini çok rahat hissediyor. Her

şeyi sorabiliyorsun. Her zaman yanına gidebiliyorsun.” İRAN2 / ORTADOĞU/ KADIN / 29 YAŞ

“Bizim üniversitede hocaların yanına gitmekte çekiniyoruz. Her zaman gidemeyiz. Burada ise bir problem olduğunda hocanın odasına gidebiliyorum kendisi ile konuşabiliyorum. Kızdırmıyorlar. Bu çok hoşuma gitti.” FİLİSTİN3 / ORTA DOĞU / ERKEK / 20 YAŞ

Azerbaycan’lı bir lisans öğrencisi ise Türkiye’de hoca ve öğrenci arasındaki ilişkinin kendi ülkesindeki göre daha az resmi olduğunu bunun ülkesindeki hocaların yaş ortalamasının daha yüksek olmasından da kaynaklandığını iletmiştir.

“Burada üniversite hocaları bizdekilere göre çok arkadaş canlısı ve kibarlar. Onlarla iletişim kurmak çok kolay. Sanırım yaşla da ilgili bir şey bu. Bizim ülkemizde hocalar daha yaşlılar.” AZERBAYCAN2 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 22 YAŞ

Cezayirli bir öğrenci ise öğrenci hiyerarşik konumu “hareketi başlatan taraf ile” ilişkilendirmektedir. Ona göre güçlü olan sabittir. Bir kişi ile iletişim kurmak için hareket etmez. Daha az güçlü olan daha güçlü olanın “yanına gider”. Konumunu değiştirmesi gereken daha az güçlü olandır. Bu nedenle müdür konumundaki birinin öğrencilerin yanına gelmesi onu şaşırtmış, HİYERARŞİ şemasını bozuma uğratmıştır.

“Bir keresinde Yurt Müdürü bizim yanımıza geldi. Bizimle konuştu. Yurttaki hayatımızı sordu. Problemlerimizi dinledi. Çok şaşırdım. Çok hoşuma gitti. Yani ne kadar iyi bir insan dedim. O bir müdür ve kendisi bizim yanımıza geliyor. Bizim ülkede müdürler öyle öğrencilerin yanına gitmezler.” CEZAYİR9 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 25 YAŞ

2.1.7. Din

Din, insanlığı doğüstü ile ilişkilendiren ve insanların yaşamın paradokslarını anlamlandırmasını sağlayan kültürel bir inançlar ve uygulamalar sistemidir (Silzer

2016). İnsanoğlu teknoloji ve hukukla birlikte, din sayesinde geleceğin doğal ve mutlak belirsizliğine katlanmaya ve direnmeye çalışır. Teknoloji, doğadaki belirsizliklere karşı ; hukuk, başkalarının davranışlarındaki belirsizliklere karşı savunma yapmamızı sağlar. Din ise kendimizi savunamayacağımız belirsizlikleri kabul etmeye imkan verir. Ölümünden sonraki hayata dair bilgi, inananların bu hayattaki belirsizliklerle yüzleşmelerini sağlayan nihai kesinliktir. Belirsizliklere karşı kesinlik yaratmaya yönelik savunmalarımızın çoğu bunu gerçekten nesnel anlamda yapmaz, “ancak huzur içinde uyumamıza izin verir” (Hofstede, 2001:146).

Din pek çok antropoloğun üzerinde çalıştığı bir konudur. Antropolojik açıdan insanların dini nasıl algıladığı, içselleştirdiği ve kültür içerisinde dinin nasıl bir rol oynadığı önem taşımaktadır. Bu rol ve algılamalar çoğunlukla nesnellikten çok bir yorumlama ya da tarafsızlık içerir. Ancak din bilişsel yanılsamaların yanı sıra geleceğe dair açıklamalar da sağlar. Bu açıklamalar ise konfor ve sosyal düzenin kurulmasına imkân verir. Bunun sebebi de insanların “olayları ve süreçleri anlamak ... açıklamak, tahmin etmek ve belki de kontrol etmek” istemeleridir (Boyer 2001:11).

Clifford Geertz'e göre din, “insanlarda güçlü, yaygın ve uzun süreli ruh halleri ve motivasyonlar yaratmak için, genel varoluş kavramları üretip, bu kavramları ruh hallerinin eşi benzeri görülmemiş biçimde gerçekçi görünmesini sağlayacak bir olgusal havası ile giydirerek işlev gören bir semboller sistemidir (1966:4).” Kültürel şemalar bağlamında dinin yarattığı ruh hallerinin Geertz’in bahsettiği “eşi görülmemiş biçimde gerçekçi” görünmesi oldukça anlamlıdır. Çünkü insanların zihinlerindeki kültürel şemalar da kişilere bu şemanın taşıdığı özelliklerden başka türlüünün varlığı mümkün değilmişçesine bir gerçeklik hissiyatı verir.

Eller (1959:xiii), dine antropolojik yaklaşım için temalar belirlemiştir. İlk tema, dinler arasındaki çeşitliliktir: Dünyada pek çok din vardır ve bunlar birbirinden çeşitli ve derin şekillerde farklıdır. Antropoloji, insan düşünce ve eylemlerinin çeşitliliğinin incelenmesi olduğundan, bu bakış açısı normal ve olağan kabul edilir. Dinler içi çeşitlilik ise dinler arası çeşitliliğe göre daha az belirgindir. Normalde bir din tek bir homojen inançlar ve uygulamalar dizisi olarak düşünülür. Ancak herhangi

bir din, uzay ve zamana dağılmış çeşitli inançlar ve uygulamalar ve bu inanç ve uygulamaların toplumlarca yorumlarını içerir

Araştırmamıza katılan öğrencilerin Türkiye’deki dini yaşamının mensubu oldukları kültürdekinden farklı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu da kendi kültürlerinde edindikleri din şemalarının bozuma uğradığını göstermektedir.

Öğrencilerin şemaları, kullanılan dini kıyafetler, dinin kişilerin günlük konuşmalarındaki yeri, hayatlarında dinin etkisi, din ve kültür ilişkisi başlıklarında Eller’ın bahsettiği dinler arası çeşitlilik bağlamında (1959:xiii) bozuma uğramıştır. Bu şemaların sahipleri kendilerini Hristiyanlığın çeşitli mezheplerine mensup ya da inançsız olarak tanımlayan kişilerdir.

Bu şemalar kendi içlerinde bazı gruplara ayrılabilir. Birincisi dindarlık boyutunun oranıdır. Özellikle Doğu Komşuluğu ülkelerinden gelen ve çoğunlukla Ortodoks mezhebine mensup öğrenciler dinin insanların yaşantısındaki boyutunu kendi ülkelerindekine göre daha fazla bulduklarını iletmektedir:

“Dinlerin farklı olmasının bazı zorluklar yarattığını düşünüyorum. Ve din Türklerin yaşantısında dinin büyük bir rolü var. Onların pek çok düşüncesini ve davranışlarını etkiliyor. Dini gelenekleri ve yapıları korumak ve onlara bağlı kalmaya çok önem veriyorlar. Ve dinlerine dair çok şey biliyorlar. Allah’a büyük bir bağlılıkları ve itaatleri var. İlk başlarda bunu anlamak ve günlük hayatıma dahil etmek oldukça zor oldu benim için.” UKRAYNA1 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 18 YAŞ

“Türkler kesinlikle Moldovalılara göre çok daha dindarlar. Pek çok Müslüman günde 5 kez dua ediyor (namaz kılıyor). Moldovalılar o kadar dine düşkün değiller. İbadet eden kişi sayısı Türklere göre az” MOLDOVA2 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 24 YAŞ

“Türkler dinlerine çok önem gösteriyor ve dikkat ediyor. Ben bazılarının aşırı muhafazakar olduğunu düşünüyorum” RUSYA 1 / DOĞU KOMŞULUĞU / ERKEK / 23 YAŞ

Kendilerini Katolik Hristiyan olarak tanımlayan ve kendi ülkesinde inanç serbestliğinin yakın zamanda başladığını söyleyen bir Kübalı doktora öğrencisi de dinin insan yaşamında kapsadığı yerin kendi ülkelerindekinden daha fazla olduğundan bahsetmektedir.

“Burada kendi ülkemden farklı gördüğüm en önemli noktalardan biri din ve insanların yaşamlarını dini inançlarına göre sürdürmesi. Küba’da din bir süre yasaktı. Sonrasında izin verildi. Ayrıca bizde Santeria dinine mensup bir topluluk da var. Ama din Türkiye’deki gibi insanların tüm yaşantısına etki etmiyor.” KÜBA1 / LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER / KADIN / 34 YAŞ

Kolombiya’nın en büyük kenti Medellin şehrinden gelen iki öğrenci de hem dinin insanlar için önemini hem de Müslüman sayısının fazlalığını fark ettiklerini belirtmektedirler.

“Gözlemlediğim kadarıyla Türkiye’de tinselliğe ve dine oldukça fazla önem veriliyor ve saygı gösteriliyor. İnsanların giyim kuşamları bile buna göre değişiyor. Kolombiya’da da dindar insanlar var. Ama bu kadar fazla sayıda değil.” KOLOMBİYA1 / LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER / ERKEK / 25 YAŞ

Onlara farklı gelen şeylerden biri bir toplumda çok büyük bir çoğunluğun tek bir dine mensup olmalıdır.

“Her şeyden önce burası Müslümanların çok büyük çoğunlukta olduğu bir ülke ve bu derinden hissediliyor.” KOLOMBİYA2 / LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER / ERKEK / 20 YAŞ

Hristiyan ve Müslümanların birlikte yaşadığı Gana'dan gelen ve Hristiyan bir öğrenci ise topluluğun çok büyük çoğunluğunun tek bir dine mensup olmasından kaynaklı olarak kendi dininde ibadet edebileceği bir mekân bulmakta zorlandığını ifade etmektedir.

“Burada hemen herkes Müslüman olduğu için inanç çeşitliliği yok. Başka bir dinde ibadet etmek mümkün değil. Mesela Sivas'ta Pazar günleri ibadet için gidebileceğim bir kiliseye rastlamadım.” GANA1 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 32 YAŞ

Rusya'dan gelen Ortodoks inancına mensup bir öğrenci ise Türkleri, yaştan bağımsız olarak, Ruslardan daha dindar bulmaktadır.

“Türkler oldukça gelenekçi ve dindarlar. Hem gençler hem yaşlılar. Bu bence bir avantaj ama özellikle yabancılar için bir anlaşmazlığa yol açabilir. Mesela bizim yani Hristiyanlar için normal hatta kutsal olan bir şey, örneğin şarap, burada dini sebeplerle hoş karşılanmıyor” RUSYA 2 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 26 YAŞ

Sırbistanlı ve Ortodoks inancına mensup bir öğrenci ise dinin insan hayatında bu kadar önemli bir yer tutmasının insanların düşünce ve davranışlarını kısıtladığını gözlemlediğini söylemektedir.

“Dinlerimizin farklı oluşu hemen hissediliyor. İnsanlar dinden dolayı istediklerini yapmakta ya da diğerlerinin düşüncelerini kabul etmekte zorlanıyor gibi hissediyorum. Dinin bağlayıcılığı yüksek” SİRBİSTAN 4 / BATI BALKANLAR / KADIN / 22 YAŞ

Gagavuzya'dan gelen bir öğrenci ise Türkiye'de Türk Kültürünün değil İslam Kültürünün daha ön planda olduğunu, bunun da bazı Türk adetlerini yok ettiğini düşünmektedir.

“Biz Gagavuz Türkleriyiz. Biz de Türk’üz. Ama sizden farkımız biz Hristiyan’ız. Ben burada biraz şunu gözlemledim. Türklerin dini daha baskın olduğu için Türk kültürü yerine İslam kültürü daha yaygın olmuş. Türklere dair adetler gelenekler kayboluyor. Örneğin düğün adetleri kaybolmuş. Mesela şarap Türkler için eskiden çok önemliydi ama şimdi yasak. Bizde mesela Gagavuz kültürü ile Hristiyanlık kültürü birbirini besliyor. Yortular var mesela. Hem Gagavuz kültüründe hem de bizim dinimizde var bu. Benzer adetler devam ediyor. Ama burada dinin bariz üstünlüğü var gibi hissediyorum” MOLDOVA1 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 36 YAŞ

Hristiyan öğrencilerin bozuma uğrayan din şemalarının alt başlıklarından bir diğeri ise dinin ve dini uygulamaların farklılığıdır. Bunu en çok dile getiren grup Sırbistan ve Karadağ’dan gelen öğrencilerdir.

“Burada din farklılığından kaynaklanan farklı bir yaşam tarzı var. Gençlerin giyinişi farklı örneğin” SİRBİSTAN1 / BATI BALKANLAR / ERKEK / 28 YAŞ

“Türk insanının zihniyetinin dinden dolayı bizden farklı olduğunu görüyorum. Ben Ortodoks’um burada ise insanlar Müslüman. Bana normal gelen şeyler mesela şarap içmek burada kötü kabul ediliyor” SİRBİSTAN2 / BATI BALKANLAR/ KADIN / 21 YAŞ

Karadağlı bir öğrenci ezan okunurken cafede çalan müziğin kapatılmasını ilginç bulmaktadır. Kendi ülkesinde de camiiler bulunmakta ve namaz vakitlerinde ezan okunmaktadır. Ancak ezanın okunması esnasında müziğin durdurulmasına hiç şahit olmamıştır.

“Burada mesela bir cafede otururken ezan başlıyor ve cafedeki müziği hemen dururuyorlar. Çok ilginç.” KARADAĞ1 / BATI BALKANLAR / KADIN / 22 YAŞ

Etiyopyalı ve Hristiyan bir doktora öğrencisi ise dini bayramların kutlanış şeklinin onun dikkatini çektiğini iletmektedir.

“Bizde dini tatiller olduğunda milyonlarca insan dışarıda toplanır ve uzun süreler boyunca eğlencelerle kutlanılır. Türkiye’de ise dini bayramlar oldukça sessiz ve sakince kutlanıyor” ETİYOPYA3 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 40 YAŞ

Kendilerini Budist olarak tanımlayan iki Moğol doktora öğrencisi Türkiye’deki en belirgin farklılığın din olduğunu gözlemlediklerini belirtmektedirler.

“Burada gözlemlediğim en büyük fark din. Moğolistan’da yaygın olan din Budizm’. Bu nedenle Türkler ve Moğollar arasından dinle alakalı farklılıklar var. Tabi ki bunu çok derinden deneyimlediğimi iddia edemem. Ancak gördüklerim kadarıyla böyle bir farklılığı hissettim.” MOĞOLİSTAN1 / ASYA / ERKEK / 38 YAŞ

“Açıkcası dini farklılık dışında çok büyük farklar gözlemlemedim. Bizim ülkemizde insanlar çoğunlukla Budisttir. Burada ise büyük çoğunluk Müslüman”MOĞOLİSTAN2 / ASYA / KADIN / 26 YAŞ

Eller’ın ikinci teması yani din içi çeşitlilik bağlamında şema bozumuna uğrayan öğrenciler ise çoğunlukla Güney Akdeniz, Sahraaltı Afrika ve Asya’dan gelen ve kendilerini Müslüman olarak tanımlayan öğrencilerdir. Onlar İslam dininin uygulanışı konusunda karşılaştıkları farklılıklar konusunda bazı şaşkınlıklarını ifade etmektedirler.

Cezayirli ve başörtüsü takmayan bir doktora öğrencisi, Türkiye’deki İslam inancına sahip bazı bireylerde görünüş ve davranış arasında bir kopukluk ve tutarsızlık olduğunu öne sürmektedir. Kendisi ayrıca Cezayir’de Müslümanların dinlerini uygulama tercihlerinde net olduklarından ve bunun davranışlarına yansıdığından bahsetmektedir:

“Türkiye laik bir ülke, herkes bir dine inanabilir veya inanmayabilir ve inançlarını toplumsal baskılar olmaksızın özgürce, dilediği gibi yaşayabilir. Benim ülkem Müslüman bir ülke ve kanunlar bu dine aykırı kamusal uygulamaları yasaklıyor. Ama

benim ülkemde Müslümanlar dinlerini yaşıyorlar ve seçimlerinde netler, bu davranışlarına da yansıyor. Burada ise insanlar her şeyi karıştırıyorlar gibi görünüyor. Burada Müslümanlar var, gayrimüslimler var, yarı Müslümanlar var, yarı gayrimüslimler var. Başörtüsü takan ama ramazanda oruç tutmayan, toplum içinde erkeklerle uygunsuz şeyler yapan kızlar var. Ramazan'da göstere göstere fast food yemek yiyen veya sigara içen ama sürekli "inşallah" ve "Allah büyük" diye konuşan erkekler var.” CEZAYİRLİ / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 32 YAŞ

Benzer bir yorumu Cezayirli ve başörtülü ve kendisini oldukça dindar olarak niteleyen bir öğrenci de dile getirmektedir. Görünüşlerine göre (ör. başörtüsü takmak gibi) dindar görünen bazı genç Müslümanların Ramazan'da açıktan açığa yemek yediklerini görünce şok olduğunu söylemektedir. Kendisi bunun Cezayir'de gerçekleşebilecek bir şey olmadığını ima etmekte ve Cezayir'de bu tür davranışlarda bulunanların bunu dini reddettiklerini göstermenin bir yolu olarak yaptıklarını öne sürmektedir. Buna karşılık Türkiye'de bu tür davranışlarda bulunan genç Müslümanların bunu bir reddetme biçimi olarak yapmadıklarını, aksine İslam'ı temel öğretilerine bağlı kalınacak bir dinden ziyade bir gelenek olarak ele aldıklarını öne sürüyor.

“Gördüğüm farklılıkların en önemlisi din ile ilgili. Bazı önemli İslami uygulamaların Türkiye'deki bazı genç Müslümanlar tarafından iyi anlaşılmadığını ve ciddiye alınmadığını fark ettim. Mesela, bazı tesettürlü kızlar gibi, kendilerinin mümin olduklarını söyleyen ve İslami görünüşe sahip bazı genç Müslümanların Ramazan'da oruç vakti alenen yemek yediklerini görmek beni çok şaşırttı. Benim ülkemde böyle hareketler görmek mümkün değil. Bunu benim ülkemde yapanlar, ki çok azdırlar ve belli yerlerde yapılır, dini reddettiklerini göstermek için kasten yaparlar. Türkiye'de tanıştığım kişiler bunu dini reddetmek için de yapmıyorlar. Anlamakta ya da başa çıkmakta zorlandığım hatta itiraf etmem gerekirse biraz da üzülüğüm bir şey bu. İslam'ın burada bir dinden çok bir kültür olarak görüldüğünü daha doğrusu insanların ona safi kültürlmüş gibi davrandığını ve sadece yüzeysel baktıklarını düşünüyorum. Bu da uygulamalar konusunda bağlayıcılık değil serbestlik yaratıyor. CEZAYİRLİ / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 34 YAŞ

Cezayirli bir erkek öğrenci ise dinin toplum için kendi ülkesindeki kadar önemsenmemesini Türkiye'nin laik statüsü nedeniyle normal karşıladığını ancak bu realitenin medyada sunulan Türkiye imajı ile örtüşmediğini dile getirmektedir:

“Türk insanı dine o kadar bağlı değil, sanki din ikinci planda kalmış gibi görünüyor. Türkiye laik bir ülke olduğu için bu anlaşılabilir bir durum. Ama bundan bahsetmemin nedeni, Türkiye'nin medyada sık sık İslam'ı savunan ve koruyuculuğunu üstlenen bir İslam ülkesi olarak gösterilmesi vb. Bir çelişki var gibi görünüyor. CEZAYİR2 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 29 YAŞ

Öğrenci aynı zamanda Türk toplumunda, tıpkı Cezayir'de olduğu gibi bazı tarihi kişilerin idealize edildiğini ancak Cezayir'den farklı olarak, idealize edilen bu kişileri anmak için yapılan heykellerin, resimlerin ve anıtların sayısının çokluğunu vurgulamaktadır. Ona göre bu idealleştirme putperestliğe kaymaktadır. Öğrenci ayrıca Türkiye'de batıl inançların yaygınlaşmasından bahsetmektedir ki bu kendisinin bu inançları gerçek dindarlıkla bağdaşmadığını düşündüğünü ifade etmektedir.

Ayrıca Türkiye'de insanları anmak için yapılmış heykellerin bu denli yaygın olmasından anlaşıldığı üzere insanlar pek çok tarihi figürü idealize etmek istiyor. Türbeler muskalar tılsımlar da batıl inançların da çok fazla olduğunu gösteriyor. Bu da sanki idealize etmekten biraz putperestliğe geçiş gibi geliyor bana” CEZAYİR2 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 29 YAŞ

Kendisini Maliki mezhebine mensup olarak ifade eden Faslı bir öğrenci de Türkiye'ye dair benzer bir imaj&realite uyumsuzluğundan bahsetmektedir:

“Birinin Türkiye'ye gideceği zaman aklına ilk gelen Türkiye'nin medyada (dizilerde, filmlerde vs) görüldüğü gibi Müslüman bir ülke olduğudur. Ben de öyle düşünüyordum. Ama oradayken ve insanlarla tanıştığımda, onu kendi kültürümden ayıran birçok farklı şey keşfettim. Birincisi, Türk halkının çoğu laiktir; din ile hayatlarını birbirinden tamamen ayırmışlar. Bence buna Avrupa kültüründen

etkilenmeleri sebep olmuş. Avrupalılar gibi giyinmek, sigara içmek vs. istiyorlar. Üstelik çoğu Ramazan'da oruç da tutmuyor. Mezhep farklılığından dolayı da pek çok farklı uygulama var ben Maliki mezhebindenim burada ise daha çok Hanefiler var ama genelde insanlar dinle pek ilgilenmiyor.” FAS2 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 33 YAŞ

Cezayirli bir Sosyoloji doktora programı öğrencisi ise dini uygulamaların Cezayir’e göre daha hafif olduğunu insanlar ve karşı cinsler arasındaki ilişkilerde gözlemlediğini ifade etmektedir.

“Bazı şeyler benim yerel kültürümden çok farklı. Bunların en başında da dinin statüsü geliyor. Burada din o kadar baskın değil. Örneğin evli olmayan bir kadın ve erkeğin ilişkisi. Burada çok normal.” CEZAYİR7 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 37 YAŞ

Cezayirli bir diğer öğrenci de diğerleri gibi Türkiye’deki dini yaşantıyı kendi ülkesine göre daha yumuşak bulmakla birlikte bu durumu olumlu gördüğünü iletmektedir:

“Genelde kültürlerimiz birbirine benziyor ama burada beğendiğim bir şey var o da dini hoşgörü. Herkes ister kadın ister erkek istediği gibi yaşıyor dini ya da kültürel uygulamaları kendi istediği için yapıyor. Zorunluluktan değil.” CEZAYİR 4 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 30 YAŞ

Kırgızistanlı bir öğrenci ülkesindekinden farklı olan dini uygulamaları oldukça beğendiğini ifade etmektedir.

“Burada Ramazan'da çok güzel bir şey var. Sabah sahur vakti davul ile bir adam gelip insanları sahur için uyandırıyor. Bizde böyle bir uygulama yok. O kadar hoşuma gitti ki. Balkona çıktım davulcu uzaklaşana kadar seyrettim onu. Çok güzel. Ha bir de burada camilerin her yerde olmasını ve sürekli açık olmasını istediğim zaman girip çıkabilecek olmamı çok beğendim. KIRGIZİSTAN 3 / ORTA ASYA / ERKEK / 21 YAŞ

Azerbaycanlı bir öğrenci ise bayramların kutlanış şekli bağlamında farklılıklar gözlemlediğini belirtmektedir.

“Dini açıdan tatillerimizin biraz farklı olduğunu gördüm. Örneğin Ramazan ayı ve Ramazan bayramı Azerbaycan’dakine göre çok daha geniş çaplı kutlanıyor. Bizde ise Nevruz daha önemlidir.” AZERBAYCAN 2 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 22 YAŞ

Öğrencilerin dini yaşantısının farklılıklarına dair yaptığı yorumların bir kısmı bu farklılıkları Türkiye’deki insanların, özellikle de kadınların giyim kuşamı dolayısıyla fark ettiklerini göstermektedir. Özellikle Batı Balkanlar ve Doğu Komşuluğu bölgelerinden gelen öğrenciler Türkiye’de kadınların başörtüsü kullanma oranının ve yerinin kendi ülkelerine göre farklılığını dile getirmişlerdir.

“Rusya’daki kadınlar Türkiye’deki gibi dini sebeplerle sürekli başörtüsü takmıyorlar. Sadece kiliseye vs gittiklerinde takarlar. Sürekli takanlar genelde babuşkalar yani yaşlı kadınlar. Onlar da dinden dolayı değil. Biraz yaş ile alakalı. Babuşka olunca o tarz giyiniliyor.” RUSYA4 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 20 YAŞ

Ukraynalı bir öğrenci de Ukrayna’da başörtüsü kullanımının Ortodoks inancına göre evlenen kadınların kocasına bağlılıklarını göstermesinin bir sembolü olarak dini bir temelle başladığını fakat bunun sonrasında dinden çok bir gelenek haline geldiğini belirtmektedir. Eski zamanlarda bu gelenek daha yaygındır. Bu nedenle bazı yaşlı kadınların bu gelenek doğrultusunda başörtüsü kullandığını belirtmektedir. Bazı kadınlar ise yaşlılıklarını gizlemek için başörtüsü kullanmaktadır.

“Bazıları yaş değişikliklerini yani saçlarının beyaz kısımlarını gizlemek istiyor, bazıları da gençliklerinde başı açık gezmek ahlaksızlık, şapşallık ve hatta sefahat alameti sayıldığı için başörtüsü seviyor ve takıyor. Bazı babushkalar, yaşa bağlı değişiklikleri gizlemek için sadece bir eşarp takıyorlar.. Ama bence eski nesil için bu daha çok din ile karıştırılmış bir gelenek. Din eskiden pek çok geleneğin temeliydi, bu yüzden bazı noktalarda aralarındaki çizgi bulanıklaştı ve insanlar sadece

ebeveynlerinin yaptığını yaptılar, onların asıl sebebi din değildi. Eskiden kadınlar (hatta genç kadınlar) eski kuşak daha hijyenik, mütevazı ve güzel bulduğu için başörtüsü takardı. Bu çok daha nadiren din ile ilgili. Çok eskiden beri evlenen Hristiyan kadının başörtüsü takmak zorunda olduğuna, dolayısıyla kocasına bağlılığı ve aidiyeti simgelediğine inanılıyordu. Başını örtmeyen kadın ahlaksız kabul ediliyordu. Bu, Ortodoks Hristiyan bir kadın için korkunç bir davranıştı ve kocasını ve Tanrı'yı kirlettiği için mahkum ediliyordu. Şimdi rahipler, Ortodoks evli kadınları yalnızca kiliseye veya tapınağa giderken, duada Tanrı'ya hitap ederken değil, aynı zamanda günlük yaşamda da başörtüsü takmaya teşvik eder. Ama bu dini bir zorunluluk değil. İnsanların tercihlerine bağlı bir şey. UKRAYNA1 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 18 YAŞ

Romanya'dan gelen bir öğrenci de kadınların kıyafet seçimlerini dini sebeplere bağlamakta ve “mütevazı ve gösterişsiz” olarak nitelemektedir.

“İnsanların daha doğrusu kadınların giyinme şekilleri çok farklı geldi. Çok daha gösterişsiz ve mütevaziler. Bunun dinle ilgili olduğunu düşünüyorum. Çünkü kadınlar mesela başörtüsü takıyorlar.” ROMANYA1 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 23 YAŞ

Bazıları ise başörtüsünün haricinde Türkiye’de bazı kadınların dini amaçla giydikleri diğer kıyafetlerden (çarşaf vb.) bahsetmektedir.

“Kadınların giydiği kıyafetler dini farklılığı gösteriyor sanırım. Pek çok tesettürlü kadın var. Kimileri de simsiyah, gözlerinden başka her şeyi kapatan bir elbise giyiyor.” SİRBİSTAN 4 / BATI BALKANLAR / KADIN / 22 YAŞ

“Farklı dini inançlara sahip olduğumuzu biliyorum. Biz Hristiyan’ız ama burada Müslümanlar yaşıyor. Ama bunu bilmek ile görmek farklı bir duygu. Etrafta bir çok kapalı kız var mesela. Bazılarının sadece gözleri görünüyor” MOLDOVA 4 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 21 YAŞ

Sırbistanlı bir erkek öğrenci de erkeklerin kendi ülkesindeki erkeklere göre daha çok sakallı olduğunu düşünmekte ve bunu dini inanç ile bağdaştırmaktadır

“Kadınlar daha kapalı giyiniyor ve çok fazla sakallı erkek var. Sanırım bu durum dinle alakalı” SIRBİSTAN 5 / BATI BALKANLAR / ERKEK / 29 YAŞ

Gana’nın Hristiyanların çoğunlukta olduğu Kumasi şehrinden gelen bir öğrencinin dikkatini ise erkeklerin kıyafetlerindeki seküler tercih dikkatini çekmiştir.

“Türkiye’de Müslüman erkekler t-shirt gömlek pantolon giyiyorlar. Benim ülkemde ise Müslüman erkekler çoğunlukla jubba giyerler.” GANA2 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 21 YAŞ

Somalili ve Müslüman bir öğrenci ise kendi ülkesindeki durumun aksine, bazı kadınların, İslam inancından olmalarına karşın başörtüsü kullanmamalarına şaşırmaktadır:

“Burada şaşırdığım şey Türkiye’nin Müslüman bir ülke olmasına rağmen kadınların çoğunluğunun başörtüsü takmaması.” SOMALİ1 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 30 YAŞ

2.1.8. Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet, antropoloji disiplinde anahtar bir kavramdır. Bu kavramın antropolojideki en önemli yönü biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin farklı tanımlanması, biyolojik cinsiyetin algılanan biyolojik farklılıklara dayanması ve toplumsal cinsiyetin ise algılanan biyolojik farklılıklara dayalı olarak herhangi bir toplumda gözlemlenen, uygulanan ve anlaşılan kültürel yapılardan ibaret olmasıdır. (Upton 2019)

Toplumsal cinsiyet onunla bağlantılı beklentiler birey tarafından kültürleme sürecinde edinilir. Bu beklentilerin ve varsayımların geçerliliği mensubu olunan kültür

içerisinde sınırlıdır. Bir başka deyişle bu beklenti ve varsayımlar, insanların zihninde çağrışım yapan anlamlar bireyden bireye ve kültürden kültüre değişiklik gösterir. Erkek ve kadın kavramlarının ifade ettiği değerler ne aşıkardır ne de her yerde aynıdır (Shapiro 1981:450).

Toplumsal cinsiyetin bu sosyal olarak inşa edilmiş hali bağlamında toplumsal cinsiyet konumuz bağlamında bir kültürel şemadır. Toplumsal cinsiyet şemaları hem insanların bilgiyi işleme şeklini, hem de cinsiyete uygun davranışı yönlendiren tutum ve inançları etkiler.

Araştırmamıza katılan öğrencilerin bozuma uğrayan kültürel şemaları arasında toplumsal cinsiyet şemaları da bulunmaktadır. Öğrenciler kendi ülkelerinde alışkın oldukları ve bu nedenle varsaydıkları toplumsal cinsiyet profillerinden farklı bir biçim ile karşı karşıya olduklarını belirtmektedirler. Bu tespitler ilk bakışta oldukça yüzeysel görünse de şemaların bozuma uğradığını ve bozuma uğrayan şema türlerini göstermektedir. Öğrenciler cinsiyetler arasında normal kabul edilen fiziksel mesafe, özellikle kadınların giyim kuşamı, baskınlık&çekiniklik oranları, ilişkilerdeki rolleri, koruyuculuk, sigara kullanımı başlıklarında karşılaştıkları ya da gözlemledikleri durumların alışkın oldukları cinsiyet şemasından farklı olduğunu iletmişlerdir.

Doğu Komşuluğu ve Batı Balkanlar bölgelerinden gelen öğrenciler ağırlıklı olarak erkeğin kadının hayatına müdahale etme çabası ve oranının kendi ülkelerindekine göre fazlalığından bahsediyorlar. Onlara göre Türk erkekleri kadınların hayatlarında karar verici bir role sahip olmak istiyorlar.

“Kadınlar Sırbistan'dakinden çok farklı ama bence bunun nedeni erkekler. Bence Türkiye'de erkekler çok korumacı ve onlarla bir ilişki içindeyken kadınlar yerine karar vermek istiyorlar. Belki de kadınlardan daha baskın olmak istedikleri veya onları çok fazla önemsedikleri içindir, bilmiyorum. Ancak Sırbistan'da kadınlar her şeyi kendi başlarına yapabilmek isterler. Bunu önemserler. Türkiye'deki kadınlar kendi başlarına hayatlarını sürdüremiyor ya da istemiyorlar demek istemiyorum ama benim

için şu anki durumları kendi ülkemden farklı.” SİRBİSTAN4 / BATI BALKANLAR / KADIN / 22 YAŞ

36 yaşında, eşinden boşanmış ve 12 yaşında bir çocuk sahibi olan Moldova’lı bir öğrenci kaldığı öğrenci yurdunda şahit olduğu diyaloglara şaşırdığını belirtiyor:

“Burada erkekler kadınları inanılmaz derecede kısıkanıyor. Bu şaşılacak bir şey. Erkekler kadınların sadece kendilerine ait olmalarını istiyor. Yurtta kızların konuştuklarını duyuyorum mesela. Erkek arkadaşı ona diyor ki “biz ayrıldık ama sen başkasıyla olamazsın”. Kulaklarıma inanmadım. Bunu sadece bir kişiden değil pek çok kızdan duydum” MOLDOVA1 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 36 YAŞ

Ürdünlü bir öğrenci ise bu korumacı tavır yüzünden kendisini neredeyse bir kavga/saldırı içerisinde bulacağı bir deneyim yaşamıştır.

“Burada erkek kadına karşı çok korumacı bir tavıra sahip. Sanki onun güvenliğinden o sorumluymuş gibi. Bazen çok abartı görünüyor. Olmayan şeylerden problem çıkıyor. Bir keresinde ben ve arkadaşşıma bir adam saldırmak üzereydi. Dedi ki kız arkadaşına göz atmışız. Halbuki bakmıyorduk bile.” ÜRDÜN 1 / ORTA DOĞU / ERKEK / 21 YAŞ

Ukraynalı bir öğrenci ise bir kadın olarak tek başına hareket etme özgürlüğünün sorgulandığını hissetmektedir:

“Anlamakta zorlandığım bazı durumlar oluyor. Bazı şeyler var mesela bunlar benim için ve geldiğim ülkede oldukça normal kabul ediliyor ancak burada uygun olmayan ya da yaygın olmayan şekilde görülüyor. Örneğin ben bir kadın olarak Ukrayna’da akşam gece istediğim gibi dışarı çıkabilirim. İllaki bir erkeğin bana eşlik etmesine gerek yok. Sivas’ta sanırım farklı bu. Çünkü burada “kadın başına” diye bir söz duydum. Kadının tek başına dışarı çıkması akşam gezmesi vs hoş değil anlamına geliyor bu söz. Bunu anlamak gerçekten zor.” UKRAYNA4 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 23 YAŞ

Öğrencilerin dikkatini çeken noktalardan biri kadın ve erkek arasındaki fiziksel ve sosyal mesafenin kendi ülkelerindekinden farklı oluşudur. Orta Doğu bölgesinden gelen Müslüman kadın öğrenciler bu temas ve yakınlık miktarının alışkın oldukları seviyeden fazla olduğunu iletmektedir.

“Kız ve erkek arasındaki ilişkiler burada çok daha serbest. Benim ülkemde bu nadiren görülür. Yani bir kızla erkeğin yakınlığı o kadar yaygın değildir. Evet bu yakınlık konuşmak problemleri çözmek bilgi paylaşımı vs için belki faydalı olabilir. Ama denge kurulmazsa aile bağlığı azalacaktır. Denge gerekiyor.” İRAN1 /ORTA DOĞU / KADIN / 35 YAŞ

“Benim kültürümde iki cinsiyet arasındaki fiziksel kontak minimum seviyede tutulmalıdır. Mesela Ürdün’de çoğu erkek tanımadıkları bir kadınla el sıkışmazlar. Burada ise durum farklı. Fiziksel temas çok daha fazla” ÜRDÜN3 / ORTADOĞU / KADIN / 21 YAŞ

Ganalı ve Katolik inancına mensup bir öğrenci ise, Gana ve Türkiye arasındaki sevgi gösterilerine ilişkin yasalar ve sosyal normlardaki farklılıklara şaşırdığını ifade etmektedir

“Gana’da toplum içinde öpüşmek yasak. Bu yasal olarak bir suç. Ama burada öyle değil. Buna çok şaşırdım” GANA 2 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 21 YAŞ

Küba’dan gelen bir kadın öğrenci ise karşı cinsler arasındaki yakınlık mesafesini kendi ülkesindekine göre uzak bulmaktadır.

“Küba’da çiftler arası ilişki buradakinden farklı. Örneğin Küba’da el ele tutuşan öpüşen birbirine sarılan çiftleri görmek buradakinden çok daha olası. Mesela bir karı koca yürürken erkek elini kadının beline koyar. Yaşlı bile olsalar bunu yaparlar çok normal bu. Yani bu kadının onun için çok değerli ve onun koruması altında olduğunu göstermek ister. Mesela Küba’da bir adet vardır. Erkek karısı ile ya da kız arkadaşı

ile birlikte yürürken onu hep yolun en tehlikesiz tarafına alır. Mesela kaldırımda yürürken onu yol tarafında değil içeri tarafta tutar. Türkiye’de bu kadar yakınlık gözlemlemedim. Çiftler arasındaki ilişki daha mesafeli geldi bana.” KÜBA1 / LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER / KADIN / 34 YAŞ

Çoğunluğu Güney Akdeniz bölgelerinden olan öğrenciler Türkiye’de bir kadının kamusal alanda sigara içebiliyor olmasını garipsemişlerdir.

“Moldova’da bir kızın sigara içmesi kültürel olarak hoş karşılanmaz. Burada çok daha fazla sigara içen kız var ve insanlar bunu normal kabul ediyor” MOLDOVA5 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 21 YAŞ

“Benim ülkemde özellikle benim şehrimde sokaklarda sigara içen kızlar göremezsiniz. İmkânsız. Türkiye’ye geldiğimde bir sürü kızın dışarıda sigara içtiğini görmek benim için bir şoktu”. FAS3 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 27 YAŞ

“Benim ülkemde sigara içen pek fazla kadın yoktur. Özellikle de kamusal alanda bir kadın asla sigara içmez. İçecekse gizli gizli içer. Burada hem erkek hem de kadın kamusal alanda rahat rahat sigara içebiliyorlar” CEZAYİR1 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 32 YAŞ

“Burada kadınların tıpkı erkekler gibi sigara tiryakisi olmalarına çok şaşırdım. Benim ülkemde çok az kadın sigara içer ve hiç uygun karşılanmaz.” FAS6 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 29 YAŞ

“Ben ilk başta şuna şaşırmıştım. Türkiye’ye ilk geldiğim gün havaalanından otobüse bindim. Yanımda da bir kızla annesi, yani sanırım annesiydi, oturuyordu. Otobüs bir yerde durdu. Bu ikisi indiler karşılıklı sigara içmeye başladılar. İnanamadım. Yani hem bir kadının ortalık yerde sigara içmesine şaşırdım hem de bir kızın annesinin yanında içmesine.” FAS4 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 30 YAŞ

Batı Balkanlar bölgesinden gelen iki kadın öğrenci Türkiye’de erkekler ve kadınlar için iki farklı yurt olmasına şaşırmışlardır. Şaşırdıkları nokta kurumların da cinsiyetlere farklı yaşama alanları tahsis etmesidir.

“Şaşırdığım durumlardan biri kızlar ve erkekler için ayrı ayrı yurtlar olması. Bizde karışık yurtlar var.” SIRBİSTAN4 / BATI BALKANLAR / KADIN / 22 YAŞ

“Burada erkek öğrenciler ve kız öğrenciler farklı yurtlarda kalıyor. Buna çok şaşırdım. Benim ülkemde öyle değil. Sadece farklı odalarımız var.” KARADAĞ1 / BATI BALKANLAR

Cezayir’den gelen ve sosyoloji doktorası yapmakta olan bir öğrenci, kadınların çalışma alanlarında cinsiyetlerinden kaynaklanan bir kısıtlama olmamasına şaşırmaktadır.

“Burada kadınların çok daha özgür olduğunu gözlemledim. İstedikleri her alanda çalışabiliyorlar hiçbir kısıtlama yok. Benim ülkemde böyle değil bu” CEZAYİR7 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 37 YAŞ

Rusya’dan gelen bir öğrenci, kadınlar ve erkeklerin rollerinin belirginliğinden yani bir “toplumsal cinsiyet ayrımı keskinliğinden” bahsetmektedir.

“Türkiye’deki erkek ve kadının toplum içindeki rolleri Rusya’dakine göre çok daha belirgin ve keskin. Rusya’da hem erkek hem de kadın aynı biçimde aynı işlerde çalışır. Kadının eve ve çocuklara bakması gerektiğine inanılsa da aynı zamanda kadın çalışmak zorundadır. Ev hanımı olan kadın görmek çok nadir. Türkiye’de ise çoğunlukla kadın çocuklara ve eve bakar erkek ise aile için para kazanmak zorundadır.” RUSYA2 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 26 YAŞ

İranlı bir kadın öğrencinin dikkatini ise kadınların evlendikten sonra kocalarının soyadlarını almaları çekmiştir.

“Burada kadınlar evlendikten sonra soyadını değiştirip kocasının soyadını alıyor. Bizde kadınlar soyadlarını değiştirmezler” İRAN2 / ORTADOĞU/ KADIN / 29 YAŞ

Kolombiyalı bir erkek öğrenci kadınların kendisine karşı tavırları nedeniyle onlarla iletişim kurmaktan çekinmektedir ve kadınların bu tavrını kendi ülkesindekine göre daha muhafazakâr bulmaktadır. Ona göre Kolombiya’daki kadınlar daha “açık fikirli”dir.

“Buradaki kadınlar oldukça içe dönük ve iletişime kapalı görünüyorlar. Sanki onlarla konuşursam bana kızacaklarmış gibi bakıyorlar. Benim ülkemde kadınlar daha açık fikirlidir.” KOLOMBİYA1 / LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER / ERKEK / 25 YAŞ

Türkiye’de bulunduğu süre boyunca arkadaşlarının evlerine konuk olan bir kadın öğrenci Rusya’daki kadınlar ve Türkiye’deki kadınları evin düzenine gösterdikleri önem bağlamında kıyaslamaktadır.

“Türkiye’de kadınlar düzene ve ev temizliğine çok fazla önem veriyorlar. Takıntı diyebileceğim hatta kafayı yemişlik diyebileceğim kadar. Ruslar için temizlik vs önemsiz değil demiyorum ama buradaki kadınlar kadar dikkat etmiyoruz. Bu çok açık.” RUSYA4 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 20 YAŞ

Pakistanlı bir doktora öğrencisi ise kendi ülkesine kıyasla erkeklerin daha az baskın olduğunu fark ettiğini iletmektedir.

“Benim ülkemde erkekler çok daha baskındır. Burada öyle değil. Burada kadınlar da erkekler kadar ön planda” PAKİSTAN2 / ASYA / ERKEK / 34 YAŞ

Bazı öğrenciler ise aynı biyolojik cinsiyete sahip bireyler arasındaki yakınlıktan bahsetmişlerdir. Moğolistan, Bosna Hersek ve Romanya'dan gelen öğrencilerden üç tanesi erkeklerin birbirlerinin kollarına girerek yürümesine şaşırmışlardır. Bu, kendi ülkelerinde iki erkek arasında gerçekleşmesi durumunda toplumun yadırgayacağı, erkeklerin cinsel yönelimlerinin sorgulanacağı bir durumdur. Bu ülkelerin ortak noktalarının tarihte Sovyetler Birliği ve Yugoslavya hakimiyetinde kalan ülkeler olmaları dikkat çekicidir.

“İlk gördüğümde iki erkeğin kol kola yürümesine çok şaşırmıştım. Yani bana çok tuhaf geldi.” MOĞOLİSTAN1 / ASYA / ERKEK / 38 YAŞ

“Mesela burada bir erkek diğerinin koluna girip yürüyor. Bunu çok garipsemiştim. Bosna’da bunu yaparsanız insanlar sizin gay olduğunuzu düşünebilir” BOSNA HERSEK3 / BATI BALKANLAR / KADIN / 21 YAŞ

“Türkiye’de iki erkeğin kol kola yürümesi normal. Romanya’da bu normal bir şey değil” ROMANYA2 / DOĞU KOMŞULUĞU / ERKEK / 24 YAŞ

2.1.9. Yeme - İçme Düzenleri ve Biçimleri

Mutfak, bir ülkenin kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır ve insanların yaşama ve uyum sağlama biçimini şekillendirmede önemli bir rol oynar. Bu rolü ile doğru orantılı olarak, yemek genellikle bir kültürde kanıksanır ve çoğu insan için günlük rutinin bir parçası haline gelir. Fakat mutfak beslenme işleminden ya da yiyecekten çok daha fazlasıdır. Mutfak, bir ülkenin tarihini, geleneklerini ve değerlerini yansıtır ve insanların kültürel kimlikleriyle bağlantı kurması ve mutfak mirasını gelecek nesillere aktarması için bir yoldur. Yemek, insanların birbirleriyle bağ kurma ve etkileşim kurma biçimlerini şekillendirmede önemli bir rol oynar.

Ancak bireyler yeni bir kültüre maruz kaldıklarında alıştıkları yemek şemaları ihlal edilerek kendilerini yersiz ve çevrelerinden kopuk hissetmelerine neden olabilir. Bu, özellikle belirli bir mutfak türüyle büyümüş ve yeni tatlar veya yemekler

denemeye alışık olmayanlar için geçerlidir. Yeni bir kültürde karşılaştıkları alışılmadık tatlar, malzemeler ve pişirme teknikleri, yemek bir kişinin konfor ve aidiyet duygusuyla yakından bağlantılı olduğundan, kafa karıştırıcı ve kimi zaman rahatsız edici olabilir. Yeni bir kültürde insanlar, alışkın oldukları tanıdık yiyecekler ve tatlar için bir kayıp duygusu hissedebilir, bu da kültür şokunun sıla hasreti ve izolasyon duygularının daha yoğun bir şekilde hissedilerek yaşanmasına katkıda bulunabilir.

Görüşmelerimiz esnasında öğrencilerin dile getirdiği başlıca unsurlardan biri kendi kültürleri ve Türkiye ve özelde Sivas yemek kültürü ve düzeni arasındaki gastronomi farklılıklarıdır. Bu da öğrencilerin kültürü bağdaştırdıkları unsurlar içerisinde en önemlilerinden birinin yemek düzeni olduğunu göstermektedir.

Bazı öğrenciler yabancı olma deneyimini farklı yemeklere alışmak zorunda olmakla bağdaştırmaktadır

“Yabancı olmak demek yeni yiyeceklere alışmak demek” CEZAYİR6 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 36 YAŞ

“Yeni yemekler tatmak onlara alışmaya çalışmak da bence yabancı olmanın en güzel taraflarından” KIRGIZİSTAN4 / ORTA ASYA/ KADIN / 23 YAŞ

Bazı öğrenciler bu yeme içme farklılıklarından hoşlanmakta Türk yemeklerini oldukça lezzetli bulmakta hatta Türkiye’deki deneyimlerine dair akıllarına gelen ilk şeyin lezziz yemekler olduğunu ifade etmektedir.

Bu yorumlar kimi zaman Türkiye’deki yemeklerin genelini nitelemektedir:

“Burada yaşadığım zaman içinde gördüğüm Türkiye’nin en önemli özelliklerinden biri kesinlikle yemeklerin lezzeti. Her şeyi çok lezzetli yapıyorlar.” TUNUS2 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 26 YAŞ

“Çok lezzetli yiyecekler yediğimi söyleyebilirim burada.” FAS2 / GÜNEY AKDENİZ/ ERKEK / 33 YAŞ

“Türk yemekleri lezzetli ve ucuz” RUSYA1 / DOĞU KOMŞULUĞU / ERKEK / 23 YAŞ

“Türkiye ile Fas arasındaki en büyük kültürel fark yemekler” FAS4 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 30 YAŞ

Bazı yorumlar ise belirli bir yiyeceğe ya da içeceğe odaklanmaktadır:

“Özellikle Türk tatlıları Azerbaycan’dakilerden çok daha lezzetli ve çeşitli. Bizde de baklava var. Pahlava diyoruz. Ama buradaki çok daha lezzetli” AZERBAYCAN2 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 22 YAŞ

“İlk başta çok fazla farklılık görmediğimi düşünmüştüm. Ama sonra köftenin (Sivas Köftesi) tadına baktım ve bayıldım. Denediğim ilk andan itibaren müptelası oldum diyebilirim. Gerçekten çok lezzetli” TUNUS3 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 30 YAŞ

“İnsanlar Türkiye’den bahset deyince ilk aklıma yemekler ve Türk mutfağı geliyor, hele ki şu 40 cm lik dürüm döner. Gördüğümde şoka uğramıştım” KIRGIZİSTAN3 / ORTA ASYA / ERKEK / 21 YAŞ

“Dönerin lezzetini unutamıyorum. Türkiye deyince döner aklıma geliyor” KOLOMBİYA1 / LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER / ERKEK / 25 YAŞ

Cezayir’den gelen üç öğrenci Türklerin ayran tüketimini garipsemişlerdir

“Burada alışamadığım bir yiyecek varsa o da kesinlikle ayrandır. Hele insanların nasıl olur da ayranla karışmış bir çorbayı içebildiklerini hiçbir zaman anlayamayacağım” CEZAYİR1 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 32 YAŞ

“Türkler ayranı çok seviyor. Herhangi bir yemeğin yanında ayran içiyorlar. Mesela bir kız ile bir erkek bir kafede buluşuyorlar, yemek yiyorlar ve masada ayran var. Bu bana çok garip görünmüştü. Yani bir kız ile buluşmada ayran içmek. Meyve suyu vs olur genelde. Ama ayran Cezayir’de çok tuhaf görünür.” CEZAYİR8 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 35 YAŞ

Hemen hemen her öğünde ayran kullanmak benim ülkemde pek yaygın değil. CEZAYİR3 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 34 YAŞ

Öğrencilerin kendi ülkeleri ve Türkiye arasında gözlemledikleri farklılıkların yeme içme düzeni farklılıklarının başında tüketilen ürünlerdeki miktar ve çeşit farklılıkları vardır. Bazı öğrenciler burada tüketilen ürün çeşidini ülkesindeki göre fazla bulmaktadır.

“Yemek konusunda burası daha bereketli. Yani çok daha fazla çeşit tatlı et ve tabi ki çorbalar var” MOLDOVA4 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 21 YAŞ

Ancak bazı öğrenciler ise bu çeşitliliğin kendi ülkesindeki kadar fazla olmadığını söylemektedirler:

“Fas’taki menü ile kıyasladığımda buradaki menü oldukça kısıtlı kalıyor. Yani yemekler çok çeşitli değil. FAS2 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 33 YAŞ

Ganalı ve Romanyalı iki öğrenci ise bu çeşit azlığının bir beslenme sorunu yarattığından bahsetmektedir.

“Yemek çeşitliliği olmaması benim için bir beslenme sorunu yarattı” GANA1 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 32 YAŞ

“Burada yani Sivas’ta çok çeşitli menüye sahip yemekler bulmak pek kolay değil. Özellikle vejetaryenseniz bu çok daha zor. Yemeklerin çoğu et ağırlıklı. Aynı tarz etin

farklı versiyonları var her yerde.” ROMANYA2 / DOĞU KOMŞULUĞU / ERKEK / 24 YAŞ

Tropikal bir iklime sahip olan Kolombiya’nın Medellin şehrinden gelen bir öğrenci ise meyve ve meyve ile üretilen gıdaların kendi ülkesine göre eksikliğinden bahsetmektedir.

“Burada meyve ile yapılan yiyecekleri ve içecekleri bulmak zor. Neredeyse hiç yok. Kolombiya’da farklı farklı meyveler ve bunlarla yapılan yiyecekler var.” KOLOMBİYA1 / LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER / ERKEK / 25 YAŞ

Azerbaycan’dan gelen bir öğrenci ise yemeklerdeki et oranının kendi ülkesinde daha fazla olduğunu ifade etmektedir

“Her ne kadar kültürlerimiz birbirine çok benzese de bizim yemek kültürlerimiz arasında biraz fark var. Örneğin bizim yemeklerde daha fazla et var. Burada et daha az kullanılıyor.” AZERBAYCAN3 / DOĞU KOMŞULUĞU / ERKEK / 29 YAŞ

Batı Balkanlar bölgesinden gelen iki öğrenci kafelerde ve kampüste alkolli içecek satılmamasına şaşırdıklarını belirtmektedir

“Buradaki kafelerde alkol satılmıyor. Sadece bazı marketlerde ve büfelerde var. Karadağ’da kafelerde alkol bulabilirsin. Bu çok normal” KARADAĞ1 / BATI BALKANLAR / KADIN / 22 YAŞ

Bir de kampüste alkol satılmıyor. Sırbistan’da hemen fakültenin yanında alkol bulunabiliyor. Tabi ki içip fakülteye gidemezsin ama dışarıda içebilirsin.” SİBRİSTAN4 / BATI BALKANLAR / KADIN / 22 YAŞ

Sahraaltı Afrika bölgesinden gelen iki öğrenci ise Türkiye’deki ekmek ve hamur işi tüketiminin çokluğuna şaşırmışlardır.

“Türkler çok ekmek yiyorlar. Ekmek her yemek ile yeniyor. Çok ilginç. Bir de kahvaltıda çorba da içiliyor.” SOMALİ / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 30 YAŞ

“Buradaki yemek bana çok farklı geldi. Öğünler genelde ekmek ve hamur işi ağırlıklı. GANA1 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 32 YAŞ

Öğrencilerin Türk yemeklerine dair yaptıkları yorumların bir kısmı Türk yemeklerinde baharat kullanımının uluslararası öğrencilerin çoğu için dikkate değer bir özellik olduğunu düşündürmektedir. Bazıları, alışkın olduklarına kıyasla baharat düzeyini yüksek bulurken, diğerleri baharatların yemeklere getirdiği lezzet ve çeşitliliği beğenmiştir. Bununla birlikte, bazı öğrenciler için baharatlı yemeklere alışmak zor olmuştur ve bazıları bunun sonucunda sindirim sorunları yaşadıklarından bahsetmiştir.

Doğu Komşuluğu ve Batı Balkanlar bölgelerinden gelen öğrencilerin yeme içme farklılıklarına dair yaptıkları yorumlar baharat miktarının yüksekliğinden ve bu duruma alışmanın zorluğundan bahsetmektedir.

“Türk yemekleri çok lezzetli ama çok baharatlı. Bu da bir challenge. Yani baharatlı yemeklere alışmak” MOLDOVA 2 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 24 YAŞ

“Türk yemekleri bizdekilere göre çok fazla baharatlı” SİRBİSTAN 1 / BATI BALKANLAR / ERKEK / 28 YAŞ

“Yemeklerdeki baharat oranını çok fazla buldum.” SİBRİSTAN 4 / BATI BALKANLAR / KADIN / 22 YAŞ

“Türk yemekleri benim damak tadıma göre çok baharatlı” RUSYA 4 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 20 YAŞ

“Baharatlı yemeklere alışmak çok zordu. Belki de Türkiye’de tek zorlandığım şey buydu.” AZERBAIJAN 4 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 20 YAŞ

Bu baharat fazlalığına dikkat çeken bir diğer öğrenci ise Kırgızistanlıdır. Kendisi Türkiye ile Kırgızistan arasındaki kültürel ortaklığa rağmen Türkiye’deki yemeklerin kendi ülkesindeki yemeklere kıyasla, kendisine mide problemleri yaşatacak kadar yağlı ve baharatlı olduğunu belirtmektedir. Bu farklılık öğrencinin problem yaşamasına rağmen hoşuna gitmiştir.

“Biz aynı milletten sayılsak da sizin yemekleriniz bizimkine göre çok daha lezzetli ve farklı. Buradaki yemekler bize göre daha yağlı ve baharatlı geldi. Hatta midem bile ilk başta bu duruma tepki verdi. Ama lezzeti inanılmaz” KIRGIZİSTAN4 / ORTA ASYA / KADIN / 23 YAŞ

Küba ve Etiyopya’dan gelen iki öğrenci de Türk yemeklerinin baharat oranını fazla bulduklarını belirtmişlerdir.

“Bu kadar baharatlı yemekler yemek Küba’da hiç yaygın değil. Sadece bazı insanlar sever o kadar.” KÜBA1 / LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER / KADIN / 34 YAŞ

“Yemek ve pişirme işlemlerini çok farklı buldum. Bizim ülkemizdeki yemeklerden daha baharatlı buradaki yiyecekler. ETİYOPYA1 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 39 YAŞ

Baharat oranını alışkın oldukları orandan fazla bulduklarını söyleyen öğrencilerin ülkelerinin - Moldova, Sırbistan, Azerbaycan, Kırgızistan, Küba ve Rusya – bir dönem (ya da halen) komünizm yönetimi altında bulunmaları anlamlıdır. Bu rejimlerde, hükümet genellikle gıdaların dağıtımı ve fiyatlandırılması üzerinde mutlak kontrole sahiptir ve daha egzotik bileşenler yerine daha temel gıda maddelerinin üretimine ve dağıtımına öncelik verir. Ek olarak, bu ülkelerin sanayileşme ve seri üretime odaklanması mutfak çeşitliliği ve lezzetinden ziyade verimlilik ve maliyet düşürmeye yaptığından, genel nüfus için daha standart ve baharatsız bir beslenme

düzenine yol açmış olduğu düşünülebilir. Ayrıca özellikle geçmiş dönemlerde bu ülkelerin dışarıya kapalı politikası kendi ülkelerinde yetişmeyen bitki ve baharatların ithal edilmesini engellemiş olabilir.

Pakistan ve Fas ülkelerinden gelen öğrencilerden ikisi ise yukarıdaki, Türk yemeklerinin fazla baharatlı olduğunu belirten yorumların tersine Türk yemeklerinin baharat oranını az bulduklarını iletmışlerdir.

“Pakistan’a kıyasla Türk yemekleri daha az baharatlı.” PAKİSTAN3 / ASYA / ERKEK / 39 YAŞ

Ayrıca burada (TÜRK LOKANTALARINDA) aşçılar pek baharat kullanmıyor.” FAS2 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 33 YAŞ

Öğrencilerin Türk yemeklerindeki farklılığı deneyimledikleri en önemli öğünlerden biri kahvaltıdır. Kahvaltı bir anlamda Türk yemek kültürünün mikro ölçekli halidir. Pek çok öğrenci Türkiye’deki kahvaltı düzeninin kendi ülkesindekinden oldukça farklı olduğunu belirtmişlerdir.

“Fas ve Türk kültürlerini kıyasladığımızda en önemli fark yemeklerde görülüyor. Örneğin Türklerde en önemli öğün kahvaltı. FAS3 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 27 YAŞ

“Ülkelerimizin pek çok ortak yönü var ama yemeklerdeki farklılık özellikle hissediliyor. Türk kahvaltısına bayıldığımı ve ülkeme döndükten sonra da sürekli kendim için Türk tarzı kahvaltı hazırlamaya çalıştığımı söyleyebilirim. Özlüyorum.” FAS6 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 29 YAŞ

Bu farkın en çok belirtildiği kısım kahvaltıda tüketilen yiyecek çeşitliliği fazlalığıdır. Özellikle Güney Akdeniz bölgesinden gelen öğrenciler bu farklılığa dikkat çekmişlerdir.

“Bizde bu kadar detaylı bir kahvaltı yok.” FAS3 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 27 YAŞ

“Şahsen burada en çok sevdiğim şey sabahları büyük bir kahvaltı yapmak. Benim ülkemde kahvaltı çok daha basit.” CEZAYİR3 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 34 YAŞ

“Türkiye’de sabah çok yoğun bir kahvaltı yapılıyor. Cezayir’de sabah o kadar çok şey yemeye alışkın değiliz.” CEZAYİR8 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 35 YAŞ

Rusya’dan gelen bir öğrenci kahvaltı içerisinde “bir düzen” bulunmasının farklılığından bahsetmektedir.

“Türkiye’deki kahvaltı Rusya’daki kahvaltıya göre oldukça spesifik. Bizde ne yediğin sürekli değişebilir. Sandviçler atıştırmalıklar.... Ancak Türkiye’de belirli yiyeceklerden oluşan, peynir sebze reçel sucuk pastırma gibi, bir kahvaltı düzeni var, yani kahvaltıda bir düzen var.” RUSYA 2 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 26 YAŞ

Benzer bir düzen yorumu Etiyopyalı bir öğrenciden gelmiştir. Ancak kendisi bu “düzenden” rahatsızdır.

“Buradaki kahvaltıya bir türlü alışamıyorum. Her gün ama her gün aynı şeyler: Domates, Yumurta, Salatalık, Kaşar Peyniri, Reçel.. Biz Etiyopya’da her gün kahvaltıda başka bir yemek yiyoruz” ETİYOPYA4 / SAHRAALTI AFRİKA / KADIN / 37 YAŞ

Öğrencilerin Türkiye’deki yeme içme düzeninin farklılığına dair dikkatlerini çeken durumlardan biri ise öğün zamanlarının kendi ülkelerindekine göre farklılığıdır. İspanya’dan gelen bir öğrenciye göre Türkler yeme içme düzenlerine oldukça erken başlamaktadır. Öğrenci bu durumdan oldukça yakınmaktadır.

“Burada kahvaltının ve akşam yemeğinin bu kadar erken olmasına inanamıyorum. Neden bu kadar erken? İspanya’da o saatte insanlar uyurlar. Ah akşam yemeği de aynı. Saat 5’te akşam yemeği olamaz ki. Biz o saatte daha öğle yemeğini yiyoruz. Akşam yemeği demek 9-10’da yemek demek. Sonra da eğlenceye çıkıyoruz”
İSPANYA1 / GÜNEY AVRUPA / KADIN / 20 YAŞ

Sudanlı bir öğrenciye göre ise öğün saatleri oldukça farklı olmakla birlikte bunun kendisi bir sorun teşkil edip etmediğinden bahsetmemektedir.

“Burada dikkatimi çeken ve bana çok farklı şeyler olarak öğün saatlerinden bahsetmek isterim. Çünkü Sudan’da kahvaltımızı öğlen 12’de yaparız akşam 5’te öğle yemeği yeriz. Geceye doğru da akşam yemeğimizi yeriz. Türkiye’de bundan çok farklı bir öğün programı var.” SUDAN2 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 20 YAŞ

Kolombiya’dan gelen bir öğrenci ise Türklerin yemeğe verdikleri önemden bahsetmektedir. Kolombiya’da insanların yemeği sadece doymak/bir şeyler yemek için tükettiklerini, Türkiye’de ise hangi yemeğin tüketileceğinin insanlar için oldukça önemli olduğunu belirtmektedir.

“Yemek kültürü burada çok önemli. Kolombiya’da insanlar ne yediklerine, öğle yemeğinde akşam yemeğinde ne olduğuna o kadar dikkat etmezler. Fakat Türkiye’de bu günün en önemli kısımlarından birini oluşturuyor ve çok özen gösteriliyor”
KOLOMBİYA2 / LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER / ERKEK / 20 YAŞ

Öğrenciler her zaman yemek çeşitlerinin farklılıklarından bahsetmemektedir. Bosna Hersek’ten gelen bir öğrenci için yemeklerdeki farklılıklardan çok benzerlikler dikkat çekicidir. Bölgenin Osmanlı yönetimi altındaki döneminden kalan ortak yiyecekler onu şaşırtmaktadır.

“Beni en çok şaşırtan şey ortak pek çok yemeğimizin olması.” BOSNA HERSEK1 / BATI BALKANLAR / KADIN / 21 YAŞ

Azerbaycanlı bir öğrenci de ortak yiyeceklerden bahsetmektedir ama ona göre bu yemekler Azerbaycan'da daha lezzetlidir:

“Ben Türkiye ile ortak yemeklerimizden Azerbaycan’dakileri daha lezzetli buluyorum” AZERBAYCANI / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 22 YAŞ

Etiyopya’dan gelen bir öğrenci ise kahve tüketimindeki bireyselliğe şaşırmaktadır. Kendi kültüründe kahve kolektif bir ortamda tüketilen bir içecektir.

“Bir de kahve seremonileri arasındaki fark dikkatimi çekti. Bizim kültürümüzde kahve için komşular ve yakın akrabalar çağırılır ve düzenli olarak kahve birlikte içilir. Türkiye’de birilerinin katılıp katılmaması çok önemli değil. Kendi başınıza da kahve içebilirsiniz.” ETİYOPYALI / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 39 YAŞ

Öğrenciler kimi zaman kendi ülkelerinde, evlerindeki yemekleri bulamamaktan yakınmakta ve “kendi yemeklerini” özlemektedir.

“Annemin yemeklerini çok çok özledim.” MOLDOVA5 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 21 YAŞ

“Rus yemeklerini özlediğim çok oluyor” RUSYA4 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 20 YAŞ

“Geçenlerde burada bir fasulye yemeği yedim. Aman Allah’ım fasulyeyi o kadar çok özlemiştim ki... Küba’da fasulye her yemekte vardır. Ama burada restoranlarda bulmak biraz zor oluyor. Daha çok et var burada bir de pirinç” KÜBA2/ LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER / KADIN / 31 YAŞ

“Türkiye’deki yiyecekler bize göre çok farklı. Özellikle Ramazan’da Pakistan’daki yiyecekleri çok özledim. Hatta bazen İstanbul’a sadece Pakistanlıların açtığı

restoranlara bizim yemeklerimizi yiyecek için gittim.” PAKİSTAN2 / ASYA / ERKEK / 34 YAŞ

“Bizim Etiyopya’da sürekli yediğimiz ıslak injera ekmeğini bulamamak beni çok zorladı.” ETİYOPYA3 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 40 YAŞ

2.1.9.1. Çay Tüketimi

Öğrencilerin ilgisini en çok çeken yeme içme farklılıklarından biri ise Türkiye’deki çay tüketimidir. Tüketilen çay miktarının çokluğu, hemen her an tüketilmesi, tüketimdeki tavırlar, çay ikramı, çayhaneler gibi çay tüketimine özgü mekanlar, devlet dairelerinde ve kurumlarda çay yapmaktan ve servisinden sorumlu insanlar bulunması pek çok öğrenciye oldukça ilginç gelmektedir. Öğrenciler kaldıkları süre boyunca çay tüketimini mutlaka deneyimlemişlerdir. Bazıları bunun bir alışkanlık haline dönüştüğünü iletmişlerdir. Kendi ülkelerinde de çay tüketimi olan öğrenciler ise çayın koyuluk/acılık oranının kendi kültürlerindeki göre oldukça yüksek olduğunu belirtmektedir.

“Fark ettiğim ilk şey insanların içtiği çay miktarı. Aslında biz Moğollar da sıkı çay tüketicileriyizdir. Ama Türklerle kıyaslandığımızda biz resmen amatör çay sayılırız. Öyle ki kurumlarda organizasyonlarda görevi sadece çay yapmak olan insanlar var Türkiye’de. Gerçekten inanılmaz” MOĞOLİSTAN1 / ASYA / ERKEK / 38 YAŞ

“İnsanlar burada ne çok çay içiyorlar. Moldova’da bu kadar içilmiyor. Kahve içiyoruz ama o bile buradaki çay kadar değil.” MOLDOVA5 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 21 YAŞ

“İnsanlar bir yerlerde buluştuklarında muhabbet etmek istediklerinde vs. çay içiyorlar. Romanya’da ise genelde kahve ya da alkol içilir.” ROMANYA2 / DOĞU KOMŞULUĞU / ERKEK / 24 YAŞ

“Türkler için çay olmazsa olmaz. Özellikle kahvaltıyı asla çaysız yapmıyorlar” FAS3 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 27 YAŞ

Günde çokça çay içmek.... benim ülkemde yaygın değil. CEZAYİR3 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 34 YAŞ

“Çay içme alışkanlığı ilk başta bana çok garip geldi. Sürekli her gittiğim yerde insanlar durmaksızın çay içiyor ve biri geldiğinde ona da çay veriyorlar. Ben de bu yüzden bağımlı oldum gibi. Tadını da çok beğeniyorum” KÜBA2 / LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER / KADIN / 31 YAŞ

“Türkler biz Kırgızlardan çok daha fazla çay içiyor. Biz sadece bazı yemeklerden sonra içiyoruz. Burada sürekli içiliyor. Buna çok şaşırdım.” KIRGIZİSTAN3 / ORTA ASYA / ERKEK / 21 YAŞ

“Çay... Türkiye deyince aklıma nedense bu geliyor. Bence pek çok insan Türkiye'ye çay tatmaya geliyor. O kadar fazla içiliyor ki.” KIRGIZİSTAN4 / ORTA ASYA / KADIN / 23 YAŞ

“Kesinlikle çay geliyor aklıma. Her gittiğim yerde insanlar hem kendileri çay içiyorlar hem de misafirlerine çay veriyorlar. Bu kadar çok çay içilen bir yer daha görmedim” ÜRDÜN2 / ORTA DOĞU / KADIN / 22 YAŞ

“Rusya'da ana içecek kahve ya da votkadır. Ama Türkiye'de ana içecek kesinlikle siyah çay. Türkler her yerde, günün her vakti çay içebiliyorlar” RUSYA2 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 26 YAŞ

“Aklıma gelen ilk farklı şey Türk Çayı. İnsanlar çok çay içiyorlar burada.” SOMALİ1 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 30 YAŞ

“Biz daha çok kahve ya da alkol tüketiyoruz. Türkiye’de ise her zaman çay içiyorlar”
ETİYOPYA3 / SAHRA ALTI AFRİKA / ERKEK / 40 YAŞ

“Burada en çok şaşırdığım ve en çok sevdiğim şey Türklerin her yemekten sonra ve neredeyse tüm gün çay içmesi ve insanlara çay vermesi. Sudan’da ise günün belirli zamanlarında sadece kahve içiyoruz.” SUDAN2 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 20 YAŞ

“Türk çayı bizimkine göre daha koyu ve acı. Ama bir ay kaldıktan sonra Türk çayına alıştım hatta bazen de onun tadını özlediğim oluyor” AZERBAYCAN3 / DOĞU KOMŞULUĞU / ERKEK / 29 YAŞ

“İnsanlar burada, Pakistan’dan farklı olarak çayı sütsüz içiyorlar. Bizde çay sütle birlikte içilir” PAKİSTAN3 / ASYA / ERKEK / 39 YAŞ

2.1.10. Sigara Kullanımı

Dünya Sağlık Örgütü istatistiklerine göre Türkiye’de 15 yaş üzerindeki nüfusun yaklaşık %31.6’sı, erkeklerin %44.1 i ile kadınların 19.2% si sigara kullanmaktadır. 13-15 yaş aralığındaki gençlerin ise %17.9’u sigara ve diğer tütün ürünlerini tüketmektedir (<https://www.tobaccofreekids.org/problem/toll-global/asia/turkey>). Bu oranlar Türkiye’nin en çok sigara ve tütün ürünleri tüketilen ülkeler listesinin başlarında bulunduğunu göstermektedir.

Araştırmamıza katılan öğrenciler, Türkiye’de kendilerine alışılmadık gelen durumlar hakkında yaptıkları yorumlarda sigara kullanım oranının kendilerine oldukça fazla geldiğini ve sigara kullanım yer ve biçimlerinin de kendi kültürlerindeki göre farklılığını belirtmişlerdir. Özellikle Güney Akdeniz, Doğu Komşuluğu ve Sahraaltı Afrika bölgelerinden gelen öğrenciler sigara kullanımının cinsiyet boyutuna vurgu yapmış, kadınların kamusal alanda sigara içişini tuhaf bulduklarını iletmışlerdir. Öğrencilerin sigara kullanımına cinsiyet bağlamında yaptıkları yorumlar araştırma bulgularımızın Toplumsal Cinsiyet başlığında belirtildiği için burada

tekrarlanmayacak, bu kısımda sigara kullanımına dair yapılan diğer yorumlara yer verilecektir.

“Alışamadığım durumlardan biri Türkiye’deki sigara kullanım alışkanlığı oldu. Azerbaycan’da kesinlikle kapalı mekanlarda sigara kullanımı yasaklanmıştır. Kimse kullanmaz. İnsanlar sigara içecekler ise dışarıda kimseyi rahatsız etmeden içerler. Türkiye’de böyle değil. Evet burada da bir yasak var ama bu yasağı çok fazla delip kapalı mekânda sigara içenler var.” AZERBAJCAN2 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 22 YAŞ

“Burada tüketilen sigara miktarı çok fazla, herkes sigara içiyor ve hava her zaman solunamaz hale geliyor. Benim ülkemde restoranlarda sigara içen ve içmeyen diye ayırırız, burada bazı restoranlarda herkes aynı anda yemek yiyip sigara içebiliyor, ben bu yüzden restoranlarda yemek yiyemiyorum, öksürmeye başlayınca herkes bana bakıyor.” CEZAYİR1 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 32 YAŞ

“Türkiye’de durmaksızın sigara içmenin ne kadar yaygın olduğunu görmemek imkânsız. Bu benim ülkemdekinden oldukça farklı bir düzen” CEZAYİR3 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 34 YAŞ

“Burada sigara pek çok kişinin vazgeçilmezi. En gencinden en yaşlısına tesettürlü kızlardan açık kızlara dedelere ninelere kadar herkes durmaksızın sigara içiyor” FAS2 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 33 YAŞ

“Türklerin ne kadar sigara kullandığını görmek beni çok şaşırtmıştı. Hatta bu sigara kültürünü ve insanların neden bu kadar sigara içtiğini merak edip araştırma yapmayı bile düşündüm” FAS6 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 29 YAŞ

“Türkiye’de gençlerin bu kadar çok sigara içmeleri konusunda şoka uğradım. Onlara neden bu kadar sigara içtiklerini sorduğumda da bir tanesi “bilmem” dedi, diğeri “elimin boş olmasını sevmiyorum” dedi. ÜRDÜN1 / ORTA DOĞU / ERKEK / 21 YAŞ

“İnsanların çoğu sigara içiyor ve benim için sürekli sigara kokusu almak gerçekten çok zor” SOMALİ / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 30 YAŞ

“Neredeyse bütün Türkler sigara içiyorlar.” ETİYOPYA3 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 40 YAŞ

“Kamusal alanda sigara içmek Gana’da yasak. Ama burada insanlar hem özel mekanda hem kamusal alanda sigara içebiliyorlar” GANA2 / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 21 YAŞ

2.1.11. Kural Oryantasyonu

Kurallar ontolojik olarak evrenseldir. Ancak kurallara dair bakış ve onlara atfedilen önem ve değer kültürelidir. İnsanların içerisinde yaşadığı kültürde kurallara karşı var olan yaklaşım kültürelme sürecinde önce ailede sonrasında eğitim kurumlarında ve kamusal alanda edinilir. Bu yaklaşım da tıpkı diğer kültürel şemalar gibi kişi farklı bir kültürel ortamda bulunmadıkça, bir başka deyişle, farklı bir yaklaşımla karşılaşmadıkça kanıksanır ve normal kabul edilir. Farklı bir kültürel ortamdaki kurallar kişiye anlamsız ve tuhaf gelebilir. Ya da kendi ülkelerindeki kural yaklaşımını sorgulamalarına neden olabilir. Araştırmamızdaki öğrencilerin bazıları bu kural yaklaşımının farklılığını Türkiye’deki yaşantılarında fark ettiklerini iletmektedirler.

Azerbaycanlı bir öğrenci özellikle sürücülerin trafik kurallarına uymada oldukça esnek davrandığından yakınmaktadır.

“Bir diğer problemim insanların kurallara uymakta esnek davranması. Özellikle trafikte. Şoförler asla insanların geçişine müsaade etmiyorlar. İnsanlar da ışıklara uymuyorlar. Benim ülkemde kurallara daha sıkı şekilde uyuluyor.” AZERBAYCAN2 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 22 YAŞ

Ürdünlü ve Cezayirli öğrenciler ise bunun tam tersini yani Türkiye’de insanların kurallara daha fazla uyduğunu söylemektedir.

“Burada araç kullanmak çok daha kolay çünkü insanların çoğu kurallara uyuyor”
ÜRDÜN4 / ORTA DOĞU / ERKEK / 22 YAŞ

“Türkiye’de insanlar kurallara kanunlara saygı gösteriyorlar ve uyuyorlar fakat Cezayir’de her zaman değil.” CEZAYİR1 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 32 YAŞ

“Türkiye’deki insanların Cezayir’dekilere göre kurallara uymaya daha fazla yatkınlığı var” CEZAYİR2 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 29 YAŞ

2.1.12. Doğululuk- Batılılık Oryantasyonu

Türkiye özel coğrafi konumu gereği doğu-batı ve Avrupa-Asya arasında bir köprü görevi görmektedir. Türkiye ne tam olarak Avrupalı ne de tam olarak Asyalıdır. Ne tamamen doğuludur ne de tamamen batılıdır. Bu özel konum Türklerin kimlik inşa sürecinde de oldukça tesirli olmuş hem bir büyük çeşitliliğe imkan sağlamış hem de zaman zaman ikilemler yaşanmasına neden olmuştur. Araştırmamıza katılan öğrencilerden özellikle Doğu Komşuluğu ve Batı Balkanlardan gelen öğrenciler de Türkiye’nin doğu-batı oryantasyonunu beklediklerinden farklı bulduklarını ifade etmişlerdir.

“Bizim, coğrafi konumuzun da etkisi ile, daha çok batılı bir zihniyetimiz olduğumuzu gözlemledim. Türkler ise bu batılılık modernlik gibi konulardan çok kendi değerlerini kendi kültürlerini önemsiyorlar. Bu nedenle burada daha doğulu bir mentalite var diyebilirim” SIRBİSTAN7 / BATI BALKANLAR / ERKEK / 27 YAŞ

“Buraya gelmeden önce Türkiye’nin batılılık doğululuk konusunda Rusya gibi olduğunu varsaymıştım. Sonuçta batıya göre bize daha yakın. Ama gelince gördüm ki Türkiye Rusya’ya göre daha doğulu bir ülke. Doğu anlayışı var burada. İnsanların

yaşayışlarında vs. bu çok belli oluyor. Çok daha dindarlar ve gelenekçiler ve kolektivistler mesela.” RUSYA2 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 26 YAŞ

“Türkiye ve Rusya’yı tarihsel olarak doğulu olarak görüyordum. Ama buraya gelince Türkiye’nin daha doğulu bir tarzı olduğunu gördüm” RUSYA3 / DOĞU KOMŞULUĞU / ERKEK / 25 YAŞ

Cezayir ve İspanya’dan gelen iki öğrenci ise Türkiye’nin bu iki zıt kutup arasında bir denge kurabildiğini belirtmişler ve bu durumun onların dikkatlerini çektiğini söylemişlerdir.

“Türk insanları doğu-batı kültürleri arasında denge kurmakta ve Türkiye’ye ait özgün bir yaklaşım geliştirmekte gerçekten çok başarılılar.” CEZAYİR7 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 37 YAŞ

“Türkiye Avrupa ve Doğu özellikle de Arap dünyası arasında muhteşem bir denge kurmuş” İSPANYA3 / GÜNEY AVRUPA / ERKEK / 25 YAŞ

Pakistanlı bir öğrenci ise kılık kıyafetteki farklılığı Türkiye’nin batı dünyası ve Avrupa kültürüne yakınlığı ile ilişkilendirmektedir.

“Burada pek çok şey farklı değil. Ama insanların giyinişi çok farklı. Bu giyim tarzı Avrupa’dan alınmış. Avrupalılar gibi giyiniyor insanlar. Ben günlük giyim kuşamda biraz daha Türk dokunuşu beklerdim. Yani Türkiye’ye özgü bir giyim anlayışı olmalı bence” PAKİSTANI / ASYA / ERKEK / 28 YAŞ

Çalışmamızın din başlığında görüşlerini paylaştığımız Faslı bir öğrenci de Türkiye’nin Avrupa’ya dolayısıyla batıya daha fazla yakın görünmeye çalıştığını; giyim kuşamlarının ve dine karşı yaklaşımlarının batı yanlısı olma eğiliminde olduğunu iletmışlerdir. Bu nedenle öğrencilerin Türkiye’ye dair Doğululuk-Batılılık oryantasyon şemasının bozuma uğradığı söylenebilir.

2.1.13. Kişisel Alan ve Özel Yaşam

Mahremiyeti ve özel alanı düzenlemek hemen hemen her kültürde mevcut olan bir evrensel yaklaşımdır. Ancak insanların “mahremiyet sınırlarını düzenlemek için kullandıkları belirli davranışsal ve psikolojik mekanizmalar” kültürel olarak birbirinden farklılık gösterir. 1960’lardan beri yapılan çalışmalar mahremiyetin çoğunlukla bireyin çevresine ve özel alanına fiziksel erişimle ilgili olduğu kabul edilmiştir. Bu çalışmaların sonuçlarına göre farklı kültürlerdeki insanlar bir evrensel olarak mahremiyet kavramının farkındadırlar ve fiziksel mahremiyetlerini düzen gücüne sahiptirler ancak mahremiyete dair belirli psikolojik ve davranışsal mekanizmalar kültürden kültüre değişiklik göstermektedir (Li, 2022:267-268).

Edward Hall proxemiks kuramında özellikle fiziksel alanın kullanım çapı ve mesafesinin kültürel boyutuna, bu mesafenin koku, görüntü, sıcaklık, dokunma gibi fiziksel uyaranlar bağlamında kültürel olarak belirlendiğini belirtmiştir. (1969:41-73). Hall’e göre bu mesafeler dört farklı başlığa ayrılır: Sadece duygusal çekim duyulan kişilerin bulunmasına izin verildiği ve yoğun fiziksel temasa izin verildiği *samimi* alan, yakın arkadaşlar ya da aile üyeleri ile etkileşimlerin gerçekleştiği *kişisel* alan, tanıdıkların bulunduğu *sosyal* alan ve kamusal alanda tanıdık olmayanlarla etkileşimlerin gerçekleştiği *kamusal* alan (1969:113-125).

Bu sınırların korun(a)maması iki türlü sonuca yol açmaktadır. Bunlardan birincisi alışkın olunan mesafeden daha yakın temas sonucu oluşan mahremiyet hissinin kaybıdır. İkincisi alışkın olunan mesafeden daha fazla bir mesafe edinilmesi durumunda mesafe konan kişinin hissettiği soğukluk ve dışlanmışlık hissidir.

Alanların kültürelliği bu alan boyutlarının kanıksanmasına ve sezgisel olarak ayarlanmalarına, ancak ihlal edildiklerinde fark edilmelerine ve fark edildikleri anda dikkatli zihin olarak isimlendirdiğimiz zihin modunun devreye girmesi ile birlikte beynin normalden fazla enerji harcamasına neden olmaktadır. Bu bağlamda mahremiyet sınırları da bir kültürel şemadır.

Araştırmamıza katılan öğrenciler de Türkiye’deki yaşantıları boyunca kendi kültürlerinden alışkın oldukları hem fiziksel hem de sosyal mahremiyet sınırlarından farklı sınırlarla karşılaştıklarını iletmektedirler.

Romanyalı bir öğrenci yaşadığı problemlerden bahsederken insanların fiziksel mesafeyi korumadığından yakınmaktadır.

“Burada insanlar kişisel alan diye bir şeyin varlığından haberdar değiller gibi görünüyor. Sürekli olarak tanımadığım birileri ile yakın ya da fiziksel temasa girmek zorunda kalıyorum. İnsanlar buna hiç dikkat etmiyorlar. Bundan gerçekten hoşlanmıyorum” ROMANYALI / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 23 YAŞ

Sivas’ta kiraladığı bir evde yaşayan Ukraynalı bir öğrenci, evine gelen misafirlerin kendisinin alışkın olduğu ve uyulmasını beklediği mahremiyet sınırlarına uymamasına şaşırılmaktadır. Ona göre ev mahrem bir yerdir ve eve gelen misafir ev sahibinin belirlediği mahremiyet sınırları içerisinde hareket etmelidir.

“Benim ülkemde insanlar insanların kişisel eşyalarına dokunmamaya ya da özel odalarına girmemeye dikkat ederler. Burada insanların bunu o kadar umursamadığını düşünüyorum. Evime gelen herkes buranın “başkasının evi” olduğunu unutup gibi” UKRAYNALI / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 18 YAŞ

Cezayirli ve Ukraynalı öğrencilerin bazıları ise fiziksel mesafeden çok bir sosyal mahremiyetin ihlalden bahsetmektedirler.

“Buradaki insanlar gerçekten fazla meraklılar. Daha ilk görüşmemizde oldukça kişisel sorular soruyorlar. Kaç yaşındasın, ne iş yapıyorsun, maaşın ne kadar, kocan ne iş yapıyor ne kadar para alıyor gibi. Bunlar Cezayir’de oldukça özel sorular ve bunların tanımadığın bir kişi tarafından sorulması ve bu konuların tanımadığın insanların olduğu ortamlarda konuşulmasından hiç hoşlanmıyorum” CEZAYİRLİ / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 32 YAŞ

“İnsanlar sizi rahatsız edecek seviyede meraklı. Örneğin, bana sık sık yaşı, gelirim, babamın işi ve diğer kişisel sorular soruldu. Cezayir'de de meraklı insanlar var evet ama tanımadığın biri sana yaşını sormaz, bunun biraz kaba olduğunu söylememe bile gerek yok.” CEZAYİR 2 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 29 YAŞ

Ukraynalı bir öğrenci Türk insanının evli çiftlere yaptığı çocuk baskısının bir mahremiyet ihlali olduğunu düşünmektedir.

“Burada insanların tanımadıkları daha ilk kez gördükleri evli ve çocuğu olmayan çiftlere sürekli olarak çocuk baskısı yaptığını gördüm. “Çocuk yapın, aa çocuğunuz yok mu, çocuksuz olmaz, yapın yapın”. Buna anlam vermek gerçekten zor. Benim ülkemde bu tip istekleri ya da soruları en fazla anne baba sorabilir ki onlar bile ısrarcı olmazlar. Çocuk yapıp yapmamak özel hayattır kendi kararındır tanımadığınız insanları ise hiç ilgilendirmez ilgilendirmemeli. Ulu orta konuşmak hiç doğru değil. Hatta ben bunu biraz yatak odası mahremiyetine saygısızlık olarak görüyorum.” UKRAYNA 3 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 19 YAŞ

2.1.14. Ticaret ve Alış-Veriş

Hem satıcı olarak hem de alıcı olarak ticaret günlük hayatın kaçınılmaz bir parçasıdır. Ticaret olmaksızın bir hayatın devam etmesi mümkün değildir. Tıpkı diğer kültürel şemalarda olduğu gibi ticaret ve alış veriş pratikleri de kültürden kültüre değişiklik göstermekte, bu farklılıklar ise o kültüre yeni dahil olmuş kişinin dikkatini çekebilmekte bir başka deyişle kültürel şemalarını bozuma uğratabilmektedir.

Uluslararası öğrenciler de tıpkı diğer insanlar gibi ihtiyaçlarını karşılamak üzere gündelik yaşantılarının bir parçası olarak ticari kişi ve kurumlarla ilişki kurmaktadır. Bu deneyimleri esnasında karşılaştıkları farklılıkları, Türkçe bilene ikram, müşteriye ilgi biçimi, pazarlık, yabancıyı dolandırıcılık, poşetleme, müşteri tavrı, ticaret saatleri, ürün fiyatları, birbirinin yerine hesap ödeme başlıklarında iletmektedirler.

Sırbistanlı bir öğrenci Türkiye’deki garson profiline dair şaşkınlığını ifade etmektedir.

“Hayatımda restoranlarda hiç bu kadar samimi garsonlar görmemiştim. Ne kadar becerikli ve nazik olduklarına halen inanamıyorum. Benim ülkemde böyle bir tavır görmek neredeyse imkânsız.” SİRBİSTAN7 / BATI BALKANLAR / ERKEK / 27 YAŞ

Rusya’dan gelen bir öğrenci de bir satıcı profili farklılığından bahsetmektedir

“..Saticılar da çoğunlukla güler yüzlü. Rusya’da kasiyerlerin suratsızlığı çok meşhurdur” RUSYA1 / DOĞU KOMŞULUĞU / ERKEK / 23 YAŞ

Bosna Hersekli bir öğrenciye göre satıcıların bu “yakın” tavrın arkasında iyilik değil ticari bir amaç vardır. Ayrıca satıcının alıcı ile kuracağı ya da sahip olduğu yakınlık ürün fiyatını doğrudan etkilemektedir.

“Evet satıcılar genelde çok iyi davranıyorlar ama bu iyilik için bir iyilikten ziyade satış gerçekleştirmek için yapılan sahte bir tavır. Bir de Türklerin ilginç bir alış-satış mantıkları var. Saticılar fiyatlarını sana göre değiştirebiliyorlar. Örneğin satıcı seni tanıyorsa ya da sevdiyse alacağın ürünün fiyatında indirim yapabiliyor. Bosnalılar asla böyle bir şey yapmaz. Pazarlık olmaz. Fiyatlar sabittir.” BOSNA HERSEK3 / BATI BALKANLAR / KADIN / 21 YAŞ

Öğrenciler satıcıların kendilerinin yabancı olduğunu anladıklarında sattıkları ürünün fiyatını artırdıklarını ya da daha fazla ürün satmaya çalıştıklarını iletmektedirler

“Türkiye’de satıcılar senin yabancı olduğunu anladıklarında fiyatı artırabiliyorlar.” ROMANYA4 / DOĞU KOMŞULUĞU / ERKEK / 24 YAŞ

“Bazı insanlar bizim yabancı olduğumuzu fiyatları bilmediğimizi görüp bizi dolandırmaya fazla para almaya çalıştılar. Çok çirkin bir davranış bu” İRAN2 / ORTA DOĞU / KADIN / 29 YAŞ

“Türkiye’de çoğu kez beni kazıklamaya çalıştılar. Küçük dükkanlarda sürekli olarak siparişime ekstra bir şey eklemek istediler. Sadece benden daha fazla para alabilmek için. Bu bana rahatsız edici geldi. Çünkü ben eğer başka bir şey istersem kendim söylerim. Bunu da al bunu da al diye ısrar etmek hoş değil. Ruslar bunu yapmaz. Sadece başka bir şey var mı diye sorarlar. Al diye ısrar etmezler.” RUSYA3 / DOĞU KOMŞULUĞU / ERKEK / 25 YAŞ

Cezayirli bir öğrenci ise satıcının değil müşteri profilinin kendi ülkesindekine göre farklılığından bahsetmektedir

“Cezayir’de tüm dükkanlarda poşetlerden para alınmaz. Bir de satıcılar senin aldığın ürünleri kendileri poşete koyar. Burada insanlar bir ürünü alıp deneyip öyle ortada bırakıyorlar. Cezayir’de ise çalışanlara saygıdan ötürü insanlar inceledikleri fakat almayacakları şeyleri yerlerine koyarlar.” CEZAYİR1 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 32 YAŞ

Ürdün’ün Irbid şehrinden gelen iki öğrenci ise Türkiye’de ticari faaliyetin icra edildiği saatlerin kısıtlılığından bahsetmektedir:

“Türkiye’deki tüm dükkanlar Ürdün’dekine göre çok erken kapanıyor. Bu yüzden bazen akşamları bir şey satın almak oldukça zor oluyor” ÜRDÜN3 / ORTA DOĞU / KADIN / 21 YAŞ

“Burada bir farklılık gördüm. Ürdün’de gece 12’de de dışarı çıksan normal bir hayat var, yani tüm dükkanlar kafeler vs açıktır. İnsanlar alış veriş yapmaya eğlenmeye devam ederler. Sivas’ta akşam 7-8 gibi hayat bitiyor sanki. Her şey kapanıyor.” ÜRDÜN2 / ORTA DOĞU / KADIN / 22 YAŞ

Somalili bir öğrenci insanların birbirlerinin hesabını ödemesine dair şaşkınlığını ve hoşnutluğunu ifade etmektedir

“Burada restoranlarda insanlar bazen senin yemeğinin ücretini de kendileri veriyorlar. Sadece kibarlık için. Bu inanılmaz hoşuma gitti.” SOMALİ / SAHRAALTI AFRİKA / ERKEK / 30 YAŞ

Rusya’nın Moskova kentinden gelen ve iyi derecede Türkçe bilen bir öğrenci bir yabancı müşterinin Türkçe biliyor olmasının, satıcıların ona karşı davranışlarını değiştirdiğini gözlemlemiştir.

“Bir dükkâna girdiğinde özellikle pazarda ya da cafede, insanlar sizin bir yabancı olarak Türkçe bildiğinizi görünce size ücretsiz ürünler verebiliyorlar. Rusya’da bunu asla yapmazlar.” RUSYA4 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 20 YAŞ

2.1.15 Yüksek Bağlamlı İletişim & Düşük Bağlamlı İletişim

İletişim tüm canlılar için olduğu gibi insanoğlu için hayatidir. Bir başka deyişle iletişimin olmadığı bir hayat düşünülemez. İnsanoğlunun iletişim boyutu ise oldukça karmaşık süreçler içerir. İşleri daha da karmaşık hale getiren ise iletişimi oluşturan büyükten küçüğe tüm unsur ve süreçlerin kültürelliğidir. Edward Hall’e göre iletişimin kendisi kültürdür, kültür de iletişimdir (Akt. Kartarı, 2014).

Araştırmamıza katılan öğrenciler Türkiye’de insanlar arasındaki genel iletişim tarzını, yüksek bağlam & düşük bağlam, konuşulan konular, resmîlik informellik, direktlik dolaylılık, konuşkanlık&sessizlik başlıklarında farklı bulduklarını belirtmektedirler.

Özellikle Doğu Komşuluğu bölgesinden gelen öğrenciler Edward Hall’ün Enformasyon Sistemleri Kuramı’nda ortaya koyduğu yüksek bağlam & düşük bağlam farklılığından bahsetmektedir. Yüksek bağlamlı iletişim “enformasyonun çoğunun iletişimin gerçekleştiği fiziki bağlamda veya alıcıda bulunduğu ve azının kodlanarak

verildiği” iletişim şekli (Hall, 1976:91) olarak tanımlanmaktadır. Yüksek bağlamlı kültürler anlamı bir şey hakkında ne söylendiğinden ve kelimelerden çok nasıl söylendiğinden ve ortamda bulunan ekstra unsurlardan hareketle çıkaran kültürlerdir. Düşük bağlamlı kültürlerde ise bunun tam tersi bir durum vardır. Söylenmek istenen anlamın büyük çoğunluğu gönderilen sözlü kodda yani kelimelerdedir. Bağlam ikinci plandadır.

Rusya ve Ukrayna’dan gelen öğrenciler Türkiye’deki iletişimin dolaylı tarzından hoşlanmadıklarını belirtmektedirler.

“Burada farklı bir iletişim tarzı var. İnsanların söyledikleri ile yaptıkları arasında bir fark hissediliyor. Söyledikleri pek çok şey davranışa yansımıyor. Söylenmek için söylenmiş gibi görünüyor. Rusya’da insanlar bir şey söylüyorlarsa en azından yapmak için uğraşırlar. Burada öyle değil.” RUSYA2 / DOĞU ORTAKLIĞI

“Burada insanlar sevmedikleri insanlarla iletişime girdiklerinde sevmediklerini çoğunlukla gizliyorlar ya da yüzlerine söylemiyorlar. Samimiyet de o kadar gerçekçi görünmüyor. Mesela iki tane görüşmek istemeyen insan konuşma esnasında “görüşelim” diyorlar. Ama sonunda görüşmüyorlar. Ortam gereği söylenmiş oluyor bu söz” UKRAYNA3 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 19 YAŞ

“İnsanların söylemek istediklerini direkt söylemiyorlar bunun yerine konuşmalarından hareketlerinden senin çıkarman gerekiyor. Bunu da senden bekliyorlar. Anlamadığında kızıyorlar ya da üzülüyorlar. Ben eğer sen söylemezsen nereden bilebilirim ki?” RUSYA4 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 20 YAŞ

Ukraynalı bir öğrenci Türklerin iletişim kurarken sözler kadar duygularını belli eden jest ve mimik kullandıklarını ifade etmektedir. Bu da yüksek bağlamlı iletişim kuran kültür gruplarının bir özelliğidir.

“Buradaki insanlar konuşurken duygularını çok belli ediyorlar. Çok canlılar ve çok fazla jest-mimik kullanıyorlar” UKRAYNA1 / DOĞU ORTAKLIĞI / KADIN / 18 YAŞ

Bosna Hersek ve Ürdün’den gelen iki öğrenci ise Türkiye’deki iletişim tarzını kendi ülkelerindekine göre daha informel bulmaktadır

“Türkiye’de başkaları ile iletişim kurarken bizdekinden daha fazla esneklik var. O kadar resmi olmak pek gerekmiyor” ÜRDÜN2 / ORTADOĞU / KADIN / 22 YAŞ

“Bosna’da genel olarak Türkiye’ye göre daha resmi bir iletişim var. Aile ile bile belirli bir çizgide iletişim kurulur.” BOSNA HERSEK2 / BATI BALKANLAR / KADIN / 21 YAŞ

2.2. Diğer Tespitler

2.2.1. Yabancı Dil Sorunu

Dil, kültür, iletişim ve adaptasyon arasındaki kaçınılmaz bir bağlantı olduğu konusunda bir görüş birliği vardır (Shaules 2016:2). Her bir unsurun varlığının ya da yokluğunun, var ise miktarının, yok ise eksikliğinin bir diğerini etkilediği, iç içe geçerek başlı başına bir bütünü oluşturan bir ilişkiler ağıdır bu. Tıpkı varoluş gibi insanın farklı bir kültür içerisindeki varlığı esnasında bu ağ içerisindeki konumu hayati önem taşımaktadır.

Öğrencilerin neredeyse tamamı, kendileri ile yapılan görüşmelerde Erasmus programı kapsamında Sivas’ta bulundukları süre boyunca karşılaştıkları en büyük sorunun yabancı dil olduğunu belirtmişlerdir.

Bu problemin öğrenciler tarafından ifade edilen iki hâli vardır. Birincisi Türkiye’de özellikle Sivas’ta insanların büyük çoğunluğunun İngilizce konuşmamasıdır. Yerel halk içerisinde İngilizce bilen kişi sayısının azlığı öğrencilerin iletişimlerini ve dolayısı ile yeni kültür içerisindeki sosyal yaşamlarını

zorlaştıran bir durum olarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda öğrenciler yabancı dili, iletişimi zorlaştıran bir engel, onların kullandığı kelime ile bir *bariyer* olarak tanımlamaktadırlar. Katılımcıların büyük çoğunluğu için bu engeli yaratan taraf Türklerin yabancı dil bilmemeleridir.

“Burada insanlar bir yabancı dil bilmiyorlar. Özellikle hastanelerde bir şey anlatabilmek çok zor.” UKRAYNA1 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 18 YAŞ

“Yeterli dil becerisi olmayan insanlarla iletişim kurmak açıkçası bana pek keyifli gelmiyor” MOĞOLİSTAN1 / ASYA / ERKEK / 38 YAŞ

“Dili öğrenmek zorunda olmak gerçekten zordu. Arkadaşlarla ve öğretmenlerle iletişim konusunda çok zorlandım. Çünkü sadece Türkçe konuşuyorlardı.” ETİYOPYA3 / SAHRA ALTI AFRİKA / ERKEK / 40 YAŞ

“Söylemek istediklerimi birilerine anlatmak çok zordu çünkü insanlar genelde İngilizce bilmiyorlar. Bu özellikle alışverişte, zamanımı ayarlamada, seyahatte ve özellikle sağlıkta büyük problem. PAKİSTAN3 / ASYA / ERKEK / 39 YAŞ

“İnsanlar Türkçe’den başka bir dil konuşmuyorlar. Bu da çok zor bir şey.” TUNUS3 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 30 YAŞ

“İlk engel dil meselesi. Burada birkaç dil konuşabilen bir kişiyi çok nadiren bulabiliyorsunuz. Fransızca’yı ise neredeyse hiç kimse konuşmuyor” CEZAYİR7 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 37 YAŞ

“Karşılaştığım en büyük zorluk dil ve yabancı dil konuşma meselesi. Türklerin çoğu yabancı dil konuşamıyorlar. Bence başka dilleri bilmek kültürlerarası bariyerleri ortadan kaldırabilir.” FAS5 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 31 YAŞ

“İlk geldiğimde çok endişeliydim. Çünkü kimse beni anlamıyordu. İlk geldiğim gün yurttaki kimse ile iletişim kuramadım. Derdimi anlatamadım. Beni anlamıyorlar ve anlamadıkça ters davranıyorlardı. Oturdum ağladım. Kimse ile konuşamayacağımı düşündüm bir an. O yüzden en zorlandığım şey insanların İngilizce bilmemeleri gerçeği ile yüzleşmek oldu. Korkunçtu” SIRBİSTAN2 / BATI BALKANLAR / KADIN / 21 YAŞ

“İnsanların İngilizce bilmemelerini hiç sevemedim. Biraz Türkçe öğrenene kadar çok zorluk çektim” BOSNA2 / BATI BALKANLAR / KADIN / 21 YAŞ

“Dil büyük bir bariyer. Akademide bile iyi İngilizce konuşabilen çok az insan var” ETİYOPYA2 / SAHRA ALTI AFRİKA / ERKEK / 35 YAŞ

Bazı öğrenciler ise dil bilme(me) sorununun Türklerin değil öğrencilerin kendi eksiklikleri olduğunu ifade etmişlerdir. Onlara göre dil bilmesi gereken kişi yerel halk değil yabancıdır. Dilin öğrenilmesi durumunda yerel halk yabancılara gerekli kolaylığı ve yardımı sağlamaktadır.

“Dil farklılığı burada beni en çok zorlayan şey oldu. Ama bu sonuçta benim eksikliğim. Gelmeden önce dili öğrenmek gerek” KÜBA1 / LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER / KADIN / 34 YAŞ

“Türkçe öğrenmemiş biri için burada yaşamak biraz zor. Bir yabancı olarak eğer dili yeterince öğrenirseniz probleminiz kalmaz. Türkler size her alanda gerçekten yardımcı oluyorlar. CEZAYİR4 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN 30 YAŞ

“Dil beni zorladı. Türkçe konuşabiliyorum ama rahatça konuşamadığım için biraz zorlanıyorum. Daha iyi öğrenmem gerek” MOLDOVA2 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 24 YAŞ

“Türkiye’de yaşamak bir Arap öğrenci için zor değil. Kültürel ortaklığı düşündüğünüzde. Ama dil gerçekten büyük problem. Kesinlikle Türkçe öğrenmek gerekiyor.” ÜRDÜN4 / ORTA DOĞU / ERKEK / 22 YAŞ

“Karşılaştığım en büyük zorluk dil. Avrupa ülkelerinde biz İngilizceyi ortak bir iletişim dili olarak kullanıyoruz. Fakat burada insanlar sadece kendi anadillerini kullanıyorlar. Mesela İspanya’da bir üniversitede okumak için ikinci bir dili en az B1 seviyesinde bilmek şart. Ayrıca Türkçe öğrenmekte de çok zorlanıyorum. Türkçe öğretim tarzı da bana uygun değil. Bazen hiçbir ilerleme kaydedemediğimi düşünüyorum” İSPANYA3 / GÜNEY AVRUPA / ERKEK / 25 YAŞ

“İletişim kurabilmek ve deneyimi tam anlamıyla yaşayabilmek için aynı dili konuşmak gerekli” KÜBA2 / LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER / KADIN / 31 YAŞ

“Zorlandığım şeylerin başında dil bariyeri geliyor tabi ki. Burada İngilizce bilen birine rastlamak oldukça zor. Fakat bu beni biraz Türkçe öğrenmeye motive etti.” MOĞOLİSTAN2 / ASYA / KADIN / 26 YAŞ

“En çok zorlayan şey dil evet ama sonuçta öğrenmek zorunda kalıyorsun bu da bir kazanım.” TUNUS1 / GÜNEY AKDENİZ / KADIN / 26 YAŞ

İkinci durum ise öğrencilerin ana dilleri yerine bir başka dili konuşmak zorunda kalmalarıdır. Araştırmaya katılan öğrencilerden Gana ülkesinden katılanlar haricindeki tüm öğrencilerin anadilleri İngilizce’den farklıdır. Bu diller Rusça, Arapça, Fransızca, İspanyolca, Rumence, Ukraynaca, Kırım Tatarca, Amharcadır. Anadilin dışındaki bir dili konuşmak zorunda olmak beynin normal tüketimin üstünde bir enerji harcama haline geçmesine ve kültür şokunun derecesinin artmasına neden olmaktadır.

“Yaşadığım en büyük zorluklardan biri... Anadilimi konuşamamak tabi ki... Türkçe biliyorum ama yine de anadilde konuşmamak çok ama çok zor. Üstelik burada yaşayan

insanlar İngilizce de konuşamıyorlar” RUSYA4 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 20 YAŞ

“Bir problemini hemen bulduğun ilk kişi ile dil bilmediğin için paylaşamamak, bu problemleri ana dilinden başka bir dilde anlatmak zorunda olmak gerçekten yorucu.” KOLOMBİYA2 / LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER / ERKEK / 20 YAŞ

“Türkçe biliyorum. Oldukça iyi seviyede olduğumu da düşünüyorum. Ama yine de sonuçta Türkçe benim için bir yabancı dil. Ve yabancı bir dil konuşmak zorunda olmak zor bir şey. Zihnen yoruluyorum” BOSNA HERSEK1 / BATI BALKANLAR / KADIN / 21 YAŞ

“Yerli insanlarla kendi dilin dışında bir dille konuşmak zorunda olmak hiç kolay değil. Çok daha zor bir şey.” CEZAYİR8 / GÜNEY AKDENİZ / ERKEK / 35 YAŞ

“Gelmeden önce Türkçe biliyordum. Ama bilmek ile onu konuşmak gerçekten farklıymış. Bunu deneyimlemek de çok farklı geldi bana. Yani bir dil bilsen de sonuçta yabancı dil. Kendini istediğin gibi anlatamıyorsun.” MOLDOVA4 / DOĞU KOMŞULUĞU / KADIN / 21 YAŞ

2.2.2. “Yüz” ve Farklılığın Sorunsalı

Alan araştırmam boyunca ve öğrenciler ile yaptığım görüşmelerde onların olumsuz olarak nitelendirebileceğimi düşündükleri farklılıkları dile getirmekte tereddüt yaşadıklarını, bunlardan bahsederken ise kelimelerini daha dikkatli seçmeye çalıştıklarını gözlemledim. Bunun en büyük sebeplerinden birinin araştırmacı olarak benim de yorumladıkları kültürün bir mensubu olmam nedeniyle yaşadıkları olumsuz deneyimlerin benim tarafımdan bir eleştiri olarak algılanabileceğini ve kültürümün eleştirildiğini düşündüğümde yaşayabileceğimi öngördükleri olumsuz hissiyat olduğunu hissettim. Bu ihtiyatlı yaklaşım özellikle daha çok dolaylı iletişim (indirect communication) tarzına sahip olan Güney Akdeniz, Latin Amerika, Orta Doğu ve Sahraaltı Afrika ülkelerinden gelen öğrencilerde daha fazla öne çıkmaktaydı.

Bunun temelinde sosyoloji ve antropoloji yazınında İngilizce *face* kelimesinden direkt çeviri olarak *yüz* ismi ile nitelenen ve prestij; onur, saygı, haysiyet, statü, itibar, sosyal kabul veya iyi isim anlamlarına gelen duygu olduğuna şüphem yok. Bu duygu pek çok kültürde kültürleme sürecinde kişiye koruması öğretilenen bir değerdir. Kişinin mensubu olduğu kültürde yaşanan ve onun için normal olsa da yabancı kişi için farklı ve bazen olumsuz olan deneyimlerin dile getirilmesi kişi tarafından onun kültürüne dair bir eleştiri olarak algılanabilir ve *yüz* hissiyatını zedeleyebilir.

Bu noktada öğrencilerin ilk olarak farklılıklardan bahsetmek yerine aynılıkları ve benzerlikleri vurgulamaya çalıştıklarını fark ettim. Farklılıklardan bahsetmek yerine “kültürlerimizin arasında pek fark olmadığını” söyleyip sorumu geçiştirmeye çalışmaktaydılar. Ya da ısrarla kültürlerimizin arasında hiçbir fark olmadığını iddia eden öğrencilerle de karşılaştım. Özellikle Tunuslu öğrencilerde böyle bir yaklaşım gözlemledim. Konuşmaları ve hareketleri ,“fark” “farklı olmak” “farklılık” gibi kavramların onlar için olumludan ziyade olumsuz bir tona ve anlama sahip olduğuna dair işaretler veriyordu.

Kendilerine bu hissiyatı anladığımı misafir olunan bir ortamda ev sahibi ülkenin kültüründen özellikle de farklılıklardan bahsetmenin zor ve riskli olduğunu bildiğimi ancak bu çalışmanın bilimsel bir gerekçe ile yapıldığını ve çalışmanın dayandığı paradigma gereği çalışmaya değerini katacak olan şeyin onların gerçek düşünceleri olduğunu söylediğimde ve söyledikleri farklılıklarla olumlu tepkiler vererek ilgilendiğimde ise daha rahat cevaplar veriyorlar söylediklerini örneklendiriyorlar, farklılıklar konusunda konuşmaya daha açık hale geliyorlardı. Bu sayede onlarla iletişim kurmam daha kolaylaştı. Bu durum bana farklılığın sorunsallığını ve bu kavram üzerinde tekrar düşünmem gerektiğini bir kez daha göstermiş oldu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SONUÇ VE TARTIŞMA

21. yy' ılım teknolojik ilerlemeleri, ulaşım maliyetlerinin karşılanabilir seviyelere ulaşması, internet gibi gelişmeler, var olduğu günden bu yana hayatını hep öteki ile iletişim kurarak sürdürmek zorunda olan insanoğlunun diğer kültürler ile olan temasına hiç olmadığı kadar ivme kazandırmış, kültürlerarası iletişimi ve teması sadece belirli ve şanslı bir azınlığın ayrıcalığı olmaktan çıkararak gündelik hayatın normal hatta kaçınılmaz bir parçası haline getirmiştir. Artık farklı bir kültürde bulunmak, farklı bir ülkeye ziyarete gitmek, farklı bir ülkede çalışmak ya da okumak normal hatta başarılı bir profesyonel ya da akademik yaşamın bir gereksinimidir. Öte yandan milyonlarca insan göç olgusunun aktif failleri haline gelmiştir. Bu bağlamda kültürlerin birbiri ile teması kaçınılmazdır.

Bu kaçınılmaz temas, iyi niyetle ve hatta belli bir farkındalıkla gerçekleşse dahi, her zaman istenilen toleransı ve anlaşmayı sağlamamakta, hatta bazı durumlarda istenmeyen anlaşmazlıkları ve yanlış anlamaları, uyumsuzlukları dışlamaları, nefret suçlarını tetiklemekte ya da başlatmaktadır. Bunun maddi ve manevi sonuçları hem bireyleri hem kurumları hem toplumları hem de tüm insanlığı etkilemekte, kimi zaman bir bireyin yıllar boyu sürececek bir travma yaşamasına kimi zaman ise dünya barışını tehdit edecek sonuçlara ulaşabilmektedir.

Öte yandan beyinbilim alanında son yıllarda ivme kazanan çalışmalar insan beyninin işleyişi ve kültürün bilişsel boyutu ile ilgili önemli bulgular ortaya koymuştur. Bilişsel bağlamda kültür, evrimsel süreçte deneyim dolayımı ile elde edilen ve insanın etrafındaki dünyayı algılayabileceği miktarda kategorize ederek anlamlandırmasını sağlayarak yokluğunda yaşanacak fazla enformasyon yüklenmesine engel olan bir insani yaratımdır. Bu kategorize işlemi sonucunda insan etrafını minimum bilişsel eforu sarf ederek maksimum sonucu almak üzere, kendi kapasitesi içerisinde anlamlandırır.

Bu kategorizasyon işleminin en önemli unsuru şemalardır. Bilişsel şemalar, çevremizdeki bilgileri algılama, hatırlama ve anlama konusunda hayati bir rol oynayan

zihinsel yapılardır. Şemalar bilişsel kaynakların verimli kullanılması amacıyla, yeni bilgiyi anlamak ve onu hâlihazırda bilinenlerle ilişkilendirmek için bir çerçeve sağlayarak, bireylerin yeni bilgileri mantıklı ve kolayca anlaşılabilir bir şekilde düzenlemelerine yardımcı olurlar. Şemalar aynı zamanda insanların etraflarındaki örüntüleri tespit ederek gerçekleşecek olaylar hakkında tahmin yürütmesine de imkân sağlarlar.

Kültürel şemalar ise bir kültürün mensuplarının “şeylerin nasıl olması gerektiğine dair” ortak ya da benzer varsayımlarıdır. Bu varsayımlar benzer kültürel ortamlarda bulunan kişilerin ortak deneyimleri ile oluşarak ve güçlenerek dünyayı benzer şekilde anlamlandırmalarını sağlar. Bilişsel antropologlar her kültürün kendine özgü mental kategorilerinin izini sürerek ve insan zihni ile kültür arasındaki bağlantıyı anlamaya çalışır. O kültürün mensuplarının zihinlerindeki ortak mental haritaları betimlemeyi amaçlar.

Kültürleme sürecinde elde edilen ve beynin oldukça az efor sarf ederek dünyayı algılamasına yardımcı olan bu kültürel şemalar, harcanan enerjinin azlığı nedeniyle giderek yalnızca bilinç dışında işlev görmeye başlar ve sadece ihlal edildiklerinde yani kişi onlara uymayan bir enformasyonlar kümesi ile karşılaştığında gün yüzüne çıkarlar. Böyle bir ihlalin yüksek miktarda olması yani kişinin mensubu olduğu kültürün dışına çıkarak kültürel şemalarının bozuma uğraması beynin normalde kanıksadığı ve sezgisel olarak hareket ettiği şeyler için bile normalin üstünde efor sarf etmesine neden olur. Normalin üzerinde beyin faaliyetinin sonucu olan ve çoğunlukla kişinin yıpranmış hissettiği evi özlediği ama bazen de kişinin yeni çevresindeki her şeye büyük bir merak ve ilgi duyduğu bu ruh haline kültür şoku denir. Farklı bir kültürde bir süreliğine bulunan herkes yüksek ya da düşük oranda kültür şokunu deneyimler.

Bilişsel antropoloji perspektifinden bakıldığında kültürü kolektif bir zihin yazılımı olarak gören ve kültür şokunun kültürel şemaların bozuma uğraması ile oluştuğu kuramı ile hareket eden araştırmamız, Erasmus programı ile Sivas Cumhuriyet Üniversitesi’nde bir dönemliğine hareketlilik gerçekleştirmek üzere Sivas’a gelen uluslararası öğrencilerin kültür şoku deneyimlerini incelemiş ve bu öğrencilerin deneyimleri esnasında hangi kültürel şemaların bozuma uğradığını

gözlemlemeye ve irdelemeye, bu şemalar arasında bir kültürel ortaklık olup olmadığını anlamaya çalışmıştır.

Çalışmamız öğrencilerin kültürel temelli farklılıkları kısa süre içerisinde fark ettiklerini ve bu farklılıkların onların deneyimleri şekillendirdiğini göstermiştir. Alan araştırması sonucunda öğrencilerin Yabancıya Karşı Misafirperverlik, Bireycilik/Kolektiflik, Fikir Açısı, Yabancılık, Zaman Yönelimi, Hiyerarşi, Din, Toplumsal Cinsiyet, Yeme-İçme Düzenleri ve Biçimleri, Sigara Kullanımı, Kural Oryantasyonu, Doğululuk Batıllık Oryantasyonu, Kişisel Alan ve Özel Yaşam, Ticaret ve Alışveriş, Yüksek Bağlamlı İletişim & Düşük Bağlamlı İletişim şemalarının bozuma uğradığı, Yabancıya karşı tavır, Toplumsal Cinsiyet ve Din gibi şemaların çalışmadaki tüm kültür gruplarından gelen öğrencilerde bozuma uğradığı diğerlerinde ise belli seviyelerde bölgesel bazda kültürel ortaklıklar ve ağırlıklar bulunduğu tespit edilmiştir. Genel bir çerçeve ile bakıldığında öğrencilerin en çok insanların davranışlarına dair şemaları bozuma uğramıştır. Bu da uluslararası öğrencilerin bir kültürü en çok etraftaki insanların davranışları ile ilişkilendirdiğine ve değerlendirdiğine dair bir fikir sağlamaktadır.

3.1. Öneriler

3.1.1 Araştırmacılar İçin Öneriler

Çalışmamız, kısıtlılıklar bölümünde belirtildiği gibi, yalnızca Sivas şehrinde Erasmus faaliyeti gerçekleştiren öğrenciler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Özellikle Türkiye gibi ülke için kültürel çeşitliliğin oldukça üst seviye olduğu ülkelerde farklı şehirlerin farklı kültürel bağlamları pratikleri düşünce biçimlerini içerdiği düşünüldüğünde benzer bir çalışmanın ilave sonuçlar verebileceği öngörülmektedir. Bu nedenle çalışma farklı şehirlerdeki üniversitelerde tekrarlanmalı ve sonuçları karşılaştırılmalıdır.

Öte yandan sadece tek bir kültür grubunu hedef alan çalışmaların yanı sıra kültürlerarası çalışmalara da ağırlık verilmelidir. Bu amacın antropolojinin karşılaştırmalı perspektifi ile uyumlu olduğu düşünülmektedir. Bu tip kültürlerarası çalışmalarda en önemli veri toplama tekniklerinden birinin derinlemesine görüşmeler

olduğu düşünülduğünde, çalışmaların daha verimli gerçekleştirilebilmesi ve verilerin daha sağlıklı ve geçerli olabilmesi için antropoloji disiplinde çalışma yürüten araştırmacıların çeşitli yabancı dillerde yetkinliklerinin artırılması gerektiği açıktır.

3.1.2 Uygulayıcılar İçin Öneriler

Uluslararası öğrencilerin yaşadığı zorlukların önemli bir kısmını yeni kültüre adaptasyon süreci oluşturmaktadır. Bu soruna, özellikle Erasmus programının 2015 yılından itibaren Avrupa ile sınırlı kalmaması ve dünyanın neredeyse bütün ülkeleri arasında öğrenci hareketliliği imkânı tanınması ile birlikte, çok farklı kültürel kimlikler dahil olmuştur.

Kültürel adaptasyon ve iletişim, özellikle 21.yy'da kültürlerarası temasın yoğun bir ivme kazanması ile birlikte eğitim-öğretim, işletme, yönetim gibi sektörler için önemli bir mesele haline gelmiştir. Bu kurumlar bünyelerinde çalışan ya da eğitim-öğretim gören ve yurtdışı pozisyonlarında yer alacak kişiler için bu deneyimlerin başarılı şekilde tamamlanması için kültürlerarası uyum eğitimleri düzenlemektedir. Çoğunlukla hedef kültürü temel alan bu eğitimler bireylere içerisinde yaşayacakları kültüre dair çeşitli bilgiler sağlamayı amaçlamaktadır. Ancak çalışmamızın bulguları kültür şoku sürecinde sadece hedef kültürün özelliklerinin ve bileşenlerinin değil aynı zamanda kaynak kültürün ve o kültürde edinilen şemaların da rol oynadığını ortaya koymuştur. Bir başka deyişle kültür şoku tüm kültürler tarafından benzer biçimde yaşanmamakta kişinin kendi kültüründe edindiği kültürel şemalar sürecin belirleyicilerinden biri olmaktadır. Aynı zamanda kültür şoku kaçınılması ve engellenmesi gereken sadece olumsuz bir süreç değil yönetilmesi ve farkındalık sağlanması gereken kaçınılmaz bir süreçtir. Bu bağlamda kurumların, kültürlerarası eğitim programları tasarlarken ve uygularken kıyaslamalı antropolojik yaklaşımdan faydalanmaları ve yalnızca iletişim bilimcileri, sosyologları ve psikologları değil kültürel antropologları da sürece dahil etmeleri önerilmektedir. Ayrıca uluslararası öğrencilerin kültür şoku deneyimlerinde hedef kültürdeki insanların davranışlarının büyük bir rol oynadığı ve bu deneyimlerin çok büyük bir oranının üniversite içerisinde yaşandığı düşünülduğünde, yüksek öğretim kurumlarının başta Erasmus sürecinde uluslararası öğrencilerin en çok muhatap olduğu birim olan Uluslararası/Dış İlişkiler Ofisi, Erasmus Koordinatörlükleri çalışanları olmak üzere üniversite personel ve

öğrencilerine ve şehir halkına yönelik kültürlerarası farkındalık artırma eğitimleri düzenlenmelidir. Bu eğitimlerin tasarlanmasında yukarıda bahsettiğimiz gibi kültürel antropologların etkin rol almasının programların başarısına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Eğitimlere geçerli bilimsel temeli sağlamak üzere beyin&zihin bilim ve kültürel çalışmaların kesişim noktalarından olan bilişsel antropoloji ve kültürel psikoloji alanlarında çalışan akademisyenler teşvik edilmeli, alan kısıtlaması olmaksızın ülke genelinde antropoloji eğitiminin kapsamı ve oranı artırılmalı, antropoloji bir zorunlu ders haline getirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Adler, Peter (1975). "The transitional experience: An alternative view of culture shock" , *Journal of Humanistic Psychology*, 15, 13-23.
<https://doi.org/10.1177/002216787501500403>
- Altuntek, Serpil (2007). Bilişsel Antropoloji. S. Özbudun & B. Şafak, *Antropoloji Kuramlar Kuramcılar* (2. bs). Dipnot.
- Arensberg, Conrad ve Niehoff, Arthur (1964). *Introducing Social Change: A Manual for Americans Overseas*. Aldine Publishing Company.
- Aydın, Suavi (2003). "Kültürleme". *Antropoloji Sözlüğü*. (S. Aydın ve K. Emiroğlu, Ed.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Baltacı, Ali (2019). "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?" . *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 5 (2) , 368-388 . DOI: 10.31592/aeusbed.598299
- Befus, Constance (1988). "A multilevel treatment approach for culture shock experienced by sojourners". *International Journal of Intercultural Relations*, 12, 381-400. [https://doi.org/10.1016/0147-1767\(88\)90032-6](https://doi.org/10.1016/0147-1767(88)90032-6)
- Bennardo Giovanni ve De Munck Victor (2014). *Cultural Models: Genesis, Methods, and Experiences*. Oxford: Oxford University Press
- Berry, John (2005). "Acculturation: Living Successfully in Two Cultures" , *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697-712.
- (1997). "Immigration, Acculturation, and Adaptation", *Applied Psychology*, 46(1), 5-34.
- Bloch, Maurice (1998). *How We Think They Think Anthropological Approaches to Cognition, Memory, and Literacy*. Westview Press.
- Blount, Ben (2011). A History of Cognitive Anthropology. *A Companion to Cognitive Anthropology* içinde (ss. 9-29). John Wiley & Sons, Ltd.
<https://doi.org/10.1002/9781444394931.ch1>
- Bobrow Daniel ve Donald Norman. (1975). "Some Principles Of Memory Schemata". Ss. 131-49 *Representation and Understanding*, editör Daniel G. Bobrow ve A. Collins. San Diego: Morgan Kaufmann.
- Brein Michael ve Kenneth David (1971). "Intercultural Communication and The Adjustment of The Sojourner" , *Psychological Bulletin*, 76, 215-230.
<https://doi.org/10.1037/h0031441>

- Bizumic, Boris. (2015). Ethnocentrism and Prejudice: History of the Concepts. J. D. Wright (Ed.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (2. bs., ss. 168-174). Oxford: Elsevier. doi:10.1016/B978-0-08-097086-8.03153-6
- Bluedorn, Allen., Carol Felker Kaufman, ve Paul Lane. 1992. "How Many Things Do You like to Do at Once? An Introduction to Monochronic and Polychronic Time". *The Executive* 6(4):17-26.
- Bochner, Stephen (1982). The Social Psychology of Cross-Cultural Relations. Stephen Bochner (Ed.), *Cultures in Contact: Studies in Cross-Cultural Interaction* (s. 5-44). Oxford: Pergamon. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-025805-8.50008-1>
- Boyer, Pascal (2001). Religion Explained: *The Evolutionary Origins of Religious Thought*. New York: Basic Books.
- Braun Virginia ve Clarke Victoria (2006). "Using thematic analysis in psychology", *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>
- Casson, Ronald (1983). "Schemata in Cognitive Anthropology. *Annual Review of Anthropology*", 12, 429-462.
- Cleary, Michelle, Rachel Kornhaber, Deependra Kaji Thapa, Sancia West, ve Denis Visentin. (2018). "The Effectiveness of Interventions to Improve Resilience among Health Professionals: A Systematic Review". *Nurse Education Today* 71:247-63. doi: [10.1016/j.nedt.2018.10.002](https://doi.org/10.1016/j.nedt.2018.10.002).
- Colby, Benjamin (1996). Cognitive Anthropology. *Encyclopedia of Cultural Anthropology, Volume 1*. David Levinson and Melvin Ember (Ed.) s. 209-215. New York: Henry Holt and Company.
- Colman, Andrew (2009). *A Dictionary of Psychology*. Oxford University Press.
- Creswell John ve Creswell David. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches (5ed.)*. SAGE.
- Crotty, Michael (1998). *Meaning and Perspective in The Research Process*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003115700>
- Csikszentmihalyi Mihaly ve Nakamura Jeanne (2010). Effortless attention in everyday life: A systematic phenomenology. Effortless Attention: *A New Perspective in The Cognitive Science of Attention and Action* (ss. 179-189). MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/9780262013840.003.0009>
- D'andrade, Roy (2003). *The Development of Cognitive Anthropology* (7. bs). Cambridge BK: Cambridge University Press.

- Da Matta, Roberto. (1978) “O ofício de etnólogo, ou como ter anthropological blues”, *Antropologia*, Boletim do Museu Nacional, 27, 1-12.
- Demren, Çağdaş (2020). *Kahvehane Erkekliği* (2. bs). Gece Kitaplığı.
- Dengah II, François, Snodgrass, Jeffry, Polzer, Evan, ve Nixon William (2021). *Systematic Methods for Analyzing Culture: A Practical Guide*. New York: Routledge.
- Denzin, Norman ve Lincoln, Yvonna. (2008). *Strategies of Qualitative Inquiry* (3. ed.). Thousand Oaks, CA: Sage
- Dutton, Edward. (2012). *Culture Shock and Multiculturalism: Reclaiming a Useful Model from the Religious Realm*. Cambridge Scholars.
- (2011). The Significance of British Columbia to the Origins of the Concept of “Culture Shock”. *BC Studies: The British Columbian Quarterly*, 171, Art. 171. <https://doi.org/10.14288/bcs.v0i171.1987>
- Eller, David (2007). *Introducing anthropology of religion: culture to the ultimate*. Routledge.
- Eramian, Laura (2018). Participant Observation. *The International Encyclopedia of Anthropology* (ss. 1-3). John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781118924396.wbiea1357>
- Erickson Paul ve Murphy, Liam Donat (2008). *A History of Anthropological Theory*. Toronto: University of Toronto Press.
- Etikan, İlker. (2016). “Comparison of Convenience Sampling and Purposive Sampling”, *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 5, 1-4.
- Evans, Jonathan (2010). *Thinking Twice: Two Minds in One Brain*. Oxford University Press.
- Furnham, Adrian (2019) Culture Shock: A Review of the Literature for Practitioners. *Psychology*, 10, 1832-1855.
- Furnham, Adrian ve Bochner Stephen. (1986). *Culture Shock: Psychological Reaction to Unfamiliar Environment*. London: Methuen.
- Geertz, Clifford. (1966). Religion as a cultural system. Michael Banton (Ed.), *Anthropological approaches to the study of religion* (pp. 1-46). London: Tavistock.
- Goffman, Erving. (1989). “On Fieldwork”. *Journal of Contemporary Ethnography*, 18(2), 123-132. <https://doi.org/10.1177/089124189018002001>

Goodenough, Ward. (1956). "Componential Analysis and the Study of Meaning" , *Language*, 32(1), 195-216. <https://doi.org/10.2307/410665>

(1963). *Cooperation in Change: An Anthropological Approach to Community Development*. Russell Sage Foundation.

Guba, Egon (1990). The alternative paradigm dialog. Egon Guba (Ed.), *The paradigm dialog* (pp. 17-30). Newbury Park, CA: Sage

Gudykunst, William. (2003). *Cross-Cultural and Intercultural Communication*. SAGE.

Gullahorn, John ve Gullahorn, Jeanne. (1963). "An extension of the U-curve hypothesis", *Journal of Social Issues*, 19, 33-47. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1963.tb00447.x>

Güvenç, Bozkurt (2016). *İnsan ve Kültür* (13. bs.). İstanbul: Boyut.

Hall, Edward (1993). *An anthropology of everyday life: An autobiography* (1st Anchor Books ed). Anchor Books.

(1989). *Beyond Culture* (Anchor Books ed). Anchor Books.

(1973). *The Silent Language*. Anchor Books.

(1966). *The Hidden Dimension*. Anchor Books.

Han, Shihui (2015). Intergroup Relationship and Empathy for Others' Pain: A Social Neuroscience Approach. J. E. Warnick & D. Landis (Ed.), *Neuroscience in Intercultural Contexts* (ss. 31-47). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4939-2260-4_2

Hastie, Reid. (1981). Schematic principles in human memory. Torry Higgins, Peter. Herman ve Mark Zanna (Ed.), *Social cognition*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Haviland William, Prins Herald, Walrath, Dana ve McBride, Bunny. (2017). *Kültürel Antropoloji* (İnan Deniz Erguvan. Sarioğlu, Çev.). Kaknüs Yayınları- Ders Kitapları.

Hofstede, Geert., Hofstede, Gert Jan, ve Minkov, Michael (2010). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*, (3.ed). McGraw Hill Professional.

Hofstede, Geert. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations* (2. ed.). Sage Publications.

Irwin, Rachel (2007). Culture Shock: Negotiating Feelings in The Field. *Anthropology Matters*, 9(1). <https://doi.org/10.22582/am.v9i1.64>

- Kahneman, Daniel (2012). *Thinking, Fast and Slow*. Penguin.
- Karakaş, Sibel. (2017). Prof. Dr. Sirel Karakaş Psikoloji Sözlüğü: Bilgisayar Programı ve Veritabanı - www.psikolojisozlugu.com (sürüm: 5.2.0/2022)
- Karataş, İbrahim. (2021). *Konukseverliğin Sosyolojisi: Sivil Toplum Kuruluşlarının Türkiye'deki Suriyelilere Yaklaşımları* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Kartarı, Asker. (2017). Nitel Düşünce ve Etnografi: Etnografik Yönteme Düşünsel Bir Yaklaşım . *Moment Dergi* , Etnografi , 207-220
- (2014) *Kültür, Farklılık ve İletişim*, İletişim Yayınları, İstanbul
- Kim, Young Yun (2001). *Becoming Intercultural: An Integrative Theory of Communication and Cross-Cultural Adaptation*. Sage Publications.
- Keesing, Roger (1972) Paradigms Lost: The New Ethnography and The New Linguistics. *Southwestern Journal of Antropology*. 28 (4): 299- 332.
- Kracke, Waud. (2001). Culture Shock. James D. Wright (Ed.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (2.ed) (ss. 614-616). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.12049-5>
- (1987). Encounter with Other Cultures: Psychological and Epistemological Aspects. *Ethos*, 15(1), 58-81.
- Kroeber, Alfred. ve Kluckhohn, Clyde (1952) Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions. *Peabody Museum*, Cambridge, MA, 181.
- Kottak, Conrad Philip. (2018). *Anthropology: Appreciating Human Diversity* (18th ed.). McGraw-Hill.
- Levine, Robert (1997). *A geography of time: The temporal misadventures of a social psychologist, or how every culture keeps time just a little bit differently*. Basic Books.
- Li, Yao. (2022). Cross-Cultural Privacy Differences. Knijnenburg, B.P., Page, X., Wisniewski, P., Lipford, H.R., Proferes, N., Romano, J. (ed) *Modern Socio-Technical Perspectives on Privacy*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-82786-1_12
- Lysgaard, Sverre (1955). Adjustment in a Foreign Society: Norwegian Fulbright Grantees Visiting the United States. *International Social Science Bulletin*, 7, 45-51.

- Malinowski, Bronislaw (1978). *Argonauts of the Western Pacific: An Account of Native Enterprise and Adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203421260>
- Mandler, George (1984). *Mind and Body: Psychology of Emotion and Stress*. New York: Norton.
- Meier, Richard (1963). Information Input Overload: Features of Growth in Communications-oriented Institutions. *Libil* 13(1), 1-44. <https://doi.org/10.1515/libr.1963.13.1.1>
- Menzies, Felicity. (2015, Haziran 23). The Top Ten Cultural Risks For Global Business. *Include-Empower.Com*. <https://cultureplusconsulting.com/2015/06/23/top-ten-cultural-risks-global-business/>
- Merleau-Ponty, Maurice (2013). *Phenomenology of Perception*. Abingdon, Oxon ; New York.
- Minkkinen, Panu. (2007). “Hostility and Hospitality. No Foundations”: *An Interdisciplinary Journal of Law and Justice*, 4, 53-60.
- Muhlmann, Wilhelm Emil (1932) “Hospitality”. Edwin Seligman (ed.) *Encyclopaedia of the Social Sciences*. Macmillan, New York.
- Munck, Victor de. (2009). *Research Design and Methods for Studying Cultures*. Altamira.
- Naas, Michael (2005). “Alors, qui êtes-vous?” Jacques Derrida and the Question of Hospitality. *SubStance*, 34(1), 6-17.
- Nazir, Thseen (2022). *International Students’ Adjustment Challenges*. Nobel Akademik Yayincılık.
- Neisser, U., (1976). *Cognition and Reality*. W.H. Freeman and Company.
- Nguyen-Phuong-Mai, Mai. (2017). *Intercultural Communication: An Interdisciplinary Approach: When Neurons, Genes, and Evolution Joined the Discourse*. Amsterdam University Press.
- Nishida, Hiroko. (2005). Cultural Schema Theory. W. B. Gudykunst (Ed.), *Theorizing About Intercultural Communication* (pp. 401–418). Sage Publications.
- Nişanyan Sözlük, “Yabancı” <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/yabanci>
- O’Gorman, Kevin (2007) Dimensions of Hospitality: Exploring Ancient Origins. In: *Hospitality: A Social Lens. Advances in Tourism Research*. Elsevier, Oxford, s. 17-32. ISBN 0080450938

- Oberg, Kalervo (1960). Cultural Shock: Adjustment to New Cultural Environments. *Practical Anthropology*, os-7(4), 177-182. doi:10.1177/009182966000700405
- Özbudun, Sibel, Şafak Balkı ve Altuntek, Serpil (2007). *Antropoloji: Kuramlar, Kuramcılar* (2. bs). Ankara: Dipnot.
- Quinn, Naomi (2013). Cognitive Anthropology. John McGee ve Richard Warms (Ed.), *Theory in Social and Cultural Anthropology: An Encyclopedia* (C. 1-2). SAGE Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781452276311>
- Patton, Michael Quinn (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Rhinesmith, Stephen (1975), *Bringing Home the Word: A Management Guide for Community Leaders of International Programmes*, AMACOM,
- Rosch, E. (2002). "Principles of categorization". Daniel Levitin (Ed.), *Foundations of cognitive psychology: Core readings* (pp. 251–270). MIT Press.
- Rumelhart, David (1980) Schemata: The Building Blocks of Cognition. Spiro, Rand., Bruce, Bertram ve Brewer, William (Ed), *Theoretical Issues in Reading Comprehension*, Erlbaum Associates, Mahway, 33-58.
- Safdar Saba ve Berno Tracy (2016). Sojourners. David Sam ve John Berry (Ed.), *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology* (2. bs, ss. 173-196). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316219218.012>
- Samovar, Larry ve McDaniel, Edwin (2014). Understanding and Applying Intercultural Communication. Richard Porter, Carolyn Sexton Roy, Larry Samovar ve Edwin. McDaniel (Ed) *Intercultural Communication: A Reader*. Cengage Learning.
- Sandelowski, Margarete (1986). The problem of rigor in qualitative research. *Advances in Nursing Science*, 8, 27-37. <https://doi.org/10.1097/00012272-198604000-00005>
- Selwyn, Tom (2001). Chapter 2—An anthropology of hospitality. Conrad Lashley & Alisom Morrison (Ed.), *In Search of Hospitality* (ss. 18-37). Butterworth-Heinemann. <https://doi.org/10.1016/B978-0-7506-5431-9.50006-8>
- Seven, Emre. (2022). Nefret Suçuna Bilişsel Antropolojik Bakış. Bahar Altunok & Sevcan Yıldız (Ed.), *4th International Social Sciences And Innovation Congress Book* (ss. 360-370). İksad Publications.
- (2022). *Sevgili Konfor Alanım*. KDY.

- Seyidoğlu, Halil (2016). Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı. Güzem Can Yayınları.
- Shaules, Joseph. (2019a). Edward Hall ahead of his time: Deep culture, intercultural understanding, and embodied cognition. *Intercultural Communication Education*, 2(1), 1–19. <https://doi.org/10.29140/ice.v2n1.145>
- (2019b). A Deep Culture Approach to Intercultural Learning: Culture, Cognition and the Intuitive Mind. *Conference Proceedings - A Blank Slate? Brain Science and Cultures*.
- (2015). *The Intercultural Mind: Connecting Culture, Cognition, and Global Living*. Intercultural Press.
- (2016). The Developmental Model of Linguaculture Learning: An integrated approach to language and culture pedagogy. *Juntendo Journal of Global Studies*, 1, 2-17.
- (2010). *Beneath the surface: A beginner's guide to the deep culture experience*. Boston, MA: Intercultural Press.
- (2007). *Deep culture: The hidden challenges of global living*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.
- Shupe, Ellen (2007). Clashing Cultures: A Model of International Student Conflict. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38, 750-771. <https://doi.org/10.1177/0022022107308996>
- Silzer, Sheryl (2016.). Cultural Schemas Shape Identity and Influence Language—*WCIUjournal*.<https://wciujournal.wciu.edu/crosscultural-communication/2018/10/5/cultural-schemas-shape-identity-and-influence-language>
- Skillings, Judith ve Dobbins James (1991). “Racism as a Disease: Etiology and Treatment Implications” , *Journal of Counseling & Development*, 70(1), 206–212.doi:10.1002/j.1556-6676.1991.tb01585.x
- Spiegelberg, Herbert (1982). *The phenomenological movement: A historical introduction (3.ed.)*. The Hague, The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers.
- Shapiro, Judith (1981). Anthropology and the Study of Gender. *Soundings: An Interdisciplinary Journal*, 64(4), 446-465.
- Spencer-Oatey Helen ve Peter Franklin. (2009). *Intercultural Interaction: A Multidisciplinary Approach to Intercultural Communication*. Palgrave Macmillan.

- Sperber, Dan. & Wilson, Deirdre. (1986). *Relevance: Communication and Cognition*. Harvard University Press.
- Spiro, Melford (1987). *Culture and human nature: Theoretical papers of Melford E. Spiro* (ss. xv, 309). Transaction Publishers.
- Spradley, James ve Phillips Mark (1972). Culture and stress: A quantitative analysis. *American Anthropologist*, 74(3), 518–529. <https://doi.org/10.1525/aa.1972.74.3.02a00190>
- Strauss Claudia ve Quinn Naomi (1997). *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*. Cambridge University Press.
- Taylor, Shelley ve Crocker Jennifer (1981). Schematic Bases of Social Information Processing. Torry. Higgins, Peter Herman ve Mark Zanna (Ed.), *Social Cognition* (ss. 89-134). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003311386-4>
- TDK Sözlük, “Yabancı” <https://sozluk.gov.tr>
- “Şema” <https://sozluk.gov.tr>
- Tekindal, Melike ve Uğuz Arsu, Şerife (2020). Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı ve Sürecine Yönelik Bir Derleme . *Ufku Ötesi Bilim Dergisi* , 20 (1) , 153-172
- Triandis Harry, Bontempo Robert, Villareal Marcelo, Asai Masaaki ve Lucca Nydia (1988). Individualism and collectivism: Cross-cultural perspectives on self-ingroup relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 323-338. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.54.2.323>
- Tuzcu Eken, Derya (2018). *Designing a training model for erasmus candidates to improve their intercultural communicative competence* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Tyler, Stephen (1978). *Cognitive Anthropology*. Holt Rinehart and Winston
- Tylor, Edward Burnett (2010). *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom* (C. 2). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511705960>
- Upton, Rebecca (2019). *Gender. Anthropology*. Oxford Bibliographies.

- Vaismoradi Mojtaba, Trunen Hannele ve Bondas Terese (2013) Content Analysis and Thematic Analysis: Implications for Conducting a Qualitative Descriptive Study. *Nursing and Health Sciences*, 15, 398-405.
- Van Manen, Max (2007). Phenomenology of Practice. *Phenomenology & Practice*, 1(1), 11–30
- Vellnagel, Corrina Colette. (2011). *The Exposure to time in Turkey and Germany: Differences in the concept and valuation of time*. Grin.
- Verma, Jyoti. (2020). Personal narratives of culture shock. *InterViews: An Interdisciplinary Journal in Social Sciences*, 7(1), pp. 81-102. <https://doi.org/10.36061/IV.7.1.20.81.102>
- Ward, Colleen, Bochner, Stephen ve Furnham, Adrian. (2005). *The Psychology of Culture Shock*. Routledge.
- Wilson, Deirdre ve Sperber, Dan (2004). Relevance Theory. *UCL Working Papers in Linguistics* (C. 14, ss. 606-632). Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9780470756959.ch27>
- Yıldırım Ali ve Şimşek Hasan (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- YÖK Hedef Odaklı Uluslararasılaşma. (t.y.). erişim tarihi 07 Kasım 2022, gönderen <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/hedef-odakli-uluslararasilasma.aspx>
- Zapf, Michael Kim (1991). Cross-cultural transitions and wellness: Dealing with culture shock. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 14(2), 105-119. <https://doi.org/10.1007/BF00117730>

EKLER

EK-1 KAYNAK KİŞİ LİSTESİ

KOD	BÖLGE	CİNSİYETİ	YAŞ	ANA DİL	MEDENİ DURUM	ÖĞRENİM DURUMU	BÖLÜMÜ
MOĞOLİSTAN1	ASYA	Erkek	38	Moğolca	Evli	Doktora	Uluslararası İlişkiler
MOĞOLİSTAN2	ASYA	Kadın	26	Moğolca	Bekar	Doktora	İşletme
PAKİSTAN1	ASYA	Erkek	28	Urduca	Bekar	Y.Lisans	Bilgisayar Mühendisliği
PAKİSTAN2	ASYA	Erkek	34	Urduca	Evli	Doktora	Yazılım Mühendisliği
PAKİSTAN3	ASYA	Erkek	39	Urduca	Evli	Doktora	Bilgisayar Mühendisliği
İSPANYA 1	AVRUPA	Kadın	20	İspanyolca	Bekar	Lisans	Psikoloji
İSPANYA 2	AVRUPA	Kadın	21	İspanyolca	Bekar	Lisans	Psikoloji
İSPANYA 3	AVRUPA	Erkek	25	İspanyolca	Bekar	Lisans	Psikoloji
BOSNA HERSEK1	BATI BALKANLAR	Kadın	21	Boşnakça	Bekar	Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı
BOSNA HERSEK2	BATI BALKANLAR	Kadın	21	Boşnakça	Bekar	Lisans	İktisat
BOSNA HERSEK3	BATI BALKANLAR	Kadın	21	Boşnakça	Bekar	Lisans	İngiliz Dili ve Edebiyatı
KARADAĞ1	BATI BALKANLAR	Kadın	22	Sırpça	Bekar	Lisans	Sınıf Öğretmenliği
SİRBİSTAN1	BATI BALKANLAR	Erkek	28	Sırpça	Bekar	Y.Lisans	Diş Hekimliği
SİRBİSTAN2	BATI BALKANLAR	Kadın	21	Sırpça	Bekar	Lisans	Spor Bilimleri
SİRBİSTAN3	BATI BALKANLAR	Kadın	26	Sırpça	Bekar	Y.Lisans	Diş Hekimliği
SİRBİSTAN4	BATI BALKANLAR	Kadın	22	Sırpça	Bekar	Lisans	İngiliz Dili ve Edebiyatı
SİRBİSTAN5	BATI BALKANLAR	Erkek	29	Sırpça	Bekar	Y.Lisans	Diş Hekimliği
SİRBİSTAN6	BATI BALKANLAR	Kadın	24	Sırpça	Bekar	Lisans	Tip
SİRBİSTAN7	BATI BALKANLAR	Erkek	27	Sırpça	Bekar	Y.Lisans	Elektrik Mühendisliği
AZERBAYCAN1	DOĞU KOMŞULUĞU	Kadın	22	Azerbaycan Türkçesi	Bekar	Lisans	İktisat
AZERBAYCAN2	DOĞU KOMŞULUĞU	Kadın	22	Azerbaycan Türkçesi	Bekar	Lisans	Tarih
AZERBAYCAN3	DOĞU KOMŞULUĞU	Erkek	29	Azerbaycan Türkçesi	Evli	Doktora	Kimya
AZERBAYCAN4	DOĞU KOMŞULUĞU	Kadın	20	Azerbaycan Türkçesi	Bekar	Lisans	Psikoloji
MOLDOVA1	DOĞU KOMŞULUĞU	Kadın	36	Gagauzca/Rusça	Boşanmış	Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı
MOLDOVA2	DOĞU KOMŞULUĞU	Kadın	24	Gagauzca/Rusça	Bekar	Lisans	Turizm İşletmeciliği
MOLDOVA3	DOĞU KOMŞULUĞU	Kadın	21	Gagauzca/Rusça	Bekar	Lisans	İktisat
MOLDOVA4	DOĞU KOMŞULUĞU	Kadın	21	Gagauzca/Rusça	Bekar	Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı
MOLDOVA5	DOĞU KOMŞULUĞU	Kadın	21	Gagauzca/Rusça	Bekar	Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı
MOLDOVA6	DOĞU KOMŞULUĞU	Kadın	20	Rusça	Bekar	Lisans	İngilizce & Almanca
ROMANYA1	DOĞU KOMŞULUĞU	Kadın	23	Romence	Bekar	Lisans	Tip
ROMANYA2	DOĞU KOMŞULUĞU	Erkek	24	Romence	Bekar	Lisans	Tip
ROMANYA3	DOĞU KOMŞULUĞU	Kadın	22	Romence	Bekar	Lisans	Tip
ROMANYA4	DOĞU KOMŞULUĞU	Erkek	24	Romence	Bekar	Lisans	Tip
RUSYA1	DOĞU KOMŞULUĞU	Erkek	23	Rusça	Bekar	Lisans	Veterinerlik
RUSYA2	DOĞU KOMŞULUĞU	Kadın	26	Rusça	Bekar	Y.Lisans	Veterinerlik
RUSYA3	DOĞU KOMŞULUĞU	Erkek	25	Rusça	Bekar	Y.Lisans	Veterinerlik
RUSYA4	DOĞU KOMŞULUĞU	Kadın	20	Rusça	Bekar	Lisans	Mütercim Tercümanlık
UKRAYNA1	DOĞU KOMŞULUĞU	Kadın	18	Ukraynaca/Rusça	Bekar	Lisans	Gazetecilik
UKRAYNA2	DOĞU KOMŞULUĞU	Erkek	22	Rusça/Ukraynaca	Bekar	Lisans	Uluslararası İlişkiler
UKRAYNA3	DOĞU KOMŞULUĞU	Kadın	19	Kırımatarca/Rusça	Bekar	Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı
UKRAYNA4	DOĞU KOMŞULUĞU	Kadın	23	Ukraynaca/Rusça	Bekar	Lisans	Uluslararası İlişkiler
CEZAYİR1	GÜNEY AKDENİZ	Kadın	32	Arapça/Fransızca	Bekar	Doktora	Arkeoloji
CEZAYİR2	GÜNEY AKDENİZ	Erkek	29	Arapça/Fransızca	Bekar	Doktora	İngiliz Dili ve Edebiyatı
CEZAYİR3	GÜNEY AKDENİZ	Kadın	34	Arapça/Fransızca	Bekar	Doktora	Mütercim Tercümanlık
CEZAYİR4	GÜNEY AKDENİZ	Kadın	30	Arapça/Fransızca	Bekar	Doktora	Tarih
CEZAYİR5	GÜNEY AKDENİZ	Kadın	29	Arapça/Fransızca	Bekar	Doktora	Tarih
CEZAYİR6	GÜNEY AKDENİZ	Erkek	36	Arapça/Fransızca	Bekar	Doktora	Felsefe
CEZAYİR7	GÜNEY AKDENİZ	Erkek	37	Arapça/Fransızca	Evli	Doktora	Sosyoloji
CEZAYİR8	GÜNEY AKDENİZ	Erkek	35	Arapça/Fransızca	Boşanmış	Doktora	Tarih
CEZAYİR9	GÜNEY AKDENİZ	Kadın	25	Arapça/Fransızca	Bekar	Y.Lisans	Tarih
FAS1	GÜNEY AKDENİZ	Kadın	29	Arapça/Fransızca	Bekar	Doktora	Kimya Mühendisliği
FAS2	GÜNEY AKDENİZ	Erkek	33	Arapça/Fransızca	Bekar	Doktora	Fizik
FAS3	GÜNEY AKDENİZ	Kadın	27	Arapça/Fransızca	Bekar	Y.Lisans	Jeoloji Mühendisliği
FAS4	GÜNEY AKDENİZ	Kadın	30	Arapça/Fransızca	Bekar	Doktora	Fizik
FAS5	GÜNEY AKDENİZ	Kadın	31	Arapça/Fransızca	Bekar	Doktora	Kimya Mühendisliği
FAS6	GÜNEY AKDENİZ	Erkek	29	Arapça/Fransızca	Bekar	Doktora	Makine Mühendisliği
TUNUS1	GÜNEY AKDENİZ	Kadın	26	Arapça/Fransızca	Bekar	Y.Lisans	Fizik
TUNUS2	GÜNEY AKDENİZ	Kadın	26	Arapça/Fransızca	Bekar	Y.Lisans	Fizik
TUNUS3	GÜNEY AKDENİZ	Kadın	30	Arapça/Fransızca	Bekar	Doktora	Fizik
KOLOMBİYA1	LATİN AMERİKA VE KARAY	Erkek	25	İspanyolca	Bekar	Y.Lisans	Finans Mühendisliği
KOLOMBİYA2	LATİN AMERİKA VE KARAY	Erkek	20	İspanyolca	Bekar	Lisans	Fizik
KÜBA1	LATİN AMERİKA VE KARAY	Kadın	34	İspanyolca	Evli	Doktora	Bankacılık ve Finans
KÜBA2	LATİN AMERİKA VE KARAY	Kadın	31	İspanyolca	Evli	Doktora	Bankacılık ve Finans
KIRGIZİSTAN1	ORTA ASYA	Kadın	22	Kırgızca	Bekar	Lisans	İktisat
KIRGIZİSTAN2	ORTA ASYA	Kadın	22	Kırgızca	Bekar	Lisans	İktisat
KIRGIZİSTAN3	ORTA ASYA	Erkek	21	Kırgızca	Bekar	Lisans	İlahiyat
KIRGIZİSTAN4	ORTA ASYA	Kadın	23	Kırgızca	Bekar	Lisans	Yabancı Diller
FİLİSTİN1	ORTA DOĞU	Kadın	21	Arapça	Bekar	Lisans	Eczacılık
FİLİSTİN2	ORTA DOĞU	Kadın	25	Arapça	Bekar	Lisans	Eczacılık
FİLİSTİN3	ORTA DOĞU	Erkek	20	Arapça	Bekar	Lisans	Eczacılık
İRAN1	ORTA DOĞU	Kadın	35	Farsça	Bekar	Doktora	Kimya Mühendisliği
İRAN2	ORTA DOĞU	Kadın	29	Farsça	Bekar	Doktora	Biyoloji
ÜRDÜN1	ORTA DOĞU	Erkek	21	Arapça	Bekar	Lisans	İngiliz Dili ve Edebiyatı
ÜRDÜN2	ORTA DOĞU	Kadın	22	Arapça	Bekar	Lisans	İngiliz Dili ve Edebiyatı
ÜRDÜN3	ORTA DOĞU	Kadın	21	Arapça	Bekar	Lisans	Mimarlık
ÜRDÜN4	ORTA DOĞU	Erkek	22	Arapça	Bekar	Lisans	Elektrik Mühendisliği
ETİYOPYA1	SAHRAALTI AFRIKA	Erkek	39	Amharca	Bekar	Doktora	Elektrik Mühendisliği
ETİYOPYA2	SAHRAALTI AFRIKA	Erkek	35	Amharca	Bekar	Doktora	Farmakoloji
ETİYOPYA3	SAHRAALTI AFRIKA	Erkek	40	Amharca	Bekar	Doktora	Biyokimya
ETİYOPYA4	SAHRAALTI AFRIKA	Kadın	37	Amharca	Evli	Doktora	Gıda Mühendisliği
GAN1	SAHRAALTI AFRIKA	Erkek	32	İngilizce	Bekar	Y.Lisans	Kimya Mühendisliği
GAN2	SAHRAALTI AFRIKA	Erkek	21	İngilizce	Bekar	Lisans	Elektrik Mühendisliği
GAN3	SAHRAALTI AFRIKA	Erkek	36	İngilizce	Bekar	Y.Lisans	Uluslararası İlişkiler
GAN4	SAHRAALTI AFRIKA	Erkek	22	İngilizce	Bekar	Lisans	Bilgisayar Mühendisliği
SOMALİ1	SAHRAALTI AFRIKA	Erkek	30	Arapça	Bekar	Y.Lisans	İşletme
SUDAN1	SAHRAALTI AFRIKA	Erkek	25	Arapça	Bekar	Lisans	Elektrik Mühendisliği
SUDAN2	SAHRAALTI AFRIKA	Erkek	20	Arapça	Bekar	Lisans	Elektrik Mühendisliği

EK-2 GÖRÜŞME SORULARI

A. Personal Information

- 1- Where are you from?
- 2- How old are you?
- 3- What is your gender?
- 4- The languages that you speak at least B1 level?
- 5- Did you have any long-term international experience before this?

B. Culture Shock Experiences

1. Could you please talk about your experience in Turkey in general?
2. What does come to your mind first about that?
3. What does come to your mind first about being in Sivas?
4. What are the things that you have noticed as culturally different than your own culture in Turkey?
5. Could you please describe them in detail?
6. How are they different than your own culture? How should they be instead?
7. What are the things that you find most difficult to deal with in Turkey?
8. Is there anything that you find difficult to understand in Turkey?
9. Could you please talk about them in more detail?
10. What are the things that you noticed about your own culture after coming to Turkey?
11. How are they different here in Turkey?
12. Could you give an example?
13. What does it mean “to be in a different culture/to be a foreginer”?
14. Could you please list the words that come to your mind?
15. Is there anything you would like to add?

EK-3 ETİK KURUL ONAYI

Evrak Tarih ve Sayısı: 28.01.2022-125584

T.C.
SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Hukuk Müşavirliği

Sayı : E-60263016-050.06.04-125584
Konu : Etik Kurul Kararı

Sayın Öğr. Gör. Emre SEVEN

Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Sosyal ve Beşeri Bilimler Kuruluna yapmış olduğunuz 07.01.2022 tarih ve 2022-01- 49 nolu başvurunuz incelenmiş ve 55 nolu karar ile; "**Kültür Şokuna Antropolojik Bakış: Bilişsel Antropoloji Perspektifinden Uluslararası Öğrencilerin Kültür Şoku Deneyimleri Üzerine Kültürlerarası Bir Alan Araştırması**" isimli araştırmanın etik olarak uygunluğuna karar verilmiş, karar Rektör oluruna sunulmuş ve Rektör oluru alınmıştır.

Bilgilerinize rica ederim.

Prof.Dr. Hilmi ATASEVEN
Rektör Yardımcısı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : BSPKY1NVZE Pin Kodu :19503
Adres : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Hukuk Müşavirliği Sivas
Telefon:0 346 219 1010 Faks:0 346 219 1138
e-Posta:hukuk@cumhuriyet.edu.tr Web:www.cumhuriyet.edu.tr
Kep Adresi:cumhuriyetuniversitesi@hs01.kep.tr

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/cumhuriyet-universitesi-ebys>

Bilgi için: Gamze ÇİFTÇİ
Unvanı: Sürekli İşçi

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Emre SEVEN
Uyruğu : T.C.

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Hacettepe Üniversitesi	2010
Yüksek Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2023

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2011-2016	Ankara Üniversitesi TÖMER	Okutman / Öğr.Gör
2016-2017	Boğaziçi Temel Lisesi	İngilizce Öğretmeni
2017-2018	Duru Dil Akademi	İngilizce Öğretmeni
2018 -	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	Öğretim Görevlisi

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce YÖKDİL (100)